



# Лезги газет

Жуван Ватан,  
ватанэгълияр хуъх!



“Шарвили” эпосдин суварик илиф!

1920-йисалай акъатзава

N 31 (10624) хемис 31-иулю, 2014-ийс WWW.LEZGI.ETNOSMI.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 10 манат

## Халкъдин зурба сувар



### Нариман ИБРАГЫМОВ

Дагъларин уылкведин меркезди вичин къамат халис суваррин жуъреда чагурнавай. Къилин куьчеяр Россияядин, Дагъустандин пайдахри, тларатыри, рангунин шарапи, пла-катри, банерри безетмишнавай, куьцеяр, гъя-тар миыхи тир. Югъни суварин мярекатар тухуниз кутугайди тир. Артух чимизвачир. Арапара Кастий тъулелай ва Тарки-Тау дагъдилай къарагъязавай шагъварди лезет гузтай.

Махачкъалада Дагъустандин Конституциядин сувар Редукторный поселокда кылие фена. Алишверишидин “Апельсин” къваларин къваларив “Тюльпан” тъвар алай аялрин бахча ишлемиш вахана. Цийи поселокдин аяллийри фадлай гъзлемишзавай бахча ачухунин мярекатда РД-дин Къиль Рамазан Абдулатипована иштиракна.

Суваррин къвед лагъай мярекатни Редукторный поселокда кылие фена. Алишверишидин “Апельсин” къваларин къваларив “Тюльпан” тъвар алай аялрин бахча ишлемиш вахана. Цийи поселокдин аяллийри фадлай гъзлемишзавай бахча ачухунин мярекатда РД-дин Къиль Рамазан Абдулатипована иштиракна.

- Гъуьрметлу дустар, - рагана республикадин Къиль, - чаз чизва, таза несил чи гележег я, гъвилия чна шегъерра, хуьрера аялрин бахчаяр эцигдай еке программани кардик кутунва. Къенин юкъуз республикада 64 агъзур аял аялрин бахчайрин учирда ава. Яваш-явш чна и рекъем агъузарда ва игътияж авай вири чайра аялрин бахчаяр ачух-

да. И къве йисуз чна 3000 аял къабулиз же-дай бахчаяр ишлемиш вахана. И гъузел дараматни абурукай сад я. Тамаш, цийи по-селок, цийи дарамат... Ибур тымил я. И чакар аваданламишунин кардик гъар са агъалидини вичин пай кутуна къланда. Датлана государствои ийизвайдал вил алаз акъвазун хъсан кар туш. Зун инаниши я, шегъердин администрациядин цийи регъбер вичин ве-зифайрий гъевеслудаказ эгечнава ва ада меркезда бахчайрин кытвал алуудун патал вичелай алакъдай вири крат ийда, мумкин-вилерик менфят къачуда. Чи бицлериз ихтын гъузел дараматдин ракларар ачухзай пишкеш ийизвай суварик иштиракунал зун парашад я...

Лугъун лазим я хъи, дарамат алай аямдин вири истемишунар фикирда къуна эцигнава. Ина вахт акъуддай 280 аялдиз къуль-вадай, ял ядай, кусдай, келдай, шикилар чулагвадай, музыкадал машгъул жедай вири къулайвилер тешкилнава.

► 2

## Шад гъалара

### Къагъиман ИБРАГЫМОВ

Дербент шегъерда Дагъустан Республикадин Конституциядин югъ шад гъалара къейдна.

Мярекатар экъунлай “Нарын-къала” стадиондилай башламиш хъана. Инал футболдай, баскетболдай акъажунар къиле фена, ГТО-дай нормаяр вахкана. Къезил атлетикадай ветеранрин арада Россиядин чемпионвиллин тъварар къазан-мишнавай Ш.Къужаевав, М.Гъасан-хановав ва “Веселые моржи” спортклубдин членар тир А.Сефербековав, О.Жандаровадив, М.Рабадановав наградаляр вахкана. Акъажунар къенкъевичи чакар къур командаяр ва хъсан спортсменар шегъердин физкультурадин, спортдин ва жегъилрин кратин рекъяя управленидин патай дипломар, грамоталяр ва къиметлу пишкешар гуналди къейдна.

Суварин вилик квай ийкъара шегъерда Дагъустан Республикадин Дибдин закондиз талукъ яз “элкъвей столар”, конференция, литературадин выставкяр тухвана. И мярекатра шегъердин жегъилрин парламентдин, администрациядин, ветеранрин тешкилатрин ва общественный организацийрин векилри иштиракна.

Суварин мярекатар нянихъ Стл Сулейманан тъварунихъ галай лезги муздрамтеатрдин вилик квай майдандал давам хъана.

## Къве мярекат санал

Дагъустандин Конституциядин ийкъахъ ва Сив хъунин суварихъ галас алакъалу яз Москвада Россиядин Президентдин патав гтайчи Республикадин Гъамишалугъ векилханада къабулун тешкилна.

И мярекатдиз чпе яшамиш жезвай лап чехи пай агъалияра мусурманар тир регионрин Гъамишалугъ векилриз, Россиядин жуъреба-журе регионра авай чи Республикадин векилриз, Дагъустандин патай Государстводин Думадин депутатриз ва сенаторриз, Москва-да яшамиш жезвай, чинин тъвар-ван акъатнавай дагъустанвийриз теклифнавай.



### ЮБИЛЕЙ

Аял хъайила, адепт яз, багъири, мукъва-къилийри лугъуда: “Вакай виш йисан къуъзув къука ва я къари хъурай!...100 йисан умъур мубарак авуналди, юбиярдихъ элкъене чазни лугъуз къланзва: ви рикле авай вири мурадар къилиз акъатрай, Гуьлжавагъир диде!

► 10



### СПОРТ

Назранда парашютный спортдай гъуьжетар къиле фена. Ингушетиядин къил Юнус-бег Евкурован вад иис яш хънвай гадади и гъуьжетрин вахтуңда сифте яз парашют газ хадарна, - хабар гузва Республикадин руководителдин пресс-куллугъди.

► 22

**А.М.ХАРХАРОВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. Маса квалахал элячунихъ галаз алакъалу яз ХАРХАРОВ Абусульян Мегъамедович Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Председателдин заместителдин къуллугъдикай азад ийин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 14-июль, №148**

**Ш.К.ШАГЬОВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. ШАГЬОВ Шагъбас Курамегъамедович, Дагъустан Республикадин образованидин, илимдин ва жегъил-риз талукъ политикидин министрдин къуллугъдикай азад авуналди, Дагъустан Республикадин образованидин министрвиле тайнарин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 22-июль, №157.**

**А.М.ГЫСАНОВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. ГЫСАНОВ Арсен Мегъамедович, вич алай къуллугъдикай азад авуналди, Дагъустан Республикадин юстициядин министрвиле тайнарин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 25-июль, №160.**

**Г.И.ИДРИСОВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. ИДРИСОВ Гъасан Идрисович, вич алай къуллугъдикай азад авуналди, Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Председателдин заместителвиле тайнарин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 25-июль, №161**

**Н.А.КАРАЧАЕВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. КАРАЧАЕВ Набиула Абдулманапович Дагъустан Республикадин төбиятдин ресурсрин ва экологиядин министрвиле тайнарин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 25-июль, №162**

**З.К.ЮЗБЕГОВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. Маса квалахал элячунихъ галаз алакъалу яз ЮЗБЕГОВ Зейдулла Къадималиевич Дагъустан Республикадин государствовин эмнени идара авунин рекъяя министрдин къуллугъдикай азад ийин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 25-июль, №163**

**И.С.ГҮҮСЕЙНОВАН гъакъиндай  
Дагъустан Республикадин Кыилин  
Указ**

1. ГҮҮСЕЙНОВ Имран Садикович Дагъустан Республикадин эмнени идара авунин рекъяя министрвиле тайнарин.

2. И Указ вичел къул чуругур йикъалай къуватда гъат-зава.

**Дагъустан Республикадин  
Кыил РАБДУЛАТИПОВ  
Махачкъала шегъер, 2014-йисан 25-июль, №164**

# Халкъдин зурба сувар



1 ◀

Махачкъаладин мэрдин везифаир тамамарзай Мегъамед Сулейманова лагъайвал, ийкъара Семендерда (Айвазовский күчө) ва 1-Махачкъалада (Камаеван күчө) мадни аялрин къве баҳча ишлемишиз вахкуда.

Адеп тирвал, Конституциядин юкъуз гъукуматдин наградаир вахкузвайди я. И вакъиадиз талукъ шад мянекат Дуствилин квалае кыле фена. Халкъдин майишатдин яъвр са хиле гъакъисагъвилелди, баркалувилелди, агалкъун-ралди зегъмет чуругазвай агъалийрихъ, дуухтурихъ, муаллимрихъ, экономистрихъ, искустводин векилрихъ РД-дин Кыил Рамазан Абдулатипов элкъвена.

- Гъукъметлу юлдашар! Квекай гъар сада кеспидин везифаир жавабдарвал гъис авуналди бегъемарзана, республикадин абадвал, мублагъвал, хъсан гележег патал зегъмет чуругазва. Республикада кылы физвай крати квек се-кинсузвал кутазва, Дагъустандихъ күв рикл кузва. Хъсан крат гзаф хъун патал күнне гъакъисагъвилелди, масабуруз чешне къалурдай саягъда квалахазава. Гъавиляй күн гъукуматдин еке наградайризни лайхлу я. Заз гъар садан тівар кылди къаз ва квэз баркалла лугъуз кланзава. Зун са кардихъ инанмиш я, республика патал зегъмет чуругазвай ксар, - фяле, лежбер, алим, дуухтур, инженер вилик кутуна, адан алахъунар кваз къуна кланда. И вахтунда чи республика гъахълуди я. Эгер чна складдин заведующий, заготовитель вилик кутазватла, ам маса республика я. Эгер къача-гъар, тарашибчиар, тахисиркаар къуллугъдин гураид виниз хажжаватла, им мадни маса республика я. Ихтиин республика чаз гележни туш. И карда чаз Россиядин Федерациядин Президент Владимир Путин чешне къалурзава. Ада улькве квачел ахъалдарун, ретьбервал гудай къурулушар мягъкемар хъувун, экономика хажжун, реформаяр ери-дивди ва менфялтудаказ кылиз акъудун, улькведен садвал хүн патал еке алахъунар авуна. Россиядин Дагъустандин тарих, гележег сад садахъ галаз алакъалу я. Чна инанмишилелди вилиди камар къачузва ва чавай Россия хътин улькве чи умуми Ватан хъунал дамахни ийиз жеда. Квездни чизвайвал, четин ийкъар алукуйайла Дагъустан Россиядин садвал хүн патал къарағына ва гъа и вахтунда 1990-йисарса кважай халкъдинни армиядин арадавай садвал, ихтибарвал чқадал хана, Владимир Путин улькведен ретьбер хъиз тестикъ хъана. Гъавиляй ам Дагъустандив кланивилелди эгечизава. Ихтиин рафтарвилиз чна гъакъисагъ, намуслу зегъметдалди жаваб гун лазим я. За къе риклекин сидкъидай ина авай вири юлдашриз гъукуматдин орденар, медалар, лайихлу тварар, гъукъметдин грамота-яр тебрикзава.

Тебрикдин гафарилай гъуѓуњин Р.Абдулатипова 30-дав агақына дагъустанвирив РФ-дин, РД-дин наградаир вахкана.

Дагъустандин Конституциядин югъ РД-дин зегъметдин ва яшайишин жигъетдай вилик финин министрвости Украйнадин Кыибле ва Рагъэйчеңдай паттарай катнавайбурузни суварриз элкъуна. "Салам" ва "Дагъларин аялар" ансамблри абуруз концерт гана. Дяве физвай чкайрай катнавайбурун аяларни риклелай ракъурнач. Абуруз жуъреба-жуъре савкъатар пишкешна.

Суварин кыилин мянекатар Родопский бульварда ва Стап Сулейманов тварунихъ галай аллеяда кыле фена. «Аялрин шегъерда» бицекар, диде-бубаяр циркинин артистри, клоунди шадарна. Аялриз пулсуз жуъреба-жуъре ат-тракционра машъуль жедай мумкинвал гана. Клоундин гын-ляй абурув мороженияри агақына. Пограничникрин управ-

ленидин манийринни къульерин ансамблди, оркестри чин къваларив гзаф инсанар къватла. Къуд патахъай шад хъур-рунин ванер къевзтай. Гъвечибурун, Чехибурун гъуѓу-лар суваринбур тир.

Нянихъ элкъвейла инсанар Даггосфилармониядин цийиз түккүр хъувунвай Гатун залдиз ахмиш хъана. Сятдин мұжыудалай алатаила инизи милли парталар алад РД-дин Кыил Р.Абдулатипов кыле аваз Халкъдин Собранидин депутаттар, Гъукуматдин членар, са бази районрин, шегъерин администрациярин, РД-дин ведомствоирин, фирмайрин, идарайрин руководителар атана.

Дагъустандин Конституциядин клагуб авай сөннеда жегъири Россиядин Федерациядин ва Дагъустан Республикадин пайдахар газа чархар яна. Мянекат кыле тухувай Марат Тимохина Махачкъала шеъзердин администрациядин кыилин везифаир тамамарзай Мегъамед Сулеймановаз сөннедиз теклифна.

Меркездин мэрди къватл хъанвайбуруз. Дибдин закондин югъ мубаракна ва дагъустанвир патал им зурба сувар тирди лагъана. Ада Дагъларин улькведен цийи Конституция къабулна къад йис хъанвайди ва ада республикада яшамиш жезвай вири халкъарихъ сад хътин ихтияр, азадвилер авайди къейдана ва давамарна:

- Республика агадди, мублагъди хъун патал Махачкъаладин агъалийри чепелай алакъдай вири крат ийизва. Заз къе 1999-йис риклел хиз кланзава. Бандитри вегъейла, чи халкъар садвилелди абуруз акси экъечина ва террористар чукурна. Гилани чун гъакъл сад хъун гележек я, анжак республикийин гъукъметлу гележек патал. Рамазан Абдулатипов хтунихъ галаз республикада хейлин дегишвилер арадал къевзева. Ада вичин гъевесдалди вири хъсан, менфялту краарал желбазава. Меркездизни күмек гузва. Чуннин вилик эцигнавай тапшургүр ташамариз алахъда.

Шеъзергълийрин, мугъманрин вилик тебрикдин газа РД-дин Кыил Рамазан Абдулатиповны экъечина. Ада Советрин Союз чкай ва Россиядин Федерация күвегъатай, граждан дяве тахъана амуқый, экономикадин саки вири хилер кланел аватай, Россиядин Конституциядин проект гъазурай йисар ва и кардик винчи пай кутурди риклел хана, Россиядик гипал къудратту, сад тир, дульнъяд авторитет къа-занмиш хъувунвай Россия авун патал Владимир Путин чу-гул зегъметдай лагъана. А йисар Дагъустан патални къурхулубур хъана. Къуншидал дяве, экономикадин блокада, бандитрин формирования, террористар, халкъдин майишат чу-кун... Виридан күмекдайлар Дагъустан и четин гъаларай экъечина. И кардик М. Мегъамедован, А. Мирзабегован, М. Алиеван, Х. Шихсаидован алахъунрин пайни ква.

- Къе завай развиленди лугъуз жеда, - къейдана Р.Абдулатипова, - вири сад хъана чуругазвай зегъметди хъсан не-тижайрал гъизва. Налогар къватлунай чун Россияда 4, медицина модернизация авунай 6 лагъай чкадал акъатнава. Россиядин Президентди, Гъукуматди чи республика мадни вилик фидай документ гъазурзава. Чи кыилин агалкъун инсанрин къанажасть дүз патахъ дегиш хъанва. Чун вири хилер, агъалийрин яшайш хъсанариз алахъда, тъса вахтунда вирида къенепатан резервияр кардик кутуна квалахна, яратмишна, затл арадал гъана кланда. Яшамишрай Россия! Яшамишрай Дагъустан! Чи халкъарин садвал!

Россиядин ва Дагъустандин гимнар язава. Ахпа республикадин искустводин устадри, фольклордин, къульердай коллективири, жегъил неслиддин векилри, къунши республикайрин артистри Дагъларин ульведен халкъарин культурадин, искустводин къазанмишунар успатзайвай концерт гана.

## Гылар къизгъинбур яз ама

22-июлдиз РД-да кардик квай терроризмдиз акси комиссиядин нубатдин заседание хъана. Ана 2013-2018-йисара Россиян Federatциянда терроризмдиз идеологиядиз аксивал авунин Комплексный план къилиз акъудунин серенжемар муниципальный районра умумурдиз кечирмишунин нетижаяр веревирдна.

РД-дин Кылин ва Гъукуматдин Администрациян пресс-къулгүльдин ва информациядин управлениди хабар гузтайвал, заседанидал рахай Рамазан Абдулатипова эхиримжи ийсни зуран вахтунда экстремизмдизни терроризмдиз аксивал авунин жигъетдай хъсанвилихъ са къадар дегишвилер хъянвайди, гъя са вахтунда гылар къизгъинбур яз амайди къейдна.

"Чи къанун-къайда хъдай къурулушри игитвил чалишишвилер авурдакайни лугуз кланзана. Алай ийсуз къанун-къайда хъдай органрин 17 къулгүльчи телефон хъана, 58 касдад хирер хъана, алтай ийсуз телефон хъайбурун къадар 41 касдив ва хирер хъайбурун къадарни 129 касдив агакъай. Испягъ агъалийрикай ци са кас, шаз лагъайтла, 4 кас телефон хъана. Дагъустандин къанун-къайда хъдай органри Сочида Олимпиададин къугъунар къиле тухунин хатасувал таъминарунин жигъетдайни къалах тухвана", - малумарна республикадин руководителди.

РД-дин Кыли республикадин ва федеральный аппаратдихъ галаз санал къалахунин система пайгардик кутун патал муниципальный тешкилтара терроризмдиз акси комиссиядин аппарат арадал гынун важибуналын къейдна. "Чна муниципалитетта терроризмдиз акси комиссийр 160 заседание тухвана. Гъя са вахтунда хейлин шегъерра ва районра и къалах гъял тъвар патал тухузва. Чи хейлин министрар ва депутаттар экстремизмдизни терроризмдиз аксивал авунин барадай чи умуми къалахдивай къерхеда амукузва. Им, гъелбетда, виже къведай кар туш. И месэла чаз вирида талукуди я ва чна и завалдин аксина вирида саналди женг чуугун герек я", - къейдна республикадин руководителди ва гаф асул докладчикид - РД-дин печатдин ва информациядин министр Азнаур Аджиеваз гана.

Министрдин гафаралди, 2014-йисан сад лагъай кварталдиз РД-дин печатдин ва информациядин министерство мониторинг къиле тухайдалай гульгъуниз экстремистилин фикира пропаганда авунин лишанар квай Интернет-ресурсрин сиягъ түккүрна. Саки 30 сайтдикай ибарат сиягъ РД-дин прокуратуралар, алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гузычывал авунин жигъетдай Федеральный къулгүльдин РД-да авай управленидив агакъарнава. Алай вахтунда суддин къарапардади ва Россиян Federatциян законодательстводи тайнарнавай маса бинеяр аваз 7 сайтдикай менфят къачун сергъяламишнава.

Министрди мадни къейд авурвал, чкадин телеканалар ва радиостанцияр патал терроризмдиз вилик пад къунин, яшайишдин жигъетдай метлеблу ивирап пропаганда авунин, миллэтрин арада, жуьре-ба-жуъре динрал амалзайбурун арада ислэгвилер алакъаяр хънин шартлар яратмишунин месэлайрай максус передачаяр гъазурнава. Массовый информациядин таъкатрай алай аямдин иккисийдин фестивалар - чин программадик терроризмдиз акси рекье тунвай художественный проектар кутунвай фестивалар раижава. Республикадин журналра Дагъустанда яшамиш жезвай халъярнин культурадиз гъуьрмет авун пропаганда ийизвай материалар вахт-вахтунда чапзава. Терроризмдиз акси тематикадай

# Республикадин Кыли дагъустанвириин сувализ жавабар гана

## АЧУХ ВЛАСТЬ

РД-дин Кылин ва Гъукуматдин Администрациян пресс-къулгүльдин ва информациядин управлениди хабардар ийизвайвал, 23-июлдиз Рамазан Абдулатипова "Дагъустан" ГТРК-дин телеканалдай республикадин агъалийриин сувализ жавабар гана.

Ачух эфирдиз экъечайла, республикадин Кыл Рамазан Абдулатипова республика яшайишдинни экономикадин жигъетдай вилик фин авай гылдаки күрелди сүйгүбетна. Ада къейд авурвал, гъяр са касдив республикадин Кылиз сувалар гуз жедай ихтиян мөрекатар тухун хъсан адедиз элкъиенва. "Чна къе чун патал къилинди вуч ятла ва чна кваз гзаф фикир гун лазим ятла, тъя кар тайнарун важибу я. Власти халъядин вилик ачухдаказ къалахун лап важибу я", - малумарна республикадин руководителди.

"И мукъвара зун Россиян Federatциян Президент Владимир Путинхъ, гульгъунлайни РФ-дин Гъукуматдин Председатель Дмитрий Медведевахъ галаз гульгъумыш хъана. За абуруз 2014-йисан Дагъустан 2013-йисан эвэл кылерин Дагъустандилай дидбай тафвату тирдакай лагъана. Кылди къаҷуртла, экономика вилик финин еришрал гылттайла, чун Россиянда къенкъиши чайрал экъечайза. Гъя са вахтунда экономикада гъасилзавай продукциян къадардал гылттайла, чун, гъя виликдай хъиз, эхиримжи бурукай са чкадал алама, вучиз лагъайтла са ийсан къене экономика лап дидбай хажиз жедайди туш.

Чун промышленность вилик финин еришрал гылттайла сад лагъай чкадал экъечайна, амма им күн нетижя я лагъайтла. Дагъустанда промышленностдин производство чкай гылдиз атанвай ва са жизвидин чалишишвилер авурлана, кылди къаҷуртла, са шумуд завод кардик кутурла, вилик финин еришрал гынкъован вини дөреждиз акъатзава. За гысабзайвал, налогар къватунин еришрал гылттайла РФ-да къуд лагъай чкадал акъатун - им зи коммададин гъалибвирикай сад я. Налогар къватунин барадай виликан ийсара Дагъустан эхиримжи чайрал алайди тир. Гъя са вахтунда чна гылелиг налогар региональный продуктдин 5 процентдин къадарда аваз къватайза, вири Россиян санлай къаҷурла и делил 24 процентдиз, Кеферпата Кавказда 10 процентдиз барабар я. Властин органрин къалахдиз жуьре-ба-жуъре тегъерра къимет гуз жеда, амма идара авунин менфятлувилел гылттайла, чун сифте яз РФ-дин гзаф менфятлудаказ къалахзавай субъектрин жергидик акъатнава, и кар зани гузычывалди тушир. Жуwan къалахдин лап гъя сифте кылера за Дагъустан хейлин рекъерай лап акъалттай татугай гылдиз атанвайдакай ва ам хаж хъувун лап четин акъваздайдакай лагъанай. Амма Дагъустан диризва ва чина хъсанвилихъ дегишвилер арадиз къвзева", - къейдна Рамазан Абдулатипова. РД-дин Кыли малумарайвал, федеральный дереждада аваз Дагъустан Республика вилик тухунин документ түккүрүнин патахъай Россиян Federatциян Президентдихъ ва Гъукуматдин Председателдихъ галаз икъардал атанва.

Сүйгъет давамардай чавуз республикадин Кыли Дагъустандин шегъерра къайду тунин барадай тухузай къалахдикайни сүйгүбетна. "Махачкъяла шегъер чина Россиян лап хъсан шегъеррикай сад яз гысабзайвайти, амма гъакъыктада ина яшамиш жедай кутугай шартлар авачир. "Кавказ",

"Дагъустан" мугъманханаяр гадарнавай гылда, Буйнакскийдин күчени татугай гылда авай. Дагъустандин государстводин филармонияни гыляй вегъенвай. Тежрибалу руководитель Мегъамед Сулейманов гыкмадин къилиз атайдалай гыльгүнэ меркэзда хейлин крат, гъя гысабдай эцигунрин ва архитектурадин рекъяй, дегиш жезва. Вилик лап чехи къалах акъвазнава ва, за фикирзайвал, М. Сулеймановлай а къалахдал төм гыз жеда", - малумарна Рамазан Абдулатипова.

Дагъустандин районара авай гылдакай рахадай чавуз республикадин руководителди къейд, авурвал, ам гыкмадин къилиз атанвай девирда районрин 22 руководитель дегишарна.

"Мукъват тир вахтара чна Казбек райондин кыл Махачкъяладиз къалахад хийда ва адан чкадал цийи, жегъиль дирашибаш кас тайнарда. Казбек район лап чехи, гүрчег район я, ятланы хейлин рекъерай ам татугай гылда авай. Вичин шартларал гылттайла Дербент район лап хъсан районрикай сад я. И гыфтеда чна анани райондин руководство дегишарда. Маса шегъеррин ва районрин руководителприз гудай суаларни ава, амма къе чахъ абур эвездай касар ава", - лагъана Рамазан Абдулатипова.

Ахпа, ачух эфирдин сергъятра ава, къват хъянвайбуруз РД-дин Кылин тапшургүрлөр тамамаруниз, кылди къаҷуртла, школадиз фидай яш тахъванай аялрин ва юкъан образованидин идарай, гылкни медицинадин идарай эцигуниз талуку видеосюжет къалурна.

Рамазан Абдулатипова лагъайвал, образованидин хел виридалайни важиблуди ятланы, республикада и система виликдай виридалайни гыляй вегъенвай гылда авай.

"Дипломар гвай агъзурралди касар ава, амма къалахад хийда ва адан чкадал экъечайна, амма им күн нетижя я лагъайтла. Дагъустанда промышленностдин производство чкай гылдиз атанвай ва са жизвидин чалишишвилер авурлана, кылди къаҷуртла, са шумуд завод кардик кутурла, вилик финин еришрал гынкъован вини дөреждиз акъатзава. За гысабзайвал, налогар къватунин еришрал гылттайла РФ-да къуд лагъай чкадал акъатун - им зи коммададин гъалибвирикай сад я. Налогар къватунин барадай виликан ийсара Дагъустан эхиримжи чайрал алайди тир. Гъя са вахтунда чна гылелиг налогар региональный продуктдин 5 процентдин къадарда аваз къватайза, вири Россиян санлай къаҷурла и делил 24 процентдиз, Кеферпата Кавказда 10 процентдиз барабар я. Властин органрин къалахдиз жуьре-ба-жуъре тегъерра къимет гуз жеда, амма идара авунин менфятлувилел гылттайла, чун сифте яз РФ-дин гзаф менфятлудаказ къалахзавай субъектрин жергидик акъатнава, и кар зани гузычывалди тушир. Жуwan къалахдин лап гъя сифте кылера за Дагъустан хейлин рекъерай лап акъалттай татугай гылдиз атанвайдакай лагъанай. Амма Дагъустан диризва ва чина хъсанвилихъ дегишвилер арадиз къвзева", - къейдна Рамазан Абдулатипова. РД-дин Кыли малумарайвал, федеральный дереждада аваз Дагъустан Республика вилик тухунин документ түккүрүнин патахъай Россиян Federatциян Президентдихъ ва Гъукуматдин Председателдихъ галаз икъардал атанва.

Сүйгъет давамардай чавуз республикадин Кыли Дагъустандин шегъерра къайду тунин барадай тухузай къалахдикайни сүйгүбетна. "Махачкъяла шегъер чина Россиян лап хъсан шегъеррикай сад яз гысабзайвайти, амма гъакъыктада ина яшамиш жедай кутугай шартлар авачир. "Кавказ",

"Дагъустан" мугъманханаяр гадарнавай гылда, Буйнакскийдин күчени татугай гылда авай. Дагъустандин государстводин филармонияни гыляй вегъенвай. Тежрибалу руководитель Мегъамед Сулейманов гыкмадин къилиз атайдалай гыльгүнэ меркэзда хейлин крат, гъя гысабдай эцигунрин ва архитектурадин рекъяй, дегиш жезва. Вилик лап чехи къалах акъвазнава ва, за фикирзайвал, М. Сулеймановлай а къалахдал төм гыз жеда", - малумарна Рамазан Абдулатипова.

Дагъустандин Кыли вич и объектдин эцигунрал хъайди къейдна ва ана районрин уртах маҳсус больница тешкилун теклифа.

Ахпа Лак райондай видеоарза агакъяна: районцадин агъалийри вич эцигиз 13 ийс хъянвай больница ишлемиш вахкун ийгинарун талабна. "Гъар ийсуз больница эцигун патал пулдин такъатар тиммил-тиммил чара ийиз хъайтла, школа 2025-ийсуз ишлемиш вахкун жеда", - дарихвал кваз малумарна Кумухдин агъалийди.

Дагъустандин Кыли тухузай къалахдай са жерге министр Малик Баглиева малумарайвал, вуз күтгъяновай са жегъилди адан гылил квай ведомстводиз къалахдин патахъай арза гана ва ада ам къалахад хъабулни авуна. "Ам хъсан гъазурвал авай кас я. Ада чина гы къурулушда къалахдатла, гъадан патахъай зи заместителрин арада гыльжетарни хъана", - малумарна М. Баглиева.

Дагъустандин Кыли тухузай къалахдай са жерге министр Малик Баглиева, Танка Ибрағимован, Шагъабас Шагъован, Раюдин Юсуфован, Зарема Бутаевдин тъварцихъ развилиин келимайяр лагъана.

Ахпа Лак райондай видеоарза агакъяна: районцадин агъалийри вич эцигиз 13 ийс хъянвай больница ишлемиш вахкун ийгинарун талабна. "Гъар ийсуз больница эцигун патал пулдин такъатар тиммил-тиммил чара ийиз хъайтла, школа 2025-ийсуз ишлемиш вахкун жеда", - дарихвал кваз малумарна Кумухдин агъалийди.

Дагъустандин Кыли вич и объектдин эцигунрал хъайди къейдна ва ана районрин уртах маҳсус больница тешкилун теклифа.

Күнне месэла къарагъярзаватла, зани лугъун: зун ана хъана, больница лап чехи дегиз жезва. Са гъвечи район патал икъван чехи больница герек хъунал зун шаклу я, амма чина адан бинеяр кутунватла, за а больница специализироватун теклифна. Илиз маса региона къалахай пешекарривай - дагъустанвирийив къвез жедай, ина тайин тир азарар сагъар хъийдай районрин уртах маҳсус больница ачухиз жеда.

Вичин нубатдай яз Дагъустандин экономикадин ва территорияр вилик тухунин министр Раюдин Юсуфова къейд авурвал, и чехи больница эцигиз гзаф ийсар я, ци адан эцигунриз вад миллион манатдин таъватар чара ийдайвал я. Сметада къалурнавалай, объектдиз мад 118 миллион манатдин таъватар чара авун герек къеведа. Ада баян гайвал, 2017-ийсалди больница эцигина күтгъяда.

РД-дин здравоохраненидин министр Танка Ибрағимова малумарайвал, Лак райондин больницаца къалахун патал Москвадай тежрибалу дуухтур атанва. Ам дамаррин рекъяй Россиян Federatциян лап чехи хирургрикай сад я, гъавилий Кумухда райондин больница дамаррин хирургиядин рекъяй районрин уртах маҳсус больницацадиз элкъурун пландик кутунва.

Ахпа Интернетдин сеть ишлемиш вахбурун патай агакънай сувал раижна. Мегъамед Мегъамедова Каспийск шегъерда "Жегъилриз - къвалер" программадай къвалер вучиз эцигзавайды туштла, гъя кардин патахъай хабар къуна. Жегъиль кас къвалерин учирда аваз ирид ийс я, амма 2007-ийсан мартдилай инихъ хъянвай са дегишвални ава.

Рамазан Абдулатипова и сувалдиз жаваб яз лагъана: "И программа, асул гысабдай, пропагандистилинди я. Дагъустан Республика вилик тухунин документ түккүрүнин патахъай хабар къуна. Жегъиль кас къвалерин учирда аваз ирид ийс я, амма 2007-ийсан мартдилай инихъ хъянвай са дегишвални ава".

Рамазан Абдулатипова и сувалдиз жаваб яз лагъана: "И программа, асул гысабдай, пропагандистилинди я. Дагъустан Республика вилик тухунин документ түккүрүнин патахъай хабар къуна. Жегъиль кас къвалерин учирда аваз ирид ийс я, амма 2007-ийсан мартдилай инихъ хъянвай са дегишвални ава".

## Гылар къизгынбур яз ама

3 ◀

максус выпускар гъазурунни фикирдиз къачунча.

Заседанидал гульбүнлай рахай РД-дин намусдин азадвилин, диндин организацийрихъ галаз санал къалахунин рекъяй комитетдин председатель Сулейман Мегъамедова рикъет хайвал, РД-дин Кыли, Халкъдин Собраниди, Гъуматди Дагъустандин диндин асул тешкилатрихъ галаз алакъаяр хуныз ва санал къалахун геъеншарунуз газаф фикир гузва. Дагъустан Республикадин Кылин патав диндин тешкилатрихъ галаз алакъаяр хунын рекъяй Совет тешкилун и барадай къачунвай нубатдин кам я. Советдин составдик диндин жуьреба-жуъре тешкилатрин руководителар ва кесерлу векилар ква. Дагъустан Республикадин Кылин патав меслятад хуунин рекъяй Комиссия тешкилавайтакай лугъунни кутгунава.

Къейд авурвал, диндин организацийриз ва диндин учебный заведенийриз государства күмек гун патав "2014-2016-йисара Дагъустан Республикада диндин организацийрихъ галаз санал къалахун ва абуруз государства күмекун" тъвар ганвай Государстводин максус программа къабулнава. Дагъустан Республикадин хейлин муниципальный тешкилатра эхиримжи вахтара диндин тешкилатрихъ галаз санал къалахунин, экстремизмдин, терроризмдин, идеологиядиз, авамвиллиз аксивал авуниз таъсирул цийи къайдаяр жаъурунуз талукъ къалах тухузва.

"Экстремизмдихъ ва терроризмдихъ галаз жэнг чугунин везифа къе, са шакни алачиз, кар алайбурун жергидик кваз хун лазим я. И хци месэла гъялунихъ галаз алакъалу хейлин везифафар къультурадин идараири къилиз акъудун жерек я", - къейдна вичин раҳунра РД-дин культурадин министр Зарема Бутаевади ва руьгъдин, ахлакъдин ивирап пропаганда авунивай чи агъалийри жуьреба-жуъре халкъар саналди яшамиш хуунин, жуьреба-жуъре динар кардик кваз хуунин гылар дузыгъундаказ къабулдай шартар яратмишиз ва нетижада ақылтзавай неслидик терроризмдиз акси къанажагъ кутаз жедайди алава хъувуна.

Министрди келзавай жегъилрин арада обществодиз акси къарин вилик пад къунин къалахдин асул терефрикайни сүгъбетна. Кылди къачуртла, азад вахтунда жегъилприз талукъ максус серенжемар къабулун, студентрин арада къанунсузвилерин вилик пад къун, волонтервилин ва мергъяматлувилин къалах геъеншарун, педсоветар ва классный руководителрин собранияр тухун, жегъилрин арада умъурдин сагълам къайда, спорт ва физкультура пропаганда авун лазим я.

И месэладай са бязи муниципальный тешкилатрин руководителарни рахана.

Месэла веревирд авунин нетижада къур Дагъустандин Кыл Рамазан Абдулатипова къейд авурвал, гъар ваца вири мискинна государстводин хатасузвал хуныз талукъ вязэр къелун лазим я. Ада муниципальный тешкилатрин къилериз жегъилар къультурал желб авунин таъсирул къайдаяр жаъурун меслят къалурна. "Къультурани образование - ибур терроризмдин ва экстремизмдин хура акъвазиз жедай таъкъат я", - къейдна Рамазан Абдулатипова. Ада культурадин идараири пайгардик кутун чарасуз тирдакайни лаъвана, жавабдар къулгугърал алай маса руководителриз са жерге ташшургъарни гана.

Заседанидин иштиракчии терроризмдин идеологиядигин таъсирдик акатунин хаталувал авай ва я адан таъсирдик гъеле акатнавай къариз абуру дузырекъел хуун патал күмек гунин барадай Интернетдин седта тухузвой къалах авай гыланни веревирда.

# Республикадин Кыли дагъустанвириз суалриз жавабар гана

3 ◀

И программа къилиз акъудун жегъилрин къарин рекъяй министерводин векилвилакъ худна, эцигурин ва ЖКХ-дин министерводин хиве твазва. Яшайишдин къвалер низ гун лазим ятла, гъа къалах жегъилрин къарин рекъяй министерводи тайнарда, дараматар лагъайтла, Министройди хажада. За гысабазавайвал, квартираяр чин членри са гынхитин хиле ятланы чехи агалкъунар къазанмишнавай, къельвал авунвай жегъиль хизанриз гун лазим я. И рекъяй тайин ульчимеяр вилип хун жерек я, таъхайтла квартира таниш-билишвилиз килигна са низ ятланы гузва. Государстводин пул газаф вахтара къилдин къарин интересиз къуллугъ авун патал ишлемишавай. Икъл хун лазим туш.

Нубатдин суал социальный сетрай "Дагмолодежъ" никдик кваз Интернетдикай менфят къачувайбурун тъварунхъай агакъарна: "Москвада ва Санкт-Петербургда дагъустанвириз чехи дестеяр яшамиш жезва. Күнне абурухъ галаз, иллаки жегъилрихъ галаз, менфятлудаказ санал къалахун пландик кутунвани? Эгер ихтигин кар ийиз къланзатва, а къалах күнне гылки къилье тухуда?"

Рамазан Абдулатипов: "Зун Москвада, Санкт-Петербургда, Ставропольский крайда яшамиш жезвай чи ватанэгълийрихъ галаз гуруьшиш хъана. Чна къелунра, илимда агалкъунар къазанмишавай чи ватандашар патал са шумуд грант тайнарна. Идалайни гъейри, Ставропольский крайда чи общинадин руководитель Абдула Мегъамедович миллетрин къарин рекъяй министрдин заместителвиле тайнарна. Чаз Россиядин амай паюна яшамиш жезвай, къелзай чи жегъилар чи къультуратидихъ галаз алакъада аваз хъана къланзава".

Россиядин Федерациядин Президентдин патав гвай Дагъустан Республикадин Гъамишалугъ векилханадин къалахун гвай Общественный советдин член Мегъамед Гъажиева жегъилрин къарин рекъяй цийиз тешкилнавай министерводин хиве гынхитин везифафар жедатла, гъадаз талукъ суал гана.

Рамазан Абдулатипов: "Жегъилрин къарин рекъяй министерводин ва министрдин вилик эцигнавай къилин везифа, анжак машгъулардай серенжемар къиле тухун тавуна, тайин месэлайр бажармишникай ибарат я. Умуми лозунгрилай, машгъулардай серенжемар къиле тухунлай - жегъилрин арада абури хун жерек я, гъельбетда, - чун РД-дин жегъилрин чин, жегъилрин организацийри къалах тешкилнин тайин месэлайр элячизава. Лугъун лазим я хыи, жегъилрин краиз талукъ цийи министерство тешкилдигъ чавуз СКФО-да РФ-дин Президентдин патай тамам ихтиярар ганвай Векил Сергей Алимович Меликован теклифни фикирда къуна.

Ахла Сулейман-Стальский райондин агъалидин патай суал агаъкына: "Зун райондин Агъсакъалрин советдин председатель я. За Көвөй Сардаражуъ-Даркүш-Къазмаяр водопровод тухунин къалахар ақалттарунин карда күмек гун тлалбазава. Райондин саки 70 агъзур кас агъалийрин вил и кардал ала".

Дагъустандин Кыли и объект мукъвал тир вахтара вахкудайдан патахтай малумарна.

Социальный сетрин чинрай Агъмед Ибрагимова гайи суалдиз - Россиядинни Азербайжандин арада экономикадин жигъетдай алакъаяр вилик тухунин жигъетдай Габаладин форумдал кутгунай икъарри дагъустанвириз чизиз мукъвади тир Белоканда ва Закатальда бизнес къиле тухдай мумкинвал гудани? - лагъай суал-

диз жаваб яз Рамазан Абдулатипова и месэла гъялз жедайди ва тъялунни герек тирди къейдна.

"Лугъун лазим я хыи, Дербент гульгүн на хуунин программа Азербайжандини лап еке роль къульвазва. Сифте яз чи Республика Азербайжан Республикадин Президентдин къаюмвилек кваз проектар бажармишава. Чун стха халкъар я ва и месэлайр чна саналди гъялун жерек я", - лагъана Республика Кыли.

Студиядай машгъур художник, вичин къалахар Лондондин Tate Modern музейдин, дуңьядин маса музейрин ва галерейдикай коллекцияра гъатнавай автор, Расул Гъамзатован хтул Тавус Махачевади суал гана. Ам Дагъустандин искусство къалдури тир. Вичин суалда ада Дагъустанда художественный жигъетдай къалах вилик фин тийиз акъваз хуунихъ галаз алакъалу яз секинсузвал къалурна.

Дагъустанда бес къадарда девелетлу художественный школа ава. 15 ва я 25-асирдин искусство жедайди туш. Искусство я ава, я ам авач. Искусство къалбар ва макъсадар дегиш хун - им маса кар я. Санлай къачурла, хъсан шикил инсанди гъамиша хушдакас къабулзавайди я", - лагъана РД-дин Кыли.

Социальный сетрай мад са суал гана. Ам шегъердин администрацияди къалах тухузватлани, меркездихъ хъсандин гелкъеввэзвийд хыз аквазвачирвилс талукъди тир. Суал гайи касдиз им бес къадарда финансамиш тавунихъ галаз алакъалу яни, таъхайтла санитарный организацийи лазим тирвал къалах тухун тавунихъ галаз алакъалу яни, гъа кар чир хъана къланзавай.

Суалдиз жаваб яз Рамазан Абдулатипова къейд авурвал, и рекъяй къалах гъеле тухузва ва и барадай администрациядиз шегъерэгълийрини къумекава. Махачкъала шегъердин къилин везифафар тамамарзайди тир Мегъамед Сулеймановат галаз алакъада таатавуна, адатар къалбара аваданламишунин барадай са жерге къалахар тухуз алакъанава.

"Сад лагъай канадин" корреспондент Гъусейн Гъусейнова Махачкъалада килигдай майдан түккүрүн теклифна. И месэла гъялунин тапшургъ Жегъилрин гъукоматдин членриз, ЯП-диз, жегъилрин къарин рекъяй министр З.Къурбановаз ва карчирин ихтияррин рекъяй уполномоченный Б.Мегъамедоваз гана.

Идалай гъейри, Г.Гъусейнова Къизляядин конъякрин заводдин гележегдиз талукъ месэлени къарагъарна. РД-дин Кыл РАбдулатипова къейд авурвал, алай вахтунда завод Счетный палатади ахтармийшава. "За фикирзавайвал, кар кархана ни хусусиятда аватла, гъадал вай, ада гынкъан дережада ерилу продукция акъудзатвал, гъадал ала. Завод чна федеральный хусусиятдиз вахкайла, я налогрин, я маса рекъерай чун са къункайни магърум жезвач. Чи къилин везифа заводдин колектив, адатар хъункай вай, гъельбетда, ерилу продукция акъудуникай ибарат я.

Эгер чна Республика Кыли физвайдигъашвилериз къуват тагайтла, абуру са нетижадални гъидач. Идалай гъейри, общество михъя ва цийи авун къилин къарилай аслу хун лазим туш. Чи бедбахтвал квекай ибарат я лагъайтла, чна гъар сеферда вири буш чқадил башламиш хъийизва. Ида инсанар гъелекзава. Саналди къалах тухун лазим я. Властидивай ада вичин везифафар къилиз акъудун истемишна къанды. Гъар сада вичивайнин чешнелу тааташ хун лазим туш. Исаакиин къурмишиз жеда".

## Кылини редактордин гаф **Гъайиф, гъайиф!**

"Советрин Союз ни тергна?" суалдиз къе вирида "Америкадин Садхъянвай Штатри" лугъудай жаваб гузва. Белки, ава жеди ик! тестикиаруних вичин бинеяр. Амма, зи фикирдалди, къвалин къеняй къвакъ цвецли авунчиртла, бажагът алақъдай къецепатан улкведин. Советрин Союз хътиң зурба улквие, Социализмдин чехи лагерь тамамвилелди тармар иииз.

За аннамишнавайвал, кылини тахсиркаравал чи улкведин вилик-къилик кваз хъайи руководителрин - пичи коммунистри - хиве гъятзана. Абури тир, асуул гъисабдай, капитализмдин улквейриз мукъвал-мукъвал физ-хквевайбур. Аквазвай абуруз анра девлетлүйри гъихътин умъумъ куучурмишаватла. Чинеба къватнавай къван девлеттар гъиниздатла чизвачир "къегъялариз". Социализмдад эхир эциг тавунмаз къецепатан улквейрин девлетлүйри хъиз яшамиш жез алакъ тийидайнин абуру аннамишнавай. Кланзавайди Целхемдикай са ялав авун тир. Ахътин ялав ийидай касни жагъана абуруз - Михаил Горбачев.

Германиядин юкъвай хажнавай цални, Варшавадин договордал къулар чүгүр социализмдин улквейрин Союзни, абурун къиле хъайи Советрин улквени гъа пичи коммунистри авурди я тахъий мисал. Ик! хъайивиял Америкадин Садхъянвай Штаттар дүньядин жандармдизни элкъвена. Гила ада гагъ са, гагъ маса улквела цай-ялов тазва, са тахсирни квачир ислягът халъкар сад садал тъалдарзана. Чин чиркин мурадар къилиз акъудун патал абуру са къатда къирмишава.

Ингье гила Америкадин къацлай гъилер атана Украина надини агақънава. Ана авай олигархар вичин нинийриз элкъурнавай ада фашизмдин пайдах хаж хъувунвай бандеровчийрин гъилералди урус халъкдиз гъихътин зулумар, гужар ийизватла, вири дүньядиз аквазва. Эхъ, жуван къвале секиндиз умъумъ куучурмишистан тийизвайвиял, дидед чалал рахунни кваз къадагъа авунвайвиял Украина да яшамиш жезвай урусар женниниз къарағынана. Ягъунар, къиникар гзаф жезватлани, абуру бандеровчийрин вирил гардан къирзава.

Гъар са дядеди хъиз, и дядедани гзафбуру чин къил хүнн патал чарап ақвазва. И кар себеб яз, алай вахтунда Украина надай катзавайбур тымил авач. Анжак са Россиядин Федерациядин жүрек-жүре регионриз катнавайбурун къадар, телеканалри къейд-заяввал, саки 2 миллиондив агақънава. Гъелбетда, россиявийри абуруз вирида күмекдин гъилни яргъи ийизва.

Советрин Союз чукъурайла, гзаф урусар Кеферпатан Кавказдин республикайрай Россиядин Федерациядин маса регионриз хъфенай. Гъайиф чүгүнчай чна а чавуз. Ингье гилани арадал атанвай чуру гъалари чав гъайиф чүгүз тазва, вучиз лагъайта Украина надай катзавайбур атана чи республикадизни ақъатнава - гъеллиг 365 кас. Абурун арада яшар тамам тахъянвай 106 аялни ава. Дагъустанийриз хас тир гъурметдивди, дүстүрлөлди къаршиламишины авуна абуру вири. Гъавиял 41 касдикай гъиле-гъилди чи улкведин гражданарни хъхъянва, 22 кас квалахралдини таъминарнава.

Украинадин Луганск шегъердай тир Юлия Тарховадин чар къленла за 25-июлдиз ақъатай "Дагъустандин правда" газетдай. Заз адап чарчихъ галаз, гъурметлу чи газет къелзайбурс, күннин танишариз къанзана. И мураддалди чна а чар и чина чапни хъувунва. Къуй күннени гъисс авурай чна чеб къабулай тегъерди абуруз гъихътин зурба тахсир авунватла. Шад жедай кар ам я хъи, катна чиниз атанвайбур къабулунин важиблу къвалах тешкилнавайбурун къиле чи лезги рухвайра ақвазнава - Гъукуматдин Председателдин Сад лагъай заместитель Къарибов Анатолий Шамсудинович, заместитель Жафаров Рамазан Жафарович, Дагъустан Республикадин МЧС-дин руководитель, генерал Къазимегъамедов Нариман Магъмудович, зегъметдин ва яшайишдин жигъетдай республика вирил тухдай министр Баглиев Малик Жамединович. Абурун къвалахдил иллаки еке развишлир къалурзана катна Дагъустандиз атунис мажбур хъянвайбур.

Рикел хъваш, Советрин дөвирда Дагъустанда залазала хъайила чи күмекдиз вири улквие гъилк атана тадан. Къе чи республикадин меркездин Шамилан тъварунихъ галай проспектда Туладин эцигунардайбур хажай къякъан мертебайрин яшайишдин пуд къвалерал, Узбекистанди эцигай чехи поселокдал ("Узбекгородок") чна, гъелбетда, еке дамахзана. Бес чи лезги районра, урус халък къиле аваз, ихътин дараматар гъикъван хажнай?

Гъар юкъуз "Лезги газетдин" редакциядиз къвалахал фидайла зи вил Редукторный поселокда урус учительницадиз хажнавай памятникда ақвазва. Гъар сефердани зи вирилекай жуваз математикадин тарсар гайи Вера Васильевна Карагазова. Гъикъван урус жегъиль рушарини гадайри, күсни кичевал тавуна, Ватандин Чехи дядедилай гъульгинин ийсара атана чаз къел-къын чирнай. Абурун гзафбуруз, гъульлериз фена, эвлениши хъана, чи Дагъларин улкведин къвед лагъай ватанни хъана. Гила Украина надай катна атанвайбуроз чна бес чалай алақъдай вири журедин хъсанви-лер тавуна тадани?! Абурун арада авай гъилел-къвачел залан дидейри чаз гъатта курып балаярни багъиш хъувунва. Им гележегда абуруз Дагъустандикай диде-ватан жеда лагъай чал тушни? Къуй абурун вирил мад садранни түкъуль накъвар татурай. Къуй абуру чини рикелер авай чехи мурадрив агақърай. Бахтул хъурай вири, дүньядани - ислягъвал!



*Еще неделю назад я не могла представить, что меня занесет так далеко от моей родины - Украины в совершенно не известную мне республику - Дагестан. Но обо всем по порядку.*

## **"СПАСИБО ДАГЕСТАНУ за все, что он для нас делает"**

ПИСЬМО ЖИТЕЛЬНИЦЫ ЛУГАНСКА

Находясь в Ростове, нашла все номера телефонов - УФМС, "горячих линий". Понятное дело, всю нагрузку на себя приняла Ростовская область. Позвонили по телефону в МЧС. Девушка (не знаю ее фамилии, зовут Елена) сказала, что вылетает самолет МЧС с беженцами в Дагестан. Санаторий Газпрома на берегу Каспийского моря, набирают людей, чтобы их там разместить. Посмотрела по Интернету: расстояние от Ростова до Махачкалы - около 1000 км. Далеко, да и страшно было, но что Елена сказала: "Не переживайте, территория охраняется, все условия для проживания, все абсолютно безопасно". И мы решили лететь в Дагестан.

Это была суббота, 28 июня. Приехали в аэропорт Ростова. Сотрудников МЧС было очень много, беженцев - 116 человек, второй рейс в Махачкалу был вечером того же дня. У меня были слезы на глазах, когда я увидела, сколько детей, в том числе и грудных. Сотрудники МЧС их сами нянчили на руках. Было организовано питание, вода, все необходимое, пока мы ждали самолет, который разгружали в это время с гуманитарной помощью из Дагестана.

Все беженцы разместились в салоне самолета. Погрузкой веци занимались сотрудники МЧС, несли сумки и нас успокаивали. С какой болью они ощущали наше душевное состояние! А на глазах у всех нас были испуг и слезы.

...И вот посадка в Махачкале. Открылся люк самолета, и к нам на борт поднялся генерал МЧС Нариман Махмудович Казимагамедов. Поприветствовал нас. На посадочной полосе нас ждали сотрудники МЧС, как и в Ростове, в большом количестве. Помогали спуститься и разместиться в трех автобусах. Когда я посмотрела на отложенный механизм работы этой структуры, мои опасения стали потихоньку рассеиваться. В аэропорту, кроме сотрудников МЧС, были и местные жители, которые прибыли нас поддержать. Нужно самому почувствовать эту атмосферу тепла и доброжелательности.

Нас сопровождали как почетную делегацию. Колонну автобусов замыкали полицейские машины. От аэропорта до санатория "Леззет" ехали 15 минут. Мы почувствовали, насколько был отложен механизм нашей встречи и размещения. Генерал МЧС прибыл с нами на территорию санатория. Оперативно, мы даже не заметили, занесли наши вещи и разместили всех прибывших. Сразу был организован ужин, все было накрыто к нашему приезду.

Санаторий находится в двух шагах от моря. В номерах все условия для комфортного проживания, круглосуточно есть горячая вода. Отдельно хочу сказать: такое разнообразное питание, в том числе экологически чистое, еще нужно поискать в фешенебельных отелях.

На следующий день перед завтраком мы узнали, что поздней ночью сюда прибыла вторая группа беженцев из Ростова - еще 71 человек. Сотрудники МЧС помогали им, как и нам, разместиться, всех накормили. Ребята работали целые сутки без сна. Очень было много гостей - высшего руководства республики.

Еще один случай очень тронул за живое: подходит женщина с жалобой, что ее ребенок заболел. Я сама была свидетелем - главный санитарный врач Каспийска Омар Алиханалаевич Абачараев оперативно вызвал "скорую", ребенку оказали помощь, он находится в больнице на лечении.

В понедельник утром подъехали 3 передвижные машины с медицинским оборудованием и делегация медиков: цифровой флюорограф, брали анализы крови, все прибывшие прошли бесплатно комплексный медицинский осмотр. Внимание, конечно, в первую очередь детям.

Хочу выразить огромную благодарность генеральному директору санатория "Леззет" Абдулгамиду Муродовичу Мамагишиеву за его трепетное отношение к каждому прибывшему. Можно обратиться к нему по любому вопросу, и он будет решен. И когда к нам приехала социальная служба с вопросом: "Чем вам помочь?" - ответ был таков: "Наши временные вопросы по обустройству уже были решены за воскресенье сотрудниками санатория". Гуманитарная помощь прибывает ежедневно. Детям - в первую очередь, обеспечение всем необходимым (памперсы, питание, соки, лекарства). Для нас была важна связь с Украиной, все хотели послать весточки своим родным и близким, что нам тоже предоставили - бесплатно выдали Sim-карты каждому.

От имени всех проживающих в "Леззете" беженцев из Украины хочу выразить огромную благодарность и низкий поклон за все то, что Дагестан для нас делает. Это очень гостеприимные люди. И отдельная благодарность человеку, который взял на себя ответственность за каждого из нас, - Насрутдину Насрутдину Ильмутдиновичу.

Юлия ТАРХОВА,  
г.Луганск, Украина

## Кар алай проектар **Гегъеншдиз хабардар ийин**

СЕМИНАР

Ш.ШИХМУРАДОВ

Малум тирвал, Дагъустан Республика вирилди ту-хунин кар алай проектар къилиз акъудунив эгечнава. Амма и кар ерилудаказ ачуҳарун, раиж авун, делил-риз дузы къимет гун, гъавурда тун гъелелиг тариф-дай чқадал алач. Гъавиял Махачкъалада, Милли библиотекада, Республикадин ва муниципальный СМИ-рин къилин редакториҳъни жавабдар ксарихъ галаз и месэлдиз хъайи семинардан вере-вирд авун дуьшуьшдин кар тушир.

Аквазва хъи, алай вахтунда чи республикада са жерге дегишвилер, цыйишилдер къиле физва, гъакл - кар алай проектар къилиз акъудунихъ галаз алақъалу язни. Амма хъсан крарикай тымил къызыза, раҳазза, чуру, нағъъланбурал лагъайтла, артук фикир желбазва. Ик! хъун лазим туш, хъсан терефарни акуна, раиж на къланда. Гъа им СМИ-рин асуул везифайрикай я.

Семинардан кар алай проектар умъурдиз кечир-мишунай, къватл хъянвай месэлайрикай, СМИ-рай хабардар авунин къвалахдикай, методикадин ва маса къумекар гүннай рахана. Мярекат тешкилайбур РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин къенепатан политикадин ва территорияр вирилди ту-хунин, экспертизадинни проектар идара авунин ул-

равленияр ва печатдинни информациядин министерство тир.

Мярекат ачуҳай, къиле тухвай РД-дин печатдин ва информациядин министрдин сад лагъай заместитель Зубайруева СМИ-рин руководителриз исполнительный властдин ва муниципальный тешкилратин пресс-куллугърихъ галаз сихдаказ алақъалувилледи къвалахнуз эвер гана, социальный сеттер активвиделди иштиракун, анра муниципалитетрин газетрин чинар ачуҳун (ва ик! мад) теклифна.

РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин экспертизадинни проектар идара авунин управленидин начальникдин везифаяр тамамарзавайди тир Д. Ленькова къейд авурувал, кар алай проектин къадардиз килиг хъувунва. Гъелбетда, гъар са проект гзаф важиблу я. Ик!, "Экономика "экуъди" авун" проект муниципальный тешкилрати асуул месэлайрикай сад я - ам бюджет арадал гъунихъ галаз алақъада ава ва властдин чадин органин ва налогар гузтайбурхъ галаз тухузав къвалах активамишунин гъисабдай экономика "хъенди" хкудунихъ рекъе тунва.

"Вирилди фидай чқадай арадал гъун. Дагъустан-диз - инвестиция" проектда къилин фикир экономика хъсан еришралди вирилди тухдай чқадай арадал гъун, карчвилер активвал жажуниз, инвестицияр желб авун патал къулагъи шартлар яратмишуниз, къенепатан ресурсарни жажурунлиз гузва.

# Жазаламишзава! Ни? Вуж? Вучиз?..

Мердали ЖАЛИЛОВ, литературадин отделдин редактор



И сувалри къе, зи фикирдалди, чеб гъахъвилини инсанвилик терефдал алай миллионралди инсанкън къалабулух кутазва.

Вири гафарганра къейднавайвал, жазаяр чеб тахсирлу хъайи ва я са гъикл ятланчи чипи жазаяр кардик кутурбуруз гудай адет я. Амма къе дуњьяды масакла хъанва. Тахсирлубур гъакъван гъахъвал кланибур хъиз, чипи ихтиярар хүн патал майдандыз экъеччизавайбур гъакъван тахсирлубур яз къалтуриз алахъзава. Украинаада кылы физвай вири агъвалатри и кар субтазава. Вири тахсирарни чи зурба Ватан Россиядик кутазва. Гуя ам чапхунчи, чарадан чилер къакъудиз, къвалер чуриз алахънава къван!

Жанабия! Яргъал тариҳиз хъфин тийин. Фашизм хътин тъегъуңди кыл Европада хажайди я. Адалай вилик бонапартизмни тъанай инхидди атайди я. Инквизициядин кыилетумарни гъанин чак хъвайибур тир... Жегиль Советрин Россиядад санлай вири Европадин улквейри - Антантадин членри, Түркияди, Японияди, гъелбетда, Американи галаз, вегъенай.

Россиядиди вири девирра дурум ганай. Душманар чеб, чипи сурап ина таз, катнай. Турап газа атана - турапи чеб ян...

Къе мад цийи "Антантада" арадал атанвай хъиз я. Америкадин Садхънавай Штатрин ампаяр кылеваз, Европа тамамвиледи анай язвай макъамарин къульпульник экеччина. Вири сад хъана, цийи демократиядыхъ физвай Россия виляй вегъез, адан рехъ инкариз, девлет тарашиз алахънава. Россиядиди акси "санкция" лугъудайбур гъя "бъркъу ружай" гвайбурун къульруйкар тушни?

Амма а "ружайрик" чеб гъиле къунвайбур ядай хесетни квайди я гъя!..

Россиядин са пай яз хъайи Украинаада тунвай гъульгъулади, ана къурмишнавай ялаври гзафбуруз тъл ақъудазва.

Вучиз Донецк, Луганск, Славянск ва маса шегъерин агъалияр тахсирлу ийзивайди я? Украинаадин Советрин Социалистический Республика арадал гъидайла, аник Россиядидин са пай кутуна лугъуз янни? Ватандин Чехи дяведин ийсара Советрин миллионралди иgit рухвайини рушари, чипи чанар эцигна, Украинаадин гъар са чиб чил фашистрик азад хъувурвиял яни?

Гилан дявейриз къуват гузай Порошенкояни Тимошенкая, Турчиноварни Яценюка, масабур ақъван къапарай ақъатунихъ вуч сир аватла?

Сир сад я: хаинвал авур са бубайри маса хаинар-рухвайяр түртмишна.

Ватандин Чехи дяведин ийсара, адалай вилики и чилерл чипи "жазаяр гүнин" женгер тухвайбур Махноярни Петлюяр, Бандерарни Глиценокар - датана къецепатан душманриз къуллугъай лукълар түшири? Амма рикелай ракъурзава: душманриз лукълар мус хуш хъайди яти?

Россиядиди чапхунчи лугъувай Америка фейи гъи чилел къайда, инсанвилиз хас демократия алатла лагъ. РФ-дин Президент В.Путинна, Бразилияда авайла, журналистриз гайи са интервьюда а гъалариз лап кутуягъ къимет гана. Гъина Америкадин гъил аватла - гъана тарашуун, чкайвал, чапхун, цай ягъун, миллионралди са тахсирни квачир инсанрин ивияр экъичун ава.

Вучиз Афганистан, Ирак, Ливия, Югославия, маса улквейни Америкади, адахъ галаз сад хъана, Европадини "жазаламишзавайди" я? Гила а мусибатар Украинаадин чилел гъанва. Вучиз заз зи чал, зи Ватан, зи тарих, зи культура, зи ивирап хуш я, хүз къланзава лугъувай халкъар тахсирлу жевзайди я? Украина Америкади мус хвейиди я?..

Рикел ихтиян фагъумсуз "жазайрин" маса мисаларни къвезва. Азербайжанда лезгидиз лезги чал къан хъун ам жазаламишдай себеб я жал? Осетнивидиз Осетия къанда лугъуз, Гуржистанди ам тупарай яда ман? Венесуэловидиз вичиз аслу туширвал къанда лугъуз, адакай Америкадиз душман жеда ман? Фолькленддин къураматар вахце лагъай Аргентина Великобританияди (гъелбетда, Америка галаз) жазаламишда ман?..

Са кар тайин я: Америкадин халкъдиз вичин чилел дяве хъана, ам вуч завал яти чизвач. Вири дявеяр чара чилерл къурмишава.

1946-йисуз Америкади Япониядин шегъерар - Хиросима ва Нагасаки вуч паталди "жазаламишайди" тир? Къени а хирер саъж жезмач.

Америкади "жаза" тагай Кореяни, Вьетнамни, Иранни, Египетни, Сирияни, Эфиопияни, маса вилаятарни ама жал? Икъван къил-къилел алатнавай ампади нихъ ва я күхъ далу акалзавайди я?

Украинаадин "жазайри" са тахсирни квачир Малайзия хътин улкведин пассажирар тухудай самолет (саки 300 кас) цава хъиткинарна. Генани, я регъувал, я кичевал авачиз, Россиядик тахсир кутаз алахънава.

Гъахъвал ақъван фад ва регъятдиз къуарик кутаз тежедайдини рикел хвейайта хъсан тир эхир... Гзаф түнти хъайи сиркеди къапуниз зарар гуда. Гзаф къизмиш хъайи цални гравзай къажгъан алахъда. Къати селди вацл къерехай ақъудда. "Чехи филдихъни цвег къван авай душман тахъурай", лагъанва генани халкъдин мисалда.

Америкади вири дуњьядиз къурху гувайи, и карди эхирни ам вич "жазаламишдайди" акун тавун гъихътин кар яти?..

# Боинг ягъунин метлебар

Абад АЗАДОВ

Алай йисан 17-ијулдиз Амстердамдай (Нидерландар) Малайзиядин Куала-Лумпурдиз физвай пассажирар тухудай Боинг-777 самолет Украинаадин цава яна гадарунин ва 298 кас телефон хъунин хабар дуњьядин вири пилота пара хажалатдивди къабулна. Алнай инихъ са къадар вахт алатнава, амма США-дин, Европадин улквейрин гъукумрим векилвал гвай инсанри гъакъыкъи тахсиркаар тайнарай серенжемар къиле тухувазва вири тахсир Донецкдин, Луганская ополноченцийрингин хиве твазва вири са вахтунда Россиядикни тахсир кутазва.

Эхиримжи йикъара ачу хъайи делилри анжак са кардин патахъай шағыдвалзава: Украинаадин къилиз атанвай фашистрин сиясатдал амалзавай ва Америкадин макъамдал къульзавай политикиз, олигархиз са тахсирни квачир гзаф инсанар телефон хъунал гъуналди, зурба мусибат авуналди, чипи алчах планар къилиз ақъудиз къланзавай.

Тамашин вакъияр гъикл къиле фенатла. Центральный печатдиз ва социальный сетриз ақъатнавай материалдай аквазивайвал, Боинг-777 Россиядидин сергъятдивай 60 километрдин яргъа чилел аватдалди зур сят Украинаадин Совбездии Донецкдин Халкъдин Республикадихъ ПВО-дин яракъар ава лагъана малумарзава.

Гъа идал къевдалди Украинаадин президентди малумарзава: "Чна дяве авунин тактика дегишарда ва ида чаз алай вахтунда арадал атанвай шартла, къецепатан улквейрин яракъу къушунарни желб авуна, нетижалудаказ кар ийидай мумкинвал гуда". Самолетда телефон хъайибурук хейлин улквейрин агъалияр квай, гъавлия им Рагъакъидай патан военный къуватар ишлемишдай хъсан багъна я.

Самолет аватайди малум хъанмазди, официальный Киевди гъясътдам ам яяйди ополноченцийр я лутъуза. Амма Донецкдик ам яй ПЗРК-дивай (инаян-анз тухудай зенитно-ракетный комплекс) анжак пуд километрдин цавай физвай шейэр ягъиз жезва. Боинг-777 самолетди 10 километрдин къакъандай лув гузвой.

Гъа ийкъара Украинаадин армияди "Бук" тъвар алай самоходный зенитно-ракетный комплексдин дивизион Донецкдин патарив тухванвай. "Бурихъ" цуд километрдин цавай лув гузвой самолетар ядай мумкинвални авай. Пешекарри ва и кардикай хабар авайбуру тестикъарзивайвал, ополноченцийр ихътин яракъ авачир.

Украинаадилай чешне къачуна, США-ди гъилегъил аваз самолет ягъун ва 298 кас телефон хъун ополноченцийр хиве тунан. США-дин Госдепдин векил Мари Харфа малумарна: "Самолет сепаратистрин гъуз-

чивилик квай чилелай ахъаяй ракетадалди янавайди я. Чахъ Россиядиди тереф хъувзай сепаратистрихъ гъахътин системаяр авайди тестиъкардай вири делилар ава". Амма гульгульай тешкилай пресс-конференциядай разведкадин управленидивай журналистриз са делилни къалуриз хъанач. Россияни Донецк тахсирлу ийизвай къуру гафар къамай къван лагъана. Донецкдин Халкъдин Республикадик векилар самолетдин чулав ящикар жагъурна, идакай гъасътда дуњьядин сообщество хабардарна, амма Киеевди хаталу дуњушиш ахтармишдай международный комиссиядин членар ва Малайзиядин векилар самолет аватай чекадл финиз манижал гуз, ана дияведин ъверекатар ақъвазар тийиз хъана. Эхир экспертар къуд лагъай юкъуз чекадл фена ва абурув чулав ящикар вахкана.

Вири халкъари телефон хъайи инсанрин гъакъындин даждал хажалат чулагъзвай макъамда Украинаадин МВД-ди, къилди къаҷуртла, министрдин советник Зорян Шкирия Америкадивай ва НАТО-дивай ополноченцийр из акси махсус операция тухун тълабна. Амма и сеферда Америкади тади къачунач, ада Украинаадиз яракъралди ва дияведин ъверекатар авуналди къумек гана. Чир хъана, жуъреба-жуъре багънайар ақъуда Иракдиз, Афганистандиз, Ливиядиз, Югославиядиз, Сириядиз къур инадар уруслад рахазвай агъалияр авай Украинаадиз къаз жеда. Акъхайитла, Россияни къулухъ ақъваздач. Ам Ельцинан девирдин Россия яз амач, ада, лазим атайла, кар къети ийидай серенжемарни къабулда ва яракъ ишлемишавайбуруз дуѓузгъун жавабни гуда.

Гила малум жевзивайвал, Америкадин Пентагондин, гъукуматдин планар гъахътинбур тир. Украинаадин чилел маса улкведин самолет яна, тахсир ополноченцийр хиве твэн, абуру междунадый террористар яз малумарин ва НАТО-дин, Европадин яракълу къуваттин къумекдади Донецк, Луганск барбатл авун, ахла Крымдани диявик цай кутун ва Россия къеве тун. И алчах мурадар къиле тифеяла, абуру Россиядиз мадни санкция малумарна.

Прессадин чешмейри хабар гайивал, 192 нидерланди, 44 малайзиви, 27 австралии, 12 индонезиви, 10 инглисиви, 4 немс, 4 белгийви, 3 филиппинви, 1 канадви, 1 цийизеландви умумъурдикай магърум авур самолет ягъайди Украинаадин яракълу къуватар тирди тестиънава. 17-ијулдиз Днепропетровскдин Кульбакино авиа базадилай 229 бригададин Су-25 къве самолет цавуз къарагъна ва ракетайрин 156 полкунин дияведин расчетар ахтармишун патал "Бук-М1" ЗРК-дай цавуз ракетани ахъайнана. Нетижада Боинг-777 самолетдин ва 298 касдин къилиз яд чимна. Гила абуруз чипи тахсиркарвиял жаваб гуз къланзава. Тахсиркаар яракълу аврутлани, суддин вилик ақъвазда.

# Гегъеншдиз хабардар ийин

5 ◀

"Цийи индустрIALIZация" проект авай производствояр реконструкция хъувунихъ, цийи тухудай арадал гъунинихъ, бюджетдиз пулар атун артухарунихъ, республикадин санайи вилиди тухудай цийи жуъреяр кардик кутаз, агъалияр къалахдай чайралди таъминарунин дережа хажажунихъ элкъурнава.

"Государстводи менфялтудаказ идара авун" проектди, - давамарна Д. Ленькова, - кадрийрин политикидик месзлайр гъялун, коррупциядиз акси менфялтудакай къайдаяр кардик кутун, агъалийриз госкъуллугъирин къулат, реялт жуъреяр тешкилун патал къумек гун лазим я. (Месела, МФЦ-яр ачухун, ахчу бюджет, ам агъалийри веревирд авун ва икъл мад)

"Инсанвиллин капиталдик" социальный вири пакет акътава. Ада образованидин хиле пешекарар теклифун кадрийрин барадай гъакъыкъатда авай иптияждихъ галаз къадай гъалдиз гъидай, здравоохраненидин менфялтудакай система арадал гъидай, агъалияр яшайишдин жигъетдай хвенваз хъунин дереја хажаждай шартлар арадал гъун лагъек.

"Территорияр менфялтудаказ вилик тухун. Хатасуз Дагъустан" проектди чил ишлемишунихъ экономикадин жигъетдай авай менфялтудакай хажаждай, экологиян пайгар программа кардик кутадай, (ва икъл мад) мумкинвилер ачуҳда.

Д.Ленькова мадни къайдай авурвал, РД-дин Гъукуматдин Председателдик гъар са проектда информационный политикидин блок, серенжемирин гегъенш планар тукъуллугъирин республикадин СМИ-ри "Дагъустан" РИА-дин базадал "Ачух власть" проектдин сергъятра аваз санал, алакъалувал аваз къалахунихъ элкъурнавай миражаткин план-график тукъуллугъирнайдакайни лагъана.

"Менфялтудакай" проект къилиз акъудуни вилиди фидай чакаяр арадал гъидай ва гегъеншадай, АПК-да гзаф менфялтудакай проектар кардик кутадай ва маса мумкинвилерни тешкилдай шартлар арадал гъун лазим я.

РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин къенепатан политикидин национальный М.М.Маликова муниципальный гзаф администрации сайтра агъуз тир еридин информацийа жевзайдакай лагъана. РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин Управленидин руководителдин экспертизадин проектар идара авунин меслэйрай заместитель М.Степаненкоди СМИ-рин векилрин фикир кар алай проектар къилиз акъудавай гъалдин мониторинг (гъакъ - муниципалитеттани) тухунал желбна. "Авунвай къалахдиз къимет къуне къу сайтра къейдздавай информацийа килигнани гуда", - хиве къуна ада. "Чи вилик и гъузел республикадин вири терефар къалахунин везифа ақъвазнава, - лагъана Марина Степаненкоди. - Къешенг тъбиат, гъузел, зегъметдал рикъл алай инсанар, ина умумър газза", - алава хъувна ада.

Семинардад къалахдиз къайдаяр хъсанарунин, вилиди тухункайни рахана. И кар патал печатдинни информацийа министерстводи пресс-кон

## Лезги халъдин игитвилин “Шарвилли” эпосдин сувар



Мердали ЖАЛИЛОВ,  
литературадин отделдин редактор,  
РФ-дин культурадин лайихлу работник

Гъилевай 15-ийсуз “Шарвилли” эпосдин суварин 15-ийсуз тамам жезва. Гъар 15-ийсуз июндин вацран эхирда ам къеид авун неинки са лезгири, гъак! Дагъустандин амай халъкини вилив хүн адетдиз элкъвенна. Яни суварин география геъенш, иштиракчийрин къадарни къвердавай артух жезва. Вучиз лагъайтла, адан къилин идеяяр халъкини дуствилиз, садвиллиз, архавилиз къуллугъзвайбүр я.

15-ийсуз тежириба хъянвай сувар гъикл арадал атайди я? Регъят тирни а кардик къиль кутаз? Гъыхын шартлара ам арадал атана? Адан руьгъдин амадагар, дестекар, пайдачияр, рэйберар вужар тир?.. Гъар са вакъынди хъиз, и суварини зи риклел хейлин суалар гъизва. Абуруз жавабар жагъурун патал заз адан руьгъдин къилин амадагрикай, пайдах къуна вилик экечайбурукай сад хъай чи аямдин лап зурба хва, алим, арифдар, общественно-политический деятель, вичин 90-ийсуз юбилейни ци геъеншдиз къеидзлавай Агъед Гъажимурадович Агъаев суварин.

Дугъирданни, “Шарвилли” сувар регъятивлелд арадал атайди туш, я эпос вични чи халъкидив акъван фад ахгакънч. Ам ци чна 15-ийсуз къеид авун патал гъа Шарвилли хътин къеъал хва Имам Музамудинович Яралеева еке зегъметар чулуна ва исядтани чулагъазва. Сувар сифте яз къеиддайла, вичин къилин докладда гъа чавузни, гилани адан кар алай тамада тир Имам Музамудинович Яралеева риклел хайвал, “Шарвилли” эпос чав тахминан 2000-ийсуз алатаидалай инихъ ахгакънава! Им гъикъван вакъиайривди ацай, гъикъван гарарини цифери, түрфанирини сав-рухри гатай тарих ятла фикир це!

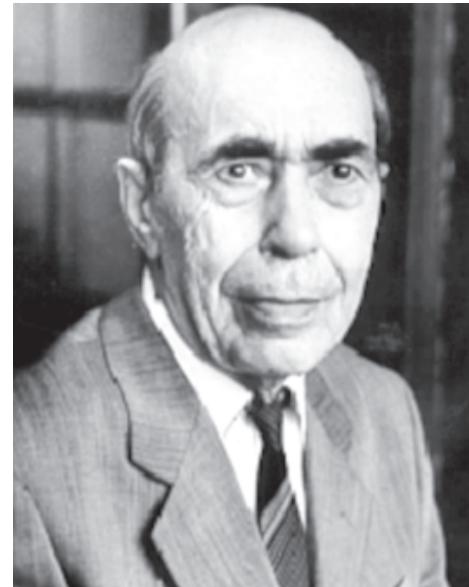
Чаз чун чир хъай лап и мукъвал девирлени “Шарвилли” эпос майдандиз акъудун рестьят хъайди туш. И кардикай чун идалай вилик акътатай хейлин материалра раханва, тикрар хъийиз къланзаявач.

» Шарвилли хътин къеъалар гъеле гзаф гъуцариз ибадат ийиз хъай чаварилай рехъ къалурзавай гъетер я; гъетерин ишигъ галаачиз лезгияр тариҳдин миччи къила акала амукъдай. Гъавиляй халъкиди Шарвиллидин экуй къаматни несирилай несирилал агакъарзана...

“Шарвилли” эпос майдандиз акъуд хъийиз тъеле 1940-ийсалай, гъадалай виликни хейлин нуфузлу алимар, шаирар, публицистар алахъна! Амма абуруз акси къуватри къенен къаҷуз хъана. Хейлин ксар нубаттус басрухрикни, буъгъентирикни ақатна, гъатта къуллугъривайни къакъатна. Риклел шаир Алирза Саидован, писатель Искендер Къазиеван, алим - литературовед Гъажи Гашарована ва масабурун тъварар къввеза.

Анжак алатай асирдин 90-ийсара ульк-веда къиле фейи демократиядин бязи дегишвилери чи алимирз ва шаирриз, публицистриз вожурналистриз, газетринни журналирин векилриз, артистризни художникриз “Шарвилли” эпос неинки халъкидиз раиҳ ийидай, гъак! Ам сегънейрилай ва художественный сүретрилайни къалурдай, күррелди, эпос халъдин къанажагъдин къуватдиз элкъурдай, адан идеяйралди, руьгъдалди несирилар тербияламишдай краик къиль кутадай мумкинвал гана.

1990-ийсуз “Лезги газета” эпосдин са шумуд пай, редакциядин баян, публицист ва



Агъед Агъаев

таржумачи Ризван Ризванован сифтегъан гаф, художник Сейфеддин Сейфеддинована шикиларни галаз чапна. Им чехи шаирри - Забит Ризвановани Байрам Салимова санал, Къуба патан лезгийрин сиверай къват! хъувуна, эпосдин тамам текст арадал хканвайвиллин хабар гун тир.

Шарвиллидихъ галаз алакъалу къусар-тикеяр, бязи манияр, гъатта абурун бинедаллал теснифнавай поэмаярни адалай виликни акътайдакай чун винидихъ раханва. Эпосдин тамам текст авачир. Лезги халъкидихъ эпос (икъван чехи ва къадим жанр) хъун инкарзавай пехил риклерни, тулькуль мецерни гъакъван пехъни тир. Амма халъкидин руьгъдин зурба имарат гъикл инкариз, чуныухиз жедайди я!?

1999-ийсуз эпос лезги ва урус (са пай) чаларал чапдай акътатна. Акуна хъи, им гъакъкъият!

Гъа и шартлара “Шарвилли” сувар къиле тухунин, ам гекрек тирди халъкидин къанажагъдай агакъарунин месэла кватна. И кардин къилени Имам Музамудиновичахъ галаз санал Агъед Гъажимурадович Агъаев

акъвазна. Лагъана къанда, алим яшлуни тир, хейлин узъуэррини чипкай хабар гузвой. Ятлани, чаз чидай делилралди, “Шарвилли” сувар къиле тухун патал, адан руьгъдин бинеяр, идеиний терефар, тамамарун гекрек тир вири крат дидбай веревирд авун патал алимди вичин вири мумкинвилер кардик кутуна.

Чи гъиле А.Г.Агъаеван къул алаа чи газетда чап авур хейлин материалар ама.

Абурукай лап важиблуди, чи фикирдалди, “Шарвилли халъкидиз гъамиша герек я!” къиль ганвай макъала я. Ам чна са шумуд сеферда чапна. Гъикл хъи, адаа хейлин маса алимирини, писателрини, общественный деятельни суварин идеиний бине тешкилзавай къилин документдиз хъиз баяннар гуз, чин фикиррин дуъзвални гекъигиз хъана. Гилани а документдин метлеб квахънавач. Алимирин фикирдалди, эпосдин важиблувал, гекрекал сифтени-сифте а кардикай ибарат я хъи, “Шарвилли хътин къеъалар гъеле гзаф гъуцариз ибадат ийиз хъай чаварилай рехъ къалурзавай гъетер я; гъетерин ишигъ галаачиз лезгияр тариҳдин миччи къила акала амукъдай. Гъавиляй халъкиди Шарвиллидин экуй къаматни несирилай несирилал агакъарзана...

Ингъе, чаз вучиз “Шарвилли” сувар герек ятла! Ингъе, вучиз чна чи чехи арифдардин къаматдиз збеди рагъметар гъиз, икрамдатла...

лезгияр тариҳдин миччи къила амукъдай. Гъавиляй халъкиди Шарвиллидин экуй къаматни несирилай несирилал агакъарзана, азадиллини аслу туширвилин ажайб, гъебатлу къуватдиз лишан я лутъуз, адал гъахълудаказ гъеъранвални ийизва, дамахни. Күррелди, “Шарвилли” халъкидиз гъамиша герек я” (“ЛГ”-дин 2001-ийсуз 28-июндун нумрадай).

И гекрекал гъеле суварилай вилик “Лезги газета” чапнавай “Халъкидин эпосдин игитдин гъуэрметдай” къиль ганвай (2000-ийсуз 27-апрелдин нумра) суварин Программадани тестикварнава. Ам теснифайди, газетдив агакъарайди суварин тешкиллувилин комитетдин председатель, профессор, философиян илимрин доктор, литературовед ва общественно-политический деятель Агъед Гъажимурадович Агъаев я.

Программа гзаф паярикай (авуна къани крарикай, къабулна къани серенжемрикай) ибарат я. Асул мурад яз къалурнава: “Сувар къиле тухунин мурад Дагъустандин халъкидин руьгъдиннин культурадин ирс алай аямда тербиядин къвалих тухудайла, активдаказ ишлемишунай ибарат я”.

Гила, сувар тухуз 15-ийсуз алатаидайла, аквазва хъи, а чаван Программадин хейлин паяр къилиз акъуднава. Амма бинеяр дегиш хъянвач. “Шарвилли” суварин асул метлебар гъамишанбур яз азамаза.

И кар субутзайвай маса документ мад гъа чи “Къилин тамадади” 2004-ийсуз “Шарвилли” суварин вилик къиенвай (2004-ийсуз 22-июндун нумра) “Эпосдин игитвилел - гъакъыкъи игитвилел” къиль ганвай макъала я. Чехи алимди а кар веревирд ийиз тазва хъи, чахъ эпос хъун, ам чап авуна майданда тун, маса чаларизни элкъурун гзаф тимил я. Эпос гъар са касди келунихъ галаз сад хъиз, адан къилин идеяяр (руьгъдин тарсар) гъакъыкъи краиз элкъурун важиблу я. Игитвилин краиз лагъайтла, гъамиша майдан жагъизвайди я. Игтияж чи халъкидихъ вири девирра хъана, гилани ава. Алимирин-арифдардин макъаладай келзава: “Аламатдин эхир я. Шарвилли телефон хайайдакай рахазватлани, халъкидихъ вичин вилик датлана са къунхъяни киче тушир игит акунин чехи игтияж ава. Гъавиляй, гъакъыкъатдилайни гъил къачуна, ам гъамиша чан алаа, дириди яз гъисабзава. Халъкидин художественный къанажагъда Шарвиллидал чан алаа ва ам мидайм гъа ихтианди яз амульда. Аквар гъаларай, гъа ина эпический игитвилел гъакъыкъи игитвилел элячунин руьгъдин рехъни ава. И рекье гъар са касдин гъиссер михъи ва къуватлу жезва. Гъавиляй Шарвиллидихъ гъикъван махариз хас къилихар аватлана, ам гъакъван гъакъыкъатдизни, лап адетдин инсанризни мукъва я. Ам неинки вичин халъкидин дуст ва ам хъзвайдай, ам халъкидин дамахни я”.

И гафари чав гзаф крат веревирд ийиз тазва. Инлай къулухъни гъакъя. Алакъазавани чалай, Шарвиллидилай хъиз, халъкидин дустни, даяхни, ам хъзвайдини, адан дамахни жес? “Шарвилли” суварин и суал гъар сеферда чав тикрариз тазва. Гъакъыкъатда чна тикрарзайвайди чи “Къилин тамададин”, суварин руьгъдин рехъбердин сувал я.

Риклел “Шарвиллидин” сад лагъай мяре-катдал Имам Музамудиновича лагъай гафарни хвозва, абур Агъед Гъажимурадовичан гафарихъ галаз сих алакъада ава: “Инсандин анжак са Ватан ава, са бубалухъ ава, амма гъар са бубалухъдиз, Ватандиз Шарвилли хътин игитар сад-къвед ваъ, вишералди герек я...”

Ингъе, чаз вучиз “Шарвилли” сувар герек ятла! Ингъе, вучиз чна чи чехи арифдардин къаматдиз збеди рагъметар гъиз, икрамдатла...

Вилик сувар ква. Адан тербиядин метлеб садрани агъуз аватдач!

“Душманри, Лезгистандин винел мус гъужумна, квезд тади гуз хъайтана, къуне, хтана Келедхивий “Шарвилли”, “Шарвилли!” лагъана, заз пуд сеферда эвера. Гъа чавуз зун атана, квехъ галаз санал дяведиз фена, душманар дарбадаъда”.

(Агъалар Гъажиев.  
Лезги фольклор.  
Махачкъала, 1941 й. 17)

## Сад хъайила риклер чи...

“Шарвилли” эпосдай къачунавай и келимаяр А.Г.Агъаева чи суварин пайдархал, тларматрал къынин, несирил келун, чирун патал теклиф авурбүр я.

Гъич рикелай аламдач халъкидиз къумек авурди.

Гъич рикелай аламдач элдал къимет гъайиди.

Лезги эллерихъ авайди сад намус я, садни гъахъ.

Шарвиллидиз залан тур хажайди туш гъич нагъахъ.

Шарвилли, квезд чидани, чуңгуърдикай тур авур?

Четин юкъуз стхя я ви утагъриз къеведайди.

Шарвилли, халъкидин рекье чан гана, ажал хиве къадайди я.

Хъана къанда къегъалдихъ дустни, ярни, балкъанни, хъсан турни, къулухъ къеви архани.

Фан къадирни, цун къадирни хъдана инсандин.

Герек атай вахтунда инсандин чанни гуда Ватандиз.

Шарвилли, чан Шарвилли, вун чи халъкидин дирек я.

Шарвилли, чан Шарвилли, вун чилерал алаа хъуй! Яшиишда, умумурда вун даим чахъ галаз хъуй.

Мердвал хас я зевлай чи халъкириз вириз, къеийбуруз икрамда, гъуэрметарда дираидаз.

Шарвилли Шагъдагъ я чи, чаз ам асклан таурай.

Дуствал чан я инсандин, дуствал я чи берекат.

Сад амай къван душманар чи Ватандиз чилерал пиҳер ава, жегъилар, къун къуватлу гъилерал.

Вучда за эл галачиз? Ам галачиз заз умумурни герек туш.

Ватан дарда авайла, ксурайди жедани?

Халъкидин фикир сад хъурай - риклун мурад фад жеда!

Маса чара амач квезд, сад хъайила, шад жеда.

Сад хъайила риклер чи, хквервал я Шарвилли! Чи виридан баҳтунихъ гелкъвервал я Шарвилли.

## Дагъустанвириин женгинин рехъ

Республикадин централный госархивда авай материалри, кылдин касарин архиври къалурзавайвал, "Дагъустанвириин дивизияда" вишералди дагъустанвириини къуллугъна. Лугун лазим я хы, дагъустанвириин дивизия тешкилдади пачагъдин армиядин къушунрин къурулуща Кавказдин балкъанраплайбурун дивизия, Кавказдин казакрин вад дивизия, Кавказдин гренадеррин ва стрелковый вад дивизия авай. Ибурулай гъеъри, Кавказдин казакрин пуд лагъай бригададик Дагъустандин атлуйрин сад лагъай полкни квай.



Дульядин сад лагъай дяведив эгечайла, пачай II Николаян указдалди "Дагъустанвириин дивизия" тешкилнай ва адак гъа и мақамда арадал гъайи Дагъустандин атлуйрин къвед лагъай полкни кутунай.

Кавказдин чадин агъалийрикай түккүрнавай атлуйрин дивизиядин командирвиле генерал-лейтенант князь Дмитрий Багратион тайнаравай. Ам вичин штабни галас Псков шеъзердин къваларив гвай. Дно станциядал алай. Иной Петроградиз дүйм-дүйз ракъун рехъ фенвай.

Кардин кыл ахътиндиги тир хыи, Австро-Венгриядин империядин къушунрикъ галаз хъайи дяведикай худнавай дагъустанвириин атлуйрин дивизия Петроградда бунтуниздиги къарагънавай большевикар, рабочияр кукъварун патал рекье тваз къланзай. Амма и кардикай хабар хъайи Кеферпатаан Кавказдин ва Дагъустандин дагъустанвириин Центральный Комитетдин Союзди дагъустанвириин полкар Петроградда кыил физай вакъирайра ишлемишун къадагъа авуна.

Ятланы Верховный главнокомандующий Л. Корнилован эмирдалди дагъустанвириин дивизия поездра ақадарна Петроградиз рекье тунана абурун вилик Зимний дворец, Смольный къунин тапшурургъ эцигна. Идан гъакындай Дмитрий Багратионаз кылдин тапшурургъни ганвай. Ам гъаки Петроград шеъзердин комендантвилени тайнаравай.

Корниловаз дагъустанвириин шувшайкрайлар инксилабдин иштиракчи яр барбати ийиз къланзай. Августдин эхирра дивизиядин атлуйрин пуд лагъай бригададинни Петрограддин гарнизондин аскеррин арада са тимил къван ягъунари къиле фена. Абурун Гатчина шеъзердин чехи пай къунни авуна. Петрограддив агъальдалди амайди 40 километр тир ва дагъустанвириин нубатдин приказ гузлемишзай.

Гена дагъустанвириин Петроградда дяве авунач. Абурун вилик Петрограддай Вириорсиядин мусурманрин Советдин членар тир Мугъамад-Загъид Шамил, Альмед Цаликов ва майсабур аваз делегация атана. Абурун дивизиядин офицерарни, атлуюнри урус халъкин арада кыиле физай вакъирайра дагъустанвириин иштирак тавун хъсан кар тирди къайдна ва дагъустанвириин Петрограддиз фин къадагъа авуна. 1917-йисан декабрдиз Вахтуналди тир гъукуматди дагъустанвириин дивизия чини хайи маканриз рекье хтунин къарап къабулна.

## Дагъустанвириин 100 йис

# "Кавказдин лекъер" - Дульядин сад лагъай дяведа

Нариман ИБРАГИМОВ

**Т**ариҳдин гъакыкъатди тестикъарзайвал, Урусатдин империядик ақатнай дагъустанвириин дивизияни къуллугъ ийиз эвер гузвачир. Вучиз лагъайта Кавказдин ва Юкъван Азиядин мусурманар къушунлиз желб ийидай закон авачир. Икътифтани, пачагълугъдин са бязи къушунлиз дагъустанвириин гуьгульлу итимар къачувай. Тахъайта, дагъустанвириин армияда къуллугъ тавунай налог къачувай ва и кардал абур разини тир.

1914-йисуз Дульядин сад лагъай дяведик цай кутурла, пачагълугъдин къушунра, Кавказдин казакрин 3-бригададин къурулущадик Дагъустандин атлуйрин 1-полкни квай. Ада Кыблединни Рагъакыдай патара кыиле фейи женгера иштиракнай. Дяведен гъерекатив эгечайла, 1914-йисан 23-августдиз пачагъдин лап вини дережадин указдин бинедаллаз Дагъустандин атлуйрин 2-полкни тешкилна. Ам эхирдай "Дикая дивизия" тъвар акъалтай Кавказдин чадин агъалийрикай ибарат атлуйрин дивизиядик ақатнай. Полкуниз анжак гуьгульлу атлуюр (чини балкъанарни гваз) къабулнай. Дивизиядик гъакни кабардинрин, чеченрин, ингушин, татаррин (азербайжанар), черкесрин (черкесар, абхазар, къараҷай) атлуйрин полкар, осетинрин пиядин бригада ва Дондин казакрин артиллериядин дивизион ақатзай. Гъар са полк 22 офицердикай, военный 3 къуллугъидикай, 1 фекъидикай, 575 атлудикай ва 68 аскердикай ибарат тир.

Лап кар алай месэлаам я хыи, вини дережадин приказдалди "Дагъустанвириин дивизиядин" командирвиле пачагъдин гъвечи стха, генерал-майор, чехи князь Михаил Александрович тайнарнай. Ам хъсан атлу, зирек итим тир. Дагъустанвириин гуьгульлу итимар къачувай. Дагъустанвириин стха хъунал дамахни ийизвай.

Тариҳдин депилри тестикъарзайвал, атлуйрин дивизияда къуллугъ ийиз къланзай гуьгульлу дагъустанвириин агъзурралди авалдай, амма тайнаравай сергъятар гуьгульбури тир. Сентябрь алукулдади дивизиядин вири къуллугъни къарагънай. Октябрдин вацара дагъустанвириин, эшелониз яна, Подольский губерниядиз тухвана, амайни - Санкт-Петербургдиз. Сифтегъан женгерик экечнамазди "Дагъустанвириин дивизиядикай" Австро-Венгриядин империяда, фронтдин къваларив гвай шеъзарра, окопра агъз тежедай хътин ванер-сесер чадин. "Уруси Азиядин лап къене патарай, яргъарай садазни такур хътин атлуйрикай ибарат къушун, къуватар ракъурзана. Абурун далурихъ чулавни лацу луввар гала, абуру таза аялар незва, чебни акуран зелье ракъурдайбур я..." Ихътин аламатар Европадиз гъеле акунвайди тушир. Са акъван вахт алатнаж, австро-вакъирайри, немсери и дивизиядин атлуйриз «чичедин бармакар алай шейтланар», урус пачагъди лагъайта, "Кавказдин лекъер" лугъуда.

Гъа девирда яшамиш хъайи ва дагъустанвириин карда акур вири инсанри къеъд авуна: "Дагъустанвириин дивизиядик" экечай вири мусурманар халис аскерар яз ханвайбур тир. Абуру устадвиледи яракъ ишлемишдай, чебни армиядиз хуси гъанеф, гапур, шувшака гваз къевзвай. Дагъустанвириин утквемвилай, дирашибилий, женгинин мягъкем руъдикай риваятар сиверай-сивериз физвай. Абурукай гзафбуру неинки Кавказдин дагъларин четин шартлариз, чапхунчийрихъ галас хъайи женгериз дурум ганай, гъаки Урусатдинни Япониядин арада хъайи дяведенни иштиракнай. Атлуйрикъ тъята чарариз рех янавай урусиринни түркверин (1877-1878

й.) дяведе иштиракай ва офицеррин арада еке гуьрмет къазанмишнавай дагъустанвириин квай.

1914-йисан 26-ноябрдиз "Кавказдин лекъер" Льзов шеъдердай яна Кыблединни рагъакидай патан терефда авай Самбор шеъдердиз мукъва хъана. Галициядин меркез тир Льзов шеъдердин куичайрай фидайла, дагъустанвириин дивизиядин частар зурба писатель Лев Толстойн хва, граф Илья Толстойн акунай. Ам журналист, писатель хъиз урусирин къушунри австро-вакъирайрикай азаднавай шеъдерда къиле физай вакъирайрикай къхинар ийиз атанвайди тир. Вичин вилериз акур, руъгъдиз таъсир авур крарикай ада "Яру башшухар" очеркда къеъдна. Ада икъи хъхена: "Сад лагъай сеферда заз Кавказдин чадин агъалийрикай балкъанрап алайбурун дивизия Льзов шеъдерда, корпудин командирди абур жергеда акъвазарнавайла акунай. Ахпа полкар сад-садан гуьгульлаз пара гуьрчегдиз,

гекъигайла, виле акъадайвал тафаватлу жезвай. Дагълух обществойрин адетриз талуку къайдаяр вилив хуъзвай. Дивизияда "кунь" лугъуз рафтарвалзавачир, офицерар агъяр хъиз къазвачир, атлуйрикъ гуьрмет къазанмишнавай патал офицерри женгера викъеъвилер къалурна къланзай. Атлуйрикъ анжак чин полкунин офицериз честь гузвай, ара-бири дивизиядин бурузни. Масабуруз ваъ, гъа и кар себеб яз гзаф вахтара жуъреба-жуъре альватарни акъатдай.

1914-йисан эхирра дивизияди Австро-Венгриядинни Венгриядин армиядихъ галаз къиле фейи женгера утквемвилелди иштиракна. Идан гъакындай вине авай начальники гъамиша чин приказра къеъдзай. Декабрдин сифте кылера дивизиядин полкар къалин живерай ва бегъем рекъер авачир чайрай душмандин далу патаз, Верховина-Быстра хуърун мулкариз фена ва ахътин ягъун къунан къи, австро-вакъирай, вири алай чайрай тунан.



устадвилелди шеъдердин куичайра къеъвней. Шеъдердин агъалийриз ихътин тамашади пара таъсирнай. Абур дагъустанвириин низамдал, алакъунрал, устадвилел гъейран хъянвай. Зурнейрин тунт ва хци сесерин, халъдин женгинин манийрин ванер къилел алаз чи виликай тъуз къеъшэнгиз милли партал, гуьрчег чекъескай алай, нур гузвай къизилдин, гимишдин яракъар гвай, чепел виле акъадай яру башшухар алуқнавай, хаму, гъейранвалдай балкъанрап алаз зирек, къумрал, такабурлувилил ва милли лайихлувилил ацланвай дагъустанвириин, атлуюр фенай. Вуж къаҷуртлани, гъар садан чинай къетен къамат, нин сүйдиз килигътлани, вичин хас лишанар, вилерайнин къудрат ва дирашибашвал аквазвай..."

Къетлендиз къеъд ийиз къланзава хъи, Михаил Александрович къиле акъвазнавай "Дагъустанвириин дивизияда" къуллугъ авун Урусатдин лап вини къиле авай векилрини рикъиз хушвилелди къабулзавай. Абурул командирвилин къуллугъарни ихтибарнай. Гъа икъ, дагъустанвириин атлуйрин дивизияда авай: гуржийрин князар Багратион, Чавчавадзе, Диодори, Орбелиани, дагълух султанар Бекович-Черкасский, Хагандоков, Эривандин, Шамхал-Таркидин ханар, Польшадин князь Радзивилл, урусирин къильне фамилийрик ақатзавай князар Гагарин, Святополк-Мирский, графар Келлер, Воронцов-Дашков, Толстой, Лодыженский, Половцев, Старосельский, принцар Наполеон-Мюррат, Альбрехт, барон Врангель, Персиядин принц Фазула Мирза Къажар...

Дивизияда авай гъар ийкъан къайдаяр, урусирин армиядин маса частара авайбурув

катна. Есирада душмандин 9 офицер ва 458 аскер гъатна. Ихътин викъегъял авунай командованиди полковник К. Хагандоков генерал-майордин чин гун патал къалурна. Хейлин атлуйриз Георгиядин хашар-орденар ганай. Маса са женгина дагъустанвириин венгерви 300 аскер есирада къунай.

"Дагъустанвириин дивизияди" 1916-йисан гауз "Бруслиловский тъвар" акъалтай машгъур женгинин иштиракнай. Атлуйри, князь Диодоридин гъилик квай виш дагъвиди, Ивани хуърун патавай душмандин винел къурзай гуьллэйризни тамаш тавуна, Днестр вацай экъечна, сенгер къуна. Ида Днестрдин эрчи патан къеъхдиз дивизиядин вад полкуниз экъечдай мумкинвал ганай. И викъегъвилля император II лагъай Николая 60 атлудиз Георгиядин хашар ганай.

Делилри тестикъарзайвал, дагъустанвириин терс гъужумри гъамиша гъалибвал арадал гъизвай ва абуру гзаф есиради къазвай. Абурун къисмет тарифлуди жезвачир, атлуйри гзафбурун къилер атлудай. Атлуйри гъужум, дирашибашвал, утквемвал гуьгульлай Югославиядин маршал хъайи Иосип Броз Титодин рикъелни умъурлух аламукъна. 1915-йисуз Австро-Венгриядин армиядин аскер тир амни есирада гъатна, амма вучиз ятланы дагъустанвириин адан къил атланчир. Ада геж хъиз рикъел хканай: "Чна дурумлувилелди урус къушунрин гъужумар алуудзай, амма хабарсуз эрчи патан фланги къулухъ чуғваз башламишна. Гъа и арада абурун юкъваз дагъви атлуюр сухулмис хъана. Чун чал хквадалди абуру чи сенгеррилай, лув гайибур хъиз, алатна фена, ахпа балкъанрилай эвичина ва окопра авай чал жидаляр гваз тепил-

миш хъана. Къве метрдин жида гъилевай са черкес зални атана. Хъсан фехтовальщик тир залай жидадалди адан гъужум алудиз алакъна, амма маса дагъвиди къвалахъя зи бендиндиз, кълан кланикай жида сухна. Адан къалин рацамрин кланикай тамашзаяв чулув вилер ва хујрэлту сүй рикелей алалтийдайди тир..."

Полкарин командирар атлуйрин арада къеви низам, квайда хүн патал алахъздавай. Армиядин къайда чурай вахтунда атлуюя полкарар акъудзавай ва абур чеб хай чайриз ражхурздавай. Лугъун лазим я хьи, ихтиин жазадилай дагъвияр нарази яз амукуздавай. Гыкъ лагъайтла, им абур патал намусдик хъладай кар тир. Хулерани полкарар ахкъудайбур айбазавай эхир.



Дагъвийрин къегъалвилерикай, къетлен, терс къилихрикай, краикай, абуру душмандин аскеррик зегъле ракъурдай саягъда кичевал кутуникай рангунин шикилар аваз акъудзавай газетра, журналра мукъвал-мукъвал материаларни чапздавай. "Нива", "Петопись войны", "Новое время", "Война" ва ма-сабурузны дагъви атлуйрикай газаф макъала-яр, очеркар, шикилар акъатнай.

Дагъвийрихъ галаз къуын-къуынне тұна женгера иштиракай юлдашрени абуруқай марақылу къыннар, рикел хунар тұна. "Тер-сие ведомости" газетдин 1916-йисан февралдиз акъаттада нұмрада ихтиин гафар ава: "Дагъви атлуюр сифте яз акур вужхайиттани, абурун лайхувилер, такабурлу къаматри гъейранарзава. Дядевидик абуру ийизвай къетлен төгъердин фикирар, риваятик жедай хътиң викъельвилер, санлай къачурла Кавказдин вири халкъарин векилри къуллугъязавай частуны ийизвай къетлен эсер рикелей алалтийдайди я".

Дядевидин пуд үйиси зура "Дагъвийрин дивизияда" 7000-дav агақына аскерри къуллугъяна. Австриядин, Венгриядин, Германиядин, Франциядин, Англиядин, Румыниядин ва маса улквейрин къушунрихъ галаз къиле фейи къизгъин женгера дивизиядин 23 офицер, 260 атлу телефон, 144 офицердал ва 1438 атлудал хирер хъана. Дагъви атлуюри лагъайтла, душмандин са шумуд агъзур аскер есирида къуна, вишералди тергна, хейлин яракъар къакъуда.

1916-йисан гатуз душмандин сенгеррал эхиримжи гъужум хъувур "Дагъвийрин дивизиядиз" ял ядай ихтияр гана ва абур патал дядевени күтъягъ хъана.

1917-йисан алуқайла, зурба вакъиаяр арадал атана. Пачагъ тахтунай гадарна. Вахтунанди тир гъукумат тешкилна. Гыа и макъамда бязи ксариз "Дагъвийрин дивизиядин" къагъиманниликийни менфят къачуз кълан хъана. Петроградда большевики, армиядай катна хтанвай аскерри, моряки агъавалздавай. Абуруз акси яз Керенскийди Л. Корнилов, П. Врангель квачинарнавай. Гыак "Дагъвийрин дивизияни" Петрограддиз рекье тун буйругъинавай. Амма гыа и дивизияда авай большевики тухузтай агитация я Кавказдин дагъвийрин сад авунун Союздин ЦКдин тел (урасын арада къиле физай къенепатан дядева иштиракун къадагъа авун) себеб яз атлуйри Петроград большевикрин гъччиликий хуудунин гъерекатда иштиракнай. Гыа икъл хъун патал Вириrossиядин мусурманрин советдини кар алай къвалах тухвана. 1917-йисан октябрдиз дагъвияр чин хайи ерийиз хъфена ва абур къланзын тақланз регионда арадал атай граждан дядевин шаъндар хъана.

## Шагъабудин ШАБАТОВ

Зун ийкъара Къурагъ райондин Кумухрин хурун администрациядин къил Руслан Нажмудинович УЛУБЕГОВАХЪ галаз гъульшиши хъана. Хуър ийкъайлай-къуз авадан жезва, михъивилер авунал датана гъульшиши тухузва. За Р.Улубеговавай ихътин агалкъунар гыкълар арадал атайди ятла, гъадакай, гъакъни хурун тариҳдикай, жемятдин гъал-агъваликай сүгъбет авун талабна.

- Исятда чи хуър алай чка колхоздин мал-къаради къууд кечиримишдавай, дул къачузрай ятахар тир. 1966-йисуз Къиблепатан Дағыстанда залзала хъайила, чи хуърни ятахрал эвичына, цийи хуър - Кумух арадал атана. Ам Аладашрин хурун советдик акатна.

Хурунвияр са справка герек хъайила, Аладашдиз физ-хүннүз мажбур жезвай. Гыкълар чна хуъре сельсовет ачу-хун чарасуз тирди гъиссна ва райондин руководство, РД-дин гъукумат, гъатта РФ-дин Президентни и кардин патахъай хабардар авуна. За и девирда, зегъметдивай къерх тахъана, Дербентдин хурун майшатдин техникин күтъягънавай.

Чи жемятдин арзаяр себеб хъана, 1997-йисуз РД-дин Халкъдин Собранидин къарадалди чи хуъре администрация кардик кутуна ва зун администрациядин къиле тайнарна. А члавуз хуъре 860 агъали яшамиш жезвай, 120 къвал авай. Күччайра къар авай, эквер зайиф тир, кардик квайди са трансформатор, клубар ала-майди са тъвар тир, ам маларин парахдиз элкъенвай. 1966-йисуз щитрикай эцигнавай школа гъалда амачир, медпункт дар къвале авай. Тъвар хуър тиртлани, хурувиле амачир. За халкъдихъ галаз мукъвал-мукъвал гъульшишилар тешкилна, сифте нубатда вуч авун лазим ятла чирна, са жерге месэләяр гъялна, зун ахпа райондин руководстводин къаршидиз фена. Абуруни чипай жедай къумекар гуз башламишна.

Нетижада чавай хурун күччайра хер-хем тваз, къвед лагъай трансформатор эцигна, эквер гүнгүйник күхтаз, клубар къалубдиз хиз, ФАП лазим тир къайдада кардик күхтаз алакъына. Акваз-акваз халкъди къулайвал гъиссна, гъарда вичивай жедай гафунин къумек хъайтлани гуз хъана.

Хуъре кардик квай 8 үйисан школадин дарамат къидай гъалдиз атана. Чна, къецелай лацу къванералди цлар хъувуна, ам гүрчег къалубдиз гъана, школадин сергъят хъсан парудалди къевирна, ам юкъван школадиз элкъуэрна. Тахъайтла, чи аялар 9-11 классра къелун давамарун патал Лукъварик, Белижидз физ-хүннүз мажбур жезвай. Алай вахтунда школада саки 40 муаллимди 184 аялдиз чирвилер, тербия гузва. И кар патал чна муаллимлар лазим тир вири жуъредин шартларни тешкилнава.

Акъалтзавай несил сагъламди хъун патал школадин гъаятда чехи спортзал эцигна. Аялар күччада гъатунай, панлар чу-гуни күччайра, ички ишлемешни къерхе хъана. Спортзалда абурухъ галаз махсус чирвилер авай тренерар машгъул жезва, къуд секция кардик ква.

Къалабулух кутазвай са къвалах зирикел мад авай. Хуъре ясли-бахча авачир. Чна хурунвияр къве мертебадин къвалар маса къачуна, абуру аялрин ясли-бахчадиз элкъуэрна. Гыла ана вири шартларни тешкилнава, аялрин диде-бахчарни ана зегъмет чулагъязавай 12 кас тербиячирилай ва амай къуллугъчайрилай газаф рази я. ФАП-дин къуд кабинетдикай ибарат цийи дарамат вири лазим тир шейэрлди тадаракламишнава, къуд как медработни-кар халкъдин сагъламвилин къуллугъда акъвазнава. Хурун клуб, библиотека агъалийрин рикл алай, азад вахт акъудза-

## Хурун администрацияда

# Гъар ийкъан къайгъуда хъайила



дин бюджетдин гъисбадай күтъягъунин тапшургү гана. Гыла къвалахар виликди физва. Аллагъадик умуд кваз 2015-йисуз ам акъалтларда.

▪ Цинин ийс РФ-дин Президентди Культурадинди яз малумарнава. И жигъетдай гъильхитин къвалахар авунва ва күп планрик вуч кума?

- Чна культурадиз датана фикир гузва. Хурун жемятдин къуллугъда библиотека, клуб ава, анра 5 кас халисан пешекарри зегъмет чулагъязва. Гыр сувариз, лишанлу ийкъариз, школада къелзаяв бажарагълу аялрин иштираквални аваз, хуъре манияр ягъунай, къульпер авунай фестивалар къиле тухузва. Чи хуъре райондин, республикадин фестивалар къиле тухун адеддиз элкъенвна. И кардай чи жемятди шадвални ийизва. Ида чун хуър гъамиша михъивилин, чешнелувилин, атай мутьман къабулуунин жигъетдайни гъамиша вини кваче авайди хъун патал къайгъударвал авуниз мажбурсава.

2008-йисуз чи хуъре "Горские напевы" тівэр алас Къиблепатан Дағыстандин вири районрин иштираквал аваз фестиваль къиле фенай. Адан вири иштиракчырыз райондин руководстводи къиметлу пишкешар, грамотаяр, дипломар ганай.

Цинин ийсузни чи хуъре "Къурагъ дагълар" фестиваль гурлудаказ къиле фена. РД-дин 12 райондай, Дербент, Дағыстандин Огни, Махачкъала шеңъеррэй, Белижидз газаф мугъманар атанвай. Гележгеддин чун ихтиин ва адалайни гурлу мирактар къурмишиз гъазур я.

Чна депутатар, ФАП-дин, культурадин идарадин къуллугъчирин галаз гъафтеда са сеферда, күнч-күнч къеви, михъивилер ийизвай гъалдада гъульшишилар тешкилиз алакъазава?

- Алай вахтунда хуъре 350 майшат

ва 1300 кас агъалияр ава. Абуруни къулай шартлар тешкилун чи эвелимжи буржарикай я. Чна цийи магълейриз эквер тухузва, чиргъ вегъезва, газ гъизва. Шад жедай къвалах ам я хы, чи хуъре гыр ийсуз цийи 10-12 къвалер арадал къвезва. Икъван гыла хурун агъалияр паталар физ хъанайтла, гыла абуру ватандыз хъвездар. Гыр са кас вичин мал-къара хънунал, сал-бустан цунал машгъул жезва. Чна абуруни жигъетдай вири къулайвилерни тешкилнава, къилди къачуртла, салар, бустанар дигидай целди таъминарн патал хурун вири къаналар ремонт авуна къайдадик кутунва. Халкъдин чуру малар, лапагар гыр ийсуз күнгъе хурурз, махсус инсанрал тапшурмишна, рахкурзана.

▪ Са вахтара Кумухрин хуър Гульгери ваңу тухузва лугъудай ванер авайди тир. Гыла и месэлә гыкъи ава?

- Дугъриданни, и кардик хурунвиярик еке къалабулух кутунай, гыр сел атай къван ам хуъре гъатзавай. Къер къунин карда я чахъ, я райондихъ бес къадар таъкар авачиз, чун РД-дин Гъукуматдиз арза авуниз, серенжемар къабулун талабуниз мажбур хъана. Нетижада 2010-йисалай РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гылле къунан. 400 метрдин къер гобиновый сет-кайралди къунан, яни ваңун къер лап дөриндиз эгъунна, чехи ракъун сеткяр къуванеривди афурна, гына тұна. И къвалахар зириф хъанай. Вилик 650 метр къер къун хурунвиян месэлә кумай. Гылелиг хуър ваңу тухунин къалабулух амач, ятлани къвалахар давамарун чарасуз тир. РД-дин бюджетдин гъисбадай къер къунин къвалахар башламишна. Абуру Махачкъалдин пурратдин "Спецстрой" идаради гыл

## Гъурметлу инсанрикай



Гульжавагъир диде багърийрин юкъва

## Гульжавагъир дидедин 100 лагъай гад

Хазран КЬАСУМОВ

Аял хайила, адет яз, багъриири, мукъвалийри лугъуда: "Вакай виш юисан къузыз къужа ва я къари хурай!". Кварчагъирин хуряйт КЪАРАХАНОВА Гульжавагъир Асланбековнадиз и алхиш къисмет хъана - и иикъара ада вичин умъурдин виш лагъай гад къедна. Сулейман-Стальский муниципальный райондин кыил Нариман Шамсудинович Абдулмутилован патай умъурда тамам са асиридин рекъиз фенвай мегърибан дишегъидал тебриқдин чар, 10 агъзур манат пул, еке торт, цукверин гуьрчег күнчі ва маса савкъаттар агаъна. Юбилейдиз талукъарнавай шадвилин мярекатдал Гульжавагъир Асланбековнадиз тебриқдин келимаяр, тостар райондин администрациядин векил Жабир Султанова, Кварчагъирин хуруън кыил Асланбек Сефебегова, Каспийскдай хтанвай езне, муаллим Даниял Мегъамедова, шайр Сажидин Сагидгъасанова, ңарапарин авторди ва маса юлдашрини лагъана.

Гульжавагъир Къарахановадихъ галаз за адаптациядин векил Жабир Султанова, Кварчагъирин хуруън кыил Асланбек Сефебегова, Каспийскдай хтанвай езне, муаллим Даниял Мегъамедова, шайр Сажидин Сагидгъасанова, ңарапарин авторди ва маса юлдашрини лагъана.

- Зун рикъел атана, тебриқдин чар, савкъаттар ракъурнай Нариман Шамсудиновича чухсагъул, - лагъана Гульжавагъир дидеди. - Икъл саймишун, гуьрчукъ къачун за зоба я, зун са шумуд юисан жегъил ва кубан хурууна.

Г. Къараханова 1914-йисуз Кварчагъирин хуре дидедиз хъана. Вахтар четинбур, дарбур тир. Зегъметдин дадни Гульжавагъира фад чир хъана.

- 1929-йисуз Кварчагъирин хуре майишатдин артель ачхунай, - рикъел хизиза Гульжавагъир дидеди. - Са йисалай зун и артельдиз гъхъна. Га вахтунда зи 16 юиси тир. Авур квалахар газа я: мал-къарадихъ гелкъевна, гълледи никъериз магъсулприн тумар вегъена, гвенир гвена, алафар къватна... Хурууна квалахар я ман.

Гуьрчукъ Г. Къарахановади хурууна Урицкийн тъварунхъ галай колхозда ва "Коммуна" совхозда рабочийвиле квалахна - тамам 56 юисуз!

- Тариф авун туш, чан хва, за зи умъурда масадан гаф текъведайвал квалах авурди я, - давамарзава ихтилат камаллу дишегъиди. - Инсандин квалахдихъ киче хъана виже къведач. Зегъмет чуугуна са вуч ятани гъасилайла, арадал гъайла, гуьгульни ачух жеда. Гъилералди къазаншиш фу дадлу я эхир.

Га йисара Кварчагъирин дереда узумълухар кутунай. И кардикни Гульжавагъир дидедин зегъметдин еке пай ква.

1938-йис Г. Къарахановадин умъурда лишанлуди хъана: адани и хурунви Масума чин къисметар сад авуна, хизан кутуна.

- Рикъел алама, хва, чи меҳъер 1938-йис 4-апрелдиз хъанай. Чун тамам 68 юисуз гуьрметлудаказ санал яшамиш хъана.

Масум Къараханова Ватандин Чехи дядеди иширакна. 1943-йисуз ам, залан хер хунники, хурудал Ватандин дядедин II лагъай дережадин орден, са шумуд медаль алац, квализ хтана. Ада яргъал йисара Мегъарамдхурун райондин ЗАГС-да, ВЛКСМ-дин Къасумхурун районкомда, хайи хуре чуылдин бригададин бригадирвиле квалахна. 2006-йисуз амрагъметдиз фена.

Гульжавагъир ва Масум Къарахановрихъ 7 велед хъана. Гайиф хи, са аял рагъметдиз фена. Умъурда укъу-цуру акунвай, зегъметда лигим хъанвай диде-бубади аяларни чехиди-гъвчиди чидайбур, ахлакъ авайбур яз тербияламишна, виридав көлиз туна, умъурдин шегъредал акъудна. Чехи гада Шарафудина яргъал йисара Пермский крайда ПКГС-дин производственный базадин начальниките квалахна. Пенсиядиз экъечай ам, хизанн галаз хтана, хуре яшамиш жезва. Фахрудина Каспийск шегъерда "Дагдизель" заводда жавабдар күллүгчиз яз зегъмет чуугавза. Седредин карчивиле машгъул жезва. Шамия, Эбигат, Илмая жуъреба-жуъре пешеирин иесияр я.

- Гульжавагъир диде, вун ви умъурдилай, къисметдилай рази яни? - саул гана за эхидай.

- Сад тир Аллагъиди заз виш юисан умъурни, сагъ чанни, веледар, хтулар-птуларни ганва. Гъавиля жуван умъурдилай, къисметдилай наразивал авун заз айб я, дидедин, - назик сесинанди раҳазава чина берекатдин нур авай дишегъли. - Четинвилер, дарвилерни ти-мил акунч заз. Хъсан крап, лугъудайвал, "рагъ хуъррей" вахтарни хъана. Гила зун дуньядиз жуван веледрин, хтуларни птуларни вилем килигизава. Вирибурух галаз зи балаярни баҳтлу хурай. Абурун къилел экъи цав, дуньядя ислеявал, абадвал, мублагъвал хъун клан я заз гила. Га и крап за гъар юкъуз Аллагъидивай тлалабни ийизва...

100 юисан умъур мубарак авуналди, юбильдихъ элкъевна чазни лугъуз кланзава: вириле авай вири мурадар къилиз акъатрай, Гульжавагъир диде!

## 80 юисан юбилей Гульжавагъир дидедин хъязва

А.АЙДЕМИРОВА

И мукъвара зун са шад мярекатдин иширакчи хъана. Чи хуре яшамиш жезвай ЖАБРАИЛОВА Гульжавагъир дидедин 80 юисан юбилей къейдэвай. Күдкъада ийс лугъуз регъятя. И дэвир кечирмишнавай касдивай хабар күрлә, дугъриданни, умъурдин газа легъзейриз, уламриз, краиз вун маса вилем килигизава, фикирар дегиши жезва умъурдин къиметлувал хаж жезва.

Гульжавагъир 1934-йисуз Бурши-Макъа чубандин хизанда дидедиз хъана. Са бубат квачи чил къадалди, аялвилай лезет худалдади залум дяве башламиш хъана. Четинвилер, каш-мекъ, азиятар аялзамас акуна,

динай хабар къадай, намуслу инсанар яз вердишарна.

Хурун, квалин умъурдикайни ам къерех хъанач. Ацалтай вири четинвилериз таб гуз алакъна. Къенин юкъуз яшайиш патал къулай шартлар хъанва. Хъсан умъурдик умуд кваз чуугур зегъметдин нетижаярни хъсанбурс хъана.

▪ Гульжавагъир дидедин хъязва?

- Я бала, гъелбетда, алай вахтар газа хъсан я. Гъаятра булахар, квала-ра газ, экв, бувиленди фу, партал... Виликдай лагъайтла яд са гынай ятланни күлаваз гыдай. Цай хъийдай кларасар тахъайла, пул газ, продуктар, партал гъат тийидайла, четин жедачни бес?! Алуклай партал ңарадалди ишлемишдай. Гилан мублагъ дэвирдикай



Хиялприк квай Гульжавагъир дидедин хъязва

» Гилан мублагъ дэвирдикай лезет хкуда. Писвал, пехилвал ийимир, жуван зегъмет квачир шей клан жемир. Гъвечи-Чехидаз гульжавагъир дидедин хъязва

чанда кичи гъатнавай. Буба дядедин фенвай. Текдиз амукъай дидедиз вичелай алакъдай күмекар гуз, руш адан гуьтъунай акъатнаж. Зегъмет чуугаз, ам чирвилерикайни къерех хъанач. Хайи хуре вад класс акъалтларна. Келун давамариз патал хуруз чуваши фена кланзавай. Улакърикай, алукдай парталдикай, вири шей-эрикай дарвал авай хизанда келун давамардай мумкинвал хъанач. Дядедин гуьтъунин йисарани, улкве гуьтъуниз хъведалди бегъем четинвилер ацалтна.

Дядедин хтайди бубади, чубанвал ийиз, хизан гуьтъунай. Гульжавагъир дидедин хъязва? Гильдиз амукъай дидедиз вичелай алакъдай күмекар гуз, руш адан гуьтъунай акъатнаж. Зегъмет чуугаз, ам чирвилерикайни къерех хъанач. Хайи хуре вад класс акъалтларна. Келун давамариз патал хуруз чуваши фена кланзавай. Улакърикай, алукдай парталдикай, вири шей-эрикай дарвал авай хизанда келун давамардай мумкинвал хъанач. Дядедин гуьтъунин йисарани, улкве гуьтъуниз хъведалди бегъем четинвилер ацалтна.

лезет хкуда. Писвал, пехилвал ийимир, жуван зегъмет квачир шей клан жемир. Гъвечи-Чехидаз гульжавагъир дидедин хъязва?

▪ Гульжавагъир дидедин хъязва?

- Гъелбетда, жуван хайи, чехи хайи чайрихъ гъамиша вил жедай адет я. Гила квай-югъ ина кутурла, балаир, хтулар вири ина хайила, зазни саннизи физ кланзавач. Белки, газа азиятар ацалтайвилай, дядедин гуьтъунай заз ачкай акуна, хирер ңайи хъана кланзавач, - лагъана. Гульжавагъир дидедин хъязва?

2005-йисуз адаптациядин юлдаш рагъметдиз фена.

Яргъал йисара гъакъисагъивиледи совхозда зегъмет чуугур Гульжавагъир дидедин хъязва? Гильдиз амукъай дидедиз вичелай алакъдай күмекар гуз, руш адан гуьтъунай акъатнаж. Зегъмет чуугаз, ам чирвилерикайни къерех хъанач. Хайи хуре вад класс акъалтларна. Келун давамариз патал хуруз чуваши фена кланзавай. Улакърикай, алукдай парталдикай, вири шей-эрикай дарвал авай хизанда келун давамардай мумкинвал хъанач. Дядедин гуьтъунин йисарани, улкве гуьтъуниз хъведалди бегъем четинвилер ацалтна.

Чна, веледри, мукъва-къилийри, багъриири квэз юбилей мубаракзава. Къуй идалай куулухъни еке тухумдин кылып акъвазнавай квэх чандин сагъи-вал, хушбахтвал хурай, гульжавагъир дидедин хъязва?

## ПОНЕДЕЛЬНИК, 4 августа

## ТВ ДАГЕСТАН

## РОССИЯ

- 8.05-8.08 Местное время. Вести Дагестан  
8.36-8.41 Местное время. Вести Дагестан  
14.30 Местное время. Вести Дагестан  
17.45 Местное время. Вести Дагестан  
18.15 Реклама  
19.35 Местное время. Вести Дагестан

## РГВК

- 07.00 Время новостей Дагестана. Итоги  
07.30 X/f «Новые похождения Кота в сапогах»  
09.10 Передача «Чистое сердце»  
09.25 «Служба Родине»  
09.50 «Все грани» с Анвером Багировым  
10.25 X/f «Королев»  
12.30 Время новостей Дагестана  
12.55 Д/с «Мир природы»  
13.55 Проект «Мастер спорта». Шахбулат Шамхалов  
14.30 Время новостей Дагестана  
14.50 Т/с «Тотализатор»  
16.00 Мультифильм  
16.30 Время новостей Дагестана  
17.00 «Красота 05.ru» в прямом эфире  
17.40 Д/ф «Моя малая Родина. Цокра»  
18.20 «На виду»  
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»  
19.30 Время новостей Дагестана  
20.00 Ток-шоу «Смертельная Лирика»  
21.00 «Кунацкая» с Ханжаконом Курбановым  
21.45 «Разумные слова и реальные дела» Приоритеты Дагестана. Экономика  
22.05 «Преступление и наказание»

## ПЕРВЫЙ

- 5.00 Новости.  
5.05 «Доброе утро!»  
9.00 Новости.  
9.15 «Контрольная закупка».  
9.45 «Жить здорово!» (12+).  
10.55 «Модный приговор».  
12.00 Новости.  
12.20 «Сегодня вечером».  
14.05 «Добрый день».  
15.00 Новости.  
15.20 Т/с «Ясмин».  
17.00 «Наедине со всеми».  
18.00 Вечерние новости.  
18.50 «Давай поженимся!»  
19.50 «Пусть говорят».  
21.00 «Время».  
21.30 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».  
23.30 Т/с «Гоморра».  
1.30 X/f «Дерево Джошуа».  
3.00 Новости.  
3.05 X/f «Дерево Джошуа».  
3.30 «В наше время» (12+).  
4.25 «Контрольная закупка».

## РОССИЯ 1

- 5.00 «Утро России».  
9.00 «Ты - это мир!»  
9.55 «О самом главном».  
11.00 «Вести».  
11.30 «Местное время. Вести - Москва».  
11.50 «Вести. Дежурная часть».  
12.00 Т/с «Тайны следствия».  
13.00 «Особый случай».  
14.00 «Вести».  
14.30 «Местное время. Вести - Москва».  
14.50 «Вести. Дежурная часть».  
15.00 «Девчата».  
16.00 Т/с «Пока станица спит»  
17.00 «Вести».  
17.45 «Местное время. Вести - Москва».  
18.05 «Вести. Дежурная часть».  
18.15 «Прямой эфир».  
19.35 «Местное время. Вести - Москва».  
20.00 «Вести».  
20.50 «Спокойной ночи, малыш!»  
21.00 Т/с «Земский доктор. Возвращение».  
0.40 «Целители. Расплата за невежество».  
1.45 Детектив «Короли российского сыска»  
2.55 «Судьба поэта. Лебедев-Кумч».  
3.50 «Комната смеха».  
4.45 «Вести. Дежурная часть».

- 17.00 «Вести».  
17.45 «Местное время. Вести - Москва».  
22.30 Время новостей Дагестана

- 23.00 Спорт на канале 00.30 Время новостей Дагестана

- 01.00 Ночной канал  
04.00 X/f «Глаза Токио»  
05.35 X/f «Невеста из Парижа»

- 18.15 «Праймовый эфир».

- 19.35 «Местное время. Вести - Москва».

- 21.00 «Вести».  
20.00 «Вести».

- 20.50 «Спокойной ночи, малыш!»

- 21.00 «Сегодня. Итоги».

- 21.30 Т/с «Земский доктор. Возвращение».

- 0.40 «Операция «Большой вальс»

- 1.45 Детектив «Короли российского сыска»

- 2.55 «Ты - это мир!»

- 3.50 «Комната смеха».

- 4.45 «Вести. Дежурная часть».

- 9.45 «Жить здорово!» (12+).

- 10.55 «Модный приговор».

- 12.00 «Сегодня вечером».

- 14.05 «Добрый день».

- 15.00 «Новости».

- 15.20 Т/с «Ясмин».

- 17.00 «Наедине со всеми».

- 18.00 Вечерние новости.

- 18.50 «Давай поженимся!»

- 19.50 «Пусть говорят».

- 21.00 «Время».

- 21.30 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».

- 23.30 Т/с «Гоморра».

- 1.30 X/f «Дерево Джошуа».

- 3.00 Новости.

- 3.05 X/f «Дерево Джошуа».

- 3.30 «В наше время» (12+).

- 4.25 «Контрольная закупка».

- 18.15 «Праймовый эфир».

- 19.35 «Местное время. Вести - Москва».

- 20.00 «Вести».

- 20.50 «Спокойной ночи, малыш!»

- 21.00 «Сегодня. Итоги».

- 21.30 Т/с «Земский доктор. Возвращение».

- 0.40 «Целители. Расплата за невежество».

- 1.45 Детектив «Короли российского сыска»

- 2.55 «Судьба поэта. Лебедев-Кумч».

- 3.50 «Комната смеха».

- 4.45 «Вести. Дежурная часть».

- 9.45 «Жить здорово!» (12+).

- 10.55 «Модный приговор».

- 12.00 «Сегодня вечером».

- 14.05 «Добрый день».

- 15.00 «Новости».

- 15.20 Т/с «Ясмин».

- 17.00 «Наедине со всеми».

- 18.00 Вечерние новости.

- 18.50 «Давай поженимся!»

- 19.50 «Пусть говорят».

- 21.00 «Время».

- 21.30 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».

- 23.30 Т/с «Гоморра».

- 1.20 Триллер «Восход тьмы».

- 3.00 Новости.

- 3.05 Триллер «Восход тьмы».

- 3.15 «В наше время» (12+).

- 4.10 «Контрольная закупка».

- 18.35 «Праймовый эфир».

- 19.00 «Сегодня».

- 19.55 «Боевик «Дельта».

- 21.50 Т/с «Три звезды».

- 23.35 «Сегодня. Итоги».

- 0.00 Т/с «Глухарь. Возвращение».

- 16.00 «Сегодня».  
16.30 Т/с «Москва. Три вокзала 7».

- 18.05 «Вести. Дежурная часть».

- 19.00 «Сегодня».

- 19.55 «Боевик «Дельта».

- 21.50 Т/с «Три звезды».

- 23.35 «Сегодня. Итоги».

- 0.00 Т/с «Глухарь. Возвращение».

- 2.00 «Главная дорога».

- 2.35 «Железный еврей Сталина».

- 3.40 Т/с «2,5 человека».

- 5.00 Т/с «ЧС - чрезвычайная ситуация».

## ТВЦ

- 6.00 «Настроение».

- 8.15 X/f «Дежа вю».

- 10.20 Д/ф «Равняется одно му Гофту» (12+).

- 11.10 «Петровка, 38».

- 11.30 «События».

- 11.50 Т/с «ТАСС уполномочен заявить...»

- 13.15 Е. Чайковская «Жена. История любви».

- 14.30 «События».

- 14.50 «Город новостей».

- 15.10 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

- 17.30 «События».

- 17.50 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

- 18.25 «Право голоса».

## СТС

- 6.00 М/ф «Зай и Чик».

- 6.35 М/с «Пингвиненок Пороро» (6+).

- 7.30 М/с «Том и Джери. Детские годы» (6+).

- 8.00 Осторожно: Дети!

- 9.00 6 кадров.

- 9.30 6 кадров.

- 10.50 Х/ф «Изгой» (США).

- 13.30 Т/с «Воронины».

- 14.00 Т/с «Восьмидесятые».

- 15.00 Шоу Уральских пельменей. Снега и зорища!

- 16.00 Шоу Уральских пельменей. Снега и зорища!

## СТС

- 6.00 М/ф «Коротышка - зеленые штанишки».

- 6.55 М/с «Смешарики».

- 7.30 М/с «Том и Джери. Детские годы» (6+).

- 8.00 Т/с «Воронины».

- 9.00 Т/с «Воронины».

- 9.30 6 кадров.

- 10.45 Т/с «Изгой» (США).

- 11.15 Комедия «Поездка в Америку».

## СТС

- 13.30 Т/с «Воронины».

- 14.00 Т/с «Восьмидесятые».

## среда, 6 августа

## ТВ ДАГЕСТАН

## РОССИЯ

- 8.05-8.08 Местное время. Вести Дагестан  
8.36-8.41 Местное время. Вести Дагестан  
11.30 Местное время. Вести-Дагестан.  
14.30 Местное время. Вести-Дагестан.  
17.45 Местное время. Вести-Дагестан.  
18.15 Реклама  
19.30 Реклама  
19.35 Местное время. Вести-Дагестан.

## РГВК

- 07.00 Время новостей Дагестана  
07.10 Передача на лакском языке «Арьши ва айлу»  
08.00 Мультифильмы  
08.30 Время новостей Дагестана  
08.50 Д/с «Остров»  
09.45 «Бизнес Дагестана»  
10.25 X/ф «Аттестат зрелости»  
12.30 Время новостей Дагестана  
12.55 Д/с «Мир природы»  
13.55 Мультифильм  
14.10 «Разумные слова и реальные дела» Здравоохранение в Дагестане: высокотехнологичные пути развития  
14.30 Время новостей Дагестана  
14.50 Д/с «Тотализатор»  
16.30 Время новостей Дагестана  
16.50 Т/с «Закон Мерфи»  
18.25 Мультифильмы  
18.45 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»  
19.30 Время новостей Дагестана  
20.00 «На виду»  
20.50 «Час размышлений»  
21.30 «Все грани» с Аней Багировым  
22.05 «Вернисаж»  
22.30 Время новостей Дагестана

- 23.00 «Аутодафе»  
00.00 Д/с «Испанские города XXI века»  
00.30 Время новостей Дагестана  
01.00 Ночной канал  
04.00 X/ф «Дом по соседству»  
05.25 X/ф «Простая история»

## ПЕРВЫЙ

- 5.00 Новости.  
5.05 «Доброе утро!»  
9.00 Новости.  
9.15 «Контрольная закупка».  
9.45 «Жить здорово!» (12+).  
10.55 «Модный приговор».  
12.00 Новости.  
12.20 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».  
14.25 «Добрый день».  
15.00 Новости.  
15.20 Т/с «Ясмин».  
17.00 «Наедине со всеми».  
18.00 «Вечерние новости».  
18.50 «Давай поженимся!»  
19.50 «Пусть говорят».  
21.00 «Время».  
21.30 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».  
23.30 Т/с «Гоморра».  
1.20 Комедия «Деловая девушка».  
3.00 Новости.  
3.05 Комедия «Деловая девушка».  
3.40 «В наше время». (12+).

## РОССИЯ 1

- 5.00 «Утро России».  
9.00 «Второй. Герман Титов».  
9.55 «О самом главном».  
11.00 «Вести».  
11.30 «Местное время. Вести - Москва».  
11.50 «Вести. Дежурная часть».  
12.00 Т/с «Тайны следствия».  
13.00 «Особый случай».  
14.00 «Вести».  
14.30 «Местное время. Вести - Москва».  
14.50 «Вести. Дежурная часть».

15.00 «Девчата».  
16.00 Т/с «Пока станица спит».

## 17.00 «Вести».

## 18.05 «Местное время. Вести - Москва».

## 19.35 «Прямой эфир».

## 20.00 «Вести».

## 20.50 «Спокойной ночи, мальчиш!»

## 21.00 Т/с «Земский доктор. Возвращение».

## 0.40 «Смертельная вертикаль летчика Горнаева».

## 1.45 Детектив «Короли российского сыска»

## 2.55 «Лестный детектив».

## 3.25 «Второй. Герман Титов».

## 12.00 Новости.

## 12.20 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».

## 14.25 «Добрый день».

## 15.00 Новости.

## 15.20 Т/с «Ясмин».

## 17.00 «Наедине со всеми».

## 18.00 «Вечерние новости».

## 18.50 «Давай поженимся!»

## 19.50 «Пусть говорят».

## 21.00 «Время».

## 21.30 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».

## 23.30 Т/с «Гоморра».

## 1.20 Комедия «Деловая девушка».

## 3.00 Новости.

## 3.05 Комедия «Деловая девушка».

## 3.40 «В наше время». (12+).

## ТВЦ

## 6.00 «Настроение».

## 8.15 X/ф «Голубая стрела».

## 10.05 Д/ф «Сергей Никоненко. О, счастливчик!»

## 10.55 «Доктор И...»

## 11.30 «События».

## 11.50 Т/с «ТАСС уполномочен заявить...»

## 13.10 О. Федорова «Жена. История любви».

## 14.30 «События».

## 14.50 «Город новостей».

## 15.10 «Петровка, 38».

## 15.25 «Без обмана». «Соки добрые и злые».

## 16.10 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

## 17.30 «События».

## 17.50 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

## 18.25 «Право голоса».

## 19.30 «Город новостей».

## 19.45 Т/с «Галино».

## 21.45 «Петровка, 38».

## 22.00 «События».

## 22.30 «Линия защиты».

## 23.05 «Хроники московского быта. Роман с иностранцем». (12+).

## 10.00 «Сегодня».

## 10.20 Т/с «Возвращение Мухтара».

## 11.55 «Суд присяжных».

## 13.00 «Сегодня».

## 13.20 «Суд присяжных. Окончательный верdict».

## 14.30 «Прокурорская проверка».

## 15.35 «Чрезвычайное происшествие. Обзор».

## 16.00 «Сегодня».

## 16.30 Т/с «Москва. Три вокзала 7».

## 18.35 «Чрезвычайное происшествие. Обзор».

## 19.00 «Сегодня».

## 19.55 Т/с «Брат за брата».

## 21.50 Т/с «Три звезды».

## 23.35 «Сегодня. Итоги».

## 0.00 Т/с «Глухарь. Возвращение».

## 1.55 «Дачный ответ». (6+).

## 3.00 «Дикий мир». (6+).

## 3.20 Т/с «Холм одного дерево».(12+).

## 5.00 Т/с «ЧС - чрезвычайная ситуация».

## СТС

## 6.00 «Настроение».

## 8.15 X/ф «Голубая стрела».

## 10.05 Д/ф «Сергей Никоненко. О, счастливчик!»

## 10.55 «Доктор И...»

## 11.30 «События».

## 11.50 Т/с «ТАСС уполномочен заявить...»

## 13.10 О. Федорова «Жена. История любви».

## 14.30 «События».

## 14.50 «Город новостей».

## 15.10 «Петровка, 38».

## 15.25 «Без обмана». «Соки добрые и злые».

## 16.10 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

## 17.30 «События».

## 17.50 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

## 18.25 «Право голоса».

## 19.30 «Город новостей».

## 19.45 Т/с «Галино».

## 21.45 «Петровка, 38».

## 22.00 «События».

## 22.30 «Линия защиты».

## 23.05 «Хроники московского быта. Роман с иностранцем». (12+).

## 10.00 «События. 25-й час».

## 0.00 6 кадров.

## 0.30 Гав-стори.

## 1.30 Мелодрама «Любовный переплет».

## 3.15 Комедия «Богатенький Ричи 2». (США).

## 4.50 Т/с «Стрелок 2».

## 5.50 Музыка на СТС.

## СТС

## 19.00 Т/с «Воронины».

## 21.00 Т/с «Кухня».

## 21.30 Комедия «Тысяча слов». (США).

## 23.15 6 кадров.

## 0.00 6 кадров.

## 0.30 Гав-стори.

## 1.30 Мелодрама «Любовный переплет».

## 3.15 Комедия «Богатенький Ричи 2». (США).

## 4.50 Не может быть!

## 5.50 Музыка на СТС.

## 19.00 Информационная программа 112».

## 19.30 «Новости 24».

## 20.00 «Смотреть всем!»

## 21.00 Т/с «Боец».

## 23.00 «Новости 24».

## 23.30 «Адская кухня 2».

## 1.00 Т/с «Стрелок 2».

## 2.50 Т/с «Боец».

## ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

## 6.00 «Сейчас».

## 6.10 «Утро на "5". (6+).

## 9.30 «Место происшествия».

## 10.00 «Сейчас».

## 10.30-16.00 X/ф «Дума о Копаке». «Набат». (12+).

## 12.00, 15.30, 18.30 «Сейчас».

## REN TV

## 5.00 «Сейчас».

## 6.00 «Званный ужин».

## 7.00 «Информационная программа 112».

## 7.30 «Смотреть всем!»

## 8.30 «Новости 24».

## 9.00 «Территория заблуждений с Игорем Прокопенко».

## 11.00 «Тайны мира с Анной Чапман». «Завещание Магикан».

## 12.00 6 кадров.

## 0.00 6 кадров.

## ПЯТНИЦА, 8 августа

## ТВ ДАГЕСТАН

## РОССИЯ

- 8.05-8.08 Местное время. Вести Дагестан  
8.36-8.41 Местное время. Вести Дагестан  
11.30 Местное время. Вести-Дагестан. Вести-Дагестан.  
14.30 Местное время. Вести-Дагестан.  
17.45 Вести-Северный Кавказ.  
18.15 Реклама.  
18.20  
19.30 Реклама.  
19.35 Местное время. Вести-Дагестан.  
РГВК

- 07.00 Время новостей Дагестана  
07.15 Передача на аварском языке «Гладанги гамалги заманги»  
07.50 Мультифильм  
08.30 Время новостей Дагестана  
08.50 Т/с «Закон Мерфи»  
10.25 «Колос»  
11.00 «Атросектор»  
11.30 Фильм памяти Магомеда Канаева «Незаконченный репортаж»  
12.05 «Знак качества»  
12.30 Время новостей Дагестана  
12.55 «Скоро свадьба!»  
13.40 Д/с «Мир природы»  
14.30 Время новостей Дагестана  
14.50 Т/с «Тотализатор»  
16.30 Время новостей Дагестана  
16.50 Т/с «Закон Мерфи»  
18.20 «Наши дети»  
18.45 Передача на кумыкском языке «Заманлыр гете, халък гетмес»  
19.30 Время новостей Дагестана  
19.55 Специальный репортаж  
20.10 «Здоровье» в прямом эфире

14.30 «Местное время. Вести - Москва».  
14.50 «Вести. Дежурная часть».

15.10 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Дагестанская арка»

16.00 Т/с «Все грани» с Анвером Багировым

22.10 Время новостей. Кризисная

22.30 Время новостей Дагестана

23.00 Х/ф «Я шагаю по Москве»

00.30 Время новостей Дагестана

01.00 Ночной канал

04.00 Х/ф «Люби меня не жено»

05.30 Д/ф «Стрекоза»

ПЕРВЫЙ

5.00 Новости.

5.05 «Доброе утро!»

9.00 Новости.

9.15 «Контрольная закупка».

9.45 «Жить здорово!» (12+).

10.55 «Модный приговор».

12.00 Новости.

12.20 Т/с «Личная жизнь следователя Савельева».

14.25 «Добрый день».

15.00 Новости.

15.20 Т/с «Ясмин».

17.00 «Надеине со всеми».

18.00 Вечерние новости.

18.50 Телегра «Поле чудес».

19.50 «Точь-в-точь».

21.00 «Время».

21.30 «Точь-в-точь».

23.20 «Брюс Ли». (18+).

1.10 Х/ф «Австралия».

4.15 «В наше время». (12+).

РОССИЯ 1

5.00 «Утро России».

9.00 «Актёрская ruletka. Юрий Каморский».

9.55 «О самом главном».

11.00 «Вести».

11.30 «Местное время. Вести - Москва».

11.50 «Вести. Дежурная часть».

12.00 «Суд присяжных».

13.00 «Сегодня».

13.20 «Суд присяжных. Окончательный вердикт».

14.30 «Прокурорская проверка».

15.35 «Чрезвычайное происшествие. Обзор».

16.00 «Сегодня».

16.30 Т/с «Москва. Три вокзала».

18.35 «Чрезвычайное происшествие. Обзор».

19.00 «Сегодня».

19.55 Т/с «Брат за брата».

21.50 Т/с «Три звезды».

23.50 Т/с «Глухарь. Возвращение».

2.50 Дикий мир +.

3.30 Т/с «Холм одного дерево».

5.10 Т/с «Супруги». (18+).

ТВЦ

6.00 «Настроение».

8.15 Х/ф «Судьба Марины».

10.05 Д/ф «Александр Домогаров. Откровения звезды».

13.00 «Особый случай».

14.00 «Вести».

11.00 «Вести».

11.10 «Местное время. Вести - Москва».

11.20 «Вести. Дежурная часть».

12.00 «Суд присяжных».

13.00 «Сегодня».

14.00 «Лотерея «Золотой ключ».

8.45 М/с «Смешарики».

9.00 «Играй, гармонь любимая»

9.45 «Слово постыря».

10.00 Новости.

10.15 «Смак». (12+).

10.55 «Олег Стриженов. Любовь всей жизни». (12+).

12.00 Новости.

12.15 «Идеальный ремонт».

13.10 «Роберт Рождественский. Желаю Вам...»

15.00 Х/ф «Август. Восьмого».

17.30 Телегра «Угадай мелодию». (12+).

18.00 Вечерние новости.

18.20 «Кто хочет стать миллионером?»

19.25 «Две звезды».

21.00 «Время».

21.30 «Сегодня вечером».

23.10 «КВН». Премьер-лига.

0.40 Бокс. Бой за титул чемпиона мира. Д. Чудинов - М. Буадла. Трансляция из Севастополя.

1.45 Триллер «21 грамм». (18+).

3.55 Комедия «Просто Рай». (18+).

РОССИЯ 1

4.40 Х/ф «Воспитание жестокости у женщин и собак».

7.30 «Сельское утро».

8.00 «Вести».

8.15 «Местное время. Вести - Москва».

8.25 «Язык. Перезагрузка».

9.00 «Правила жизни 100-летнего человека»

10.05 «Моя планета» представляет. «Заповедник «Белогорье». Азовские острова. Курорт на вулкане».

## ТЕЛЕнеделя

11.30 «События».

11.50 Т/с «ТАСС уполномочен заявить...»

13.10 А. Волочкина «Жена. История любви».

14.30 «События».

15.10 «Петровка, 38».

15.25 Д/ф «Первая мировая: неоконченная война».

16.10 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания)

17.30 «События».

17.50 Т/с «Инспектор Линли» (Великобритания).

18.25 «Право голоса».

19.30 «Город новостей».

19.45 Детектив «Сыщик Пугилин». (12+).

20.00 «Вести».

21.00 Х/ф «Человек-приманка». Фильм 2.

0.35 «Живой звук».

2.30 Комедия «Леди на день»

3.45 «Комната смеха».

HTB

6.00 «НТВ утром».

8.10 «Спасатели».

9.35 Т/с «Возвращение Мухтара».

10.00 «Сегодня».

10.20 Т/с «Возвращение Мухтара».

11.55 «Суд присяжных».

13.00 «Сегодня».

13.20 СОГАЗ. «Мордовия» - ЦСКА. Чемпионат России по футболу 2014-2015. Прямая трансляция.

14.30 Х/ф «Берег надежды».

16.25 «Смеяться разрешается».

18.05 «Субботний вечер».

20.00 «Вести».

21.00 Х/ф «Слепой расчет».

0.50 Х/ф «Последняя жертва».

2.50 Х/ф «Американка».

4.35 «Комната смеха».

ТВЦ

6.00 «Настроение».

8.15 Х/ф «Судьба Марины».

10.05 Д/ф «Александр Домогаров. Откровения звезды».

12.00 Т/с «Суд присяжных».

14.00 «Сегодня».

14.25 Т/с «Следствие ведется...».

16.15 «Следствие ведется...».

17.10 Т/с «Улицы разбитых фонарей».

19.00 «Сегодня».

19.55 «Самые громкие русские сенсации».

21.45 «Ты не повериши!»

22.25 Т/с «Гражданка начальница. Продолжение». (18+).

</

## ВОСКРЕСЕНЬЕ, 10 августа

## ТВ ДАГЕСТАН

## РОССИЯ

**10.20 Вести -Дагестан.**  
События недели.  
Информационно-аналитическая программа

## РГВК

**07.00,08.30** Время новостей Дагестана

**07.15** Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсан»

**07.40** Мультифильмы

**08.50** X/f «Заноза»

**10.30** Киножурнал для детей «Хочу все знать»

**10.45** «Полиония»

**12.50** «Наши дети»

**13.30** «Красота 05.ru»

**14.10** X/f «Приходит завтра»

**16.00** Мультифильмы

**16.30** «Прогулки по музею»

**17.10** D/f «Малочисленные народности Северного Кавказа. Цахуры»

**17.45** Проект «Мастер спорта. Шампия Заворов»

**18.00** «Скоро свадьба!»

**19.00** «Служба Родине»

**19.30** Время новостей Дагестана. Итоги

**20.00** «7 news»

**20.10** X/f «Роковое сходство»

**22.00** «Человек и право»

**23.00** «Катализатор»

**23.10** X/f «Маленький купальщик»

**01.00** Ночной канал

**04.00** X/f «Брак по-итальянски»

**05.40** X/f «Сто грамм для храбрости»

## ПЕРВЫЙ

- 6.00** Новости.  
**6.10** X/f «Сильные духом»  
**8.10** «Армейский магазин». 8.45 M/c «Смешарики». 8.55 «Здоровье».  
**10.00** Новости.  
**10.15** «Непутевые заметки».  
**10.35** «Пока все дома».  
**11.25** «Фазенда».  
**12.00** Новости.  
**12.15** «Идеальный ремонт».  
**13.10** «По следам великих русских путешественников».  
**14.15** «Что? Где? Когда?»  
**15.10** «Среда обитания».  
**16.15** «Минута славы».(12+).  
**17.45** «Куб».(12+).  
**18.50** Клуб Веселых и Находчивых».  
**21.00** «Время».  
**21.30** «Повтори!»  
**23.40** X/f «Наблюдатель».  
**1.20** X/f «Плохая медицина»  
**3.15** «В наше время».(12+).  
**4.10** «Контрольная закупка».
- РОССИЯ 1**
- 5.45** X/f «Холодное лето пятьдесят третьего...»  
**7.45** «Планета вкусов» с А. Зайцевым.  
**8.20** «Смехопанорама».  
**8.50** «Утренняя почта».  
**9.25** «Свадебный генерал».  
**10.20** «Местное время. Вести -Москва». Неделя в городе.  
**11.00** «Вести».  
**11.10** «Про декор».  
**12.10** X/f «Любовь до вос требования».  
**14.00** «Вести».

**14.20** «Местное время. Вести - Москва».  
**14.30** X/f «Частный детектив Татьяна Иванова».  
**20.00** «Вести».

**21.00** «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым».

**22.50** X/f «Любовь на два полюса».

**0.45** X/f «Дела семейные».  
**2.50** «Моя планета» представляет. «Заповедник "Белогорье"». «Азорские острова. Курорт на вулкане».

**3.55** «Комната смеха».

## НТВ

**6.05** T/c «Порох и дробь» .  
**8.00** «Сегодня».

**8.15** Лотерея «Русское лото плюс».

**8.45** «Их нравы».  
**9.25** «Едим дома».

**10.00** «Сегодня».  
**10.20** «Чудо техники».(12+).

**10.55** «Кремлевские жены».  
**12.00** «Дачный ответ».

**13.00** «Сегодня».  
**13.20** COGAZ. «Динамо» - «Спартак». Чемпионат России по футболу 2014-2015.

**15.30** «Бывает же такое!»  
**16.00** «Сегодня».

**16.15** «Следствие вели...»  
**17.10** T/c «Улисы разбитых фонарей».

**19.00** «Сегодня».  
**19.55** T/c «Мент в законе 7».

**23.50** «Враги народа».  
**0.40** «Дело темное».

**1.35** «Остров».  
**3.00** Дикий мир. (6+).

**3.20** T/c «Холм одного дера в».  
**5.05** T/c «Супруги».(18+).

## ТВЦ

**5.10** X/f «Новые приключения неуловимых».

**6.30** M/d: «Сказка о рыбаке и рыбке», «Стрела улетает в сказку».

**7.35** «Фактор жизни».(6+).

**8.05** X/f «На перепутье».

**10.05** «Барышня и кулинар».

**10.35** D/f «Олег Стриженов. Никаких компромиссов».(12+).

**11.30** «События».

**11.50** X/f «Приступить к ликовидации».

**14.30** «События».

**14.45** «Приглашает Б. Ноткин» Н. Расторгueva.

**15.15** X/f «Время счастья».

**17.20** Боевик «Синдром шахматиста».

**21.00** «События».

**21.20** Детектив «Вера».(Великобритания).

**23.15** Детектив «без особых примет».

**1.00** D/f «Олимпиада-80: нерассказанная история».(12+).

**2.35** D/f «Гражданская война. Забытые сражения».

**4.15** T/c «Исполнение любовью».(12+).

**5.15** T/c «Дикими тропами».

**6.00** M/f

**9.00** Анимация фильм «Дорога на Эльдорадо».(США).

**10.30** Анимация фильм «Синдбад. Легенда семи морей».(США).

**12.00** Успеть за 24 часа.

**13.00** 6 кадров.

**13.40** Шоу Уральских пельменей. На старт! Внимание! Март!

**5.05** T/c «Супруги».(18+).

**15.00** Шоу Уральских пельменей. Пель и Мень смешают на помошь .

**16.00** 6 кадров.

**16.30** Боевик «Джек Ричер».

**19.00** Шоу Уральских пельменей. Мужхитеры .

**20.00** X/f «Тор».(США).

**22.10** Шоу Уральских пельменей. Мужхитеры .

**23.10** Триллер «Хранители».

**2.10** T/c «Два короля».

**3.00** Хочу верить.

**4.00** Комедия «Флаббер-попыгунчик».(США).

**5.45** Музыка на СТС.

## REN TV

**5.00** T/c «Смертельная сватка»

**6.45** Концерт «Записные книжки».

**8.15** T/c «Каменская».

**8.45** X/f «Явление».(США - Германия - Франция).

**2.15** T/c «Настоящее прово- судие: Призрак».

**4.00** «Смотреть всем!»

## ПЕТЕРБУРГ - 5 КАНАЛ

**5.15** X/f «Щит и меч»(12+).

**10.00** «Сейчас».

**10.10** X/f «Сказка о царе Солтане».(6+).

**11.55-23.00** T/c «Морской патруль 2»(12+).

**18.30** «Сейчас».

**1.05** Боевик «Фанат».

**2.45** Драма «Воспитание жесто- кости у женщин и собак»

**4.30** X/f «Сказка о царе Солтане».(6+).

## КУЛЬТУРА

**6.30** Канал «Европы»

**10.00** «Обыкновенный кон- церт с Эдуардом Эфи- ровым».

**18.00** T/c «Она написала убийство».(США).

**10.35** X/f «Семен Дежнев».

**11.55** «Легенды мирового кино». Янина Жаймо.

**12.20** «Цирк Массимо».

**13.15** «Гении и злодеи». А. Столетов.

**13.45** D/c «Школа выживания в мире насекомых».

**14.35** «Пешком...» Москва водная.

**15.05** «Музыкальная кулинария». В.А. Моцарт и Л. до Понте».

**15.55** Юбилейный концерт Государственного академического ансамбля народного танца имени И. Моисеева в КЗЧ.

**17.25** D/f «Псков. Земля Святой Ольги».

**18.05** «Искатели». «Незате- рянный мир».

**18.50** X/f «Молодая гвар- dia».

**21.30** «Остров». И. Мака- рова.

**22.15** Спектакль «Князь Игорь».

**0.35** X/f «Семен Дежнев».

# ГАЗЕТ КХИЗВАЙБУРУН ДАФТАРРАЙ

**Жамиля Гъажиева**

## Хуъх лезги чал!

Чал бине я гъар са халкъдин,  
чизва чаз,  
Чи лезги чал гъар патахъай  
хизва чаз.  
Агакъна ам чав вахтарай лап  
къадим,  
Гъавилля ам, ша, азизур,  
михъиз хүн!

Чиз хъайитлан чалар урус, инглис,  
Акунмазни яргъал Баку, я Тифлис,  
Риклел хквэз жеда зи лезги ери.  
Ракъур жедач гъич риклелай  
чал лезги.

Къачу гыле гъар сада "Лезги газет",  
"Духтурдин дафтардикай" худ  
лэзет.  
Клаа эдебият күнне газетдай,  
Лезги намус амукурай күб хесетда...

## Зи Россия!

Зи Россия - еке хизан!  
Гзаф халкъарин Ватан!  
Зунни язва гъанин инсан...  
Гъавилля я заз вун масан!  
Урус, лезги, авар, дарги -  
Миллетар я Дагъустандин.  
Амма ибур санал вири  
Веледар я, Россия, ви.  
Россия, зун язва ви руш,  
Вал ашукъ тир, эхъ, баҳтлу күш.  
Гыкъван риклиз я вун зи хуш!  
Россия зи геъенш, мублагъ,  
Чан зи Ватан! Шукур, Аллагъ...

**Фикрет Хидиров**

\* \* \*

Лезги халкъ къве патал пайна-  
ва, адахъ галаз санал Самурдин  
тамни. Къве патани гъам  
халкъдин, гъам тамун гъал  
пайгар туш...

Къавах тарцин майдан фирягъ,  
Хъен геъенш я, - гузва серин.  
Патавайни физва булах,  
Авахъзва, ван я секин.

Мадни, кул-кус, тар-тазарин  
Къацувили тұна юқва,  
Хупл иердиз, саламатдиз  
Аквазва и гүрчег чка.

Тарцин қланник - стол элкъвей,  
Наратдикай я күсруяр,  
Ял ягъиз тавлар я тұкъвей.  
Касдиз аферин, тұкъурай!

Ихътин гарлан Самур вацун  
Къер-къерехда, тамуз мукъва,  
Къисмет хъанай зазни акун,  
Цийихурун генг дугуна.

Мад гъилера аниз физ хүн  
И аямди кысметнан заз.  
Халкъ пайнавай симери цацун,  
Часпардини гъуърметнан заз...

Азгъунрикай, къузгъунрикай  
Тимил тир хъиз чаз дернти гъам,  
Терс нефсерин уонрикай  
Икрагъ я къе Самурдин там.

Къве патани пайгар туш гъал:  
Тамал фенва иштаяни каш...  
Тухуватлан халкъди къегъал  
Терсверирих галаз саваш.

Хъайитла мад гъал икъ давам,  
Амукудач там, жеда ам заз.  
Часпар фадлай хъанав чи гъам.  
Мусалди икъ жеда давам?

\* \* \*

Мелни меҳъер - са пата,  
Мукъку пата - яс?  
Татуй гъич хата, къаза,  
Тахъуй крап ня!

Икъ, умумурдин гъар са югъ  
Чна вилив хүз,  
Алудзава югъ-сагълугъ,  
Шукурар ийиз.

Вахт физ часпардал,  
Гъатиз чун гужа.  
Дишеғьли галай аял,  
Жегъипни къужа.

Живедикни марфадик,  
Чанда мекъни фул,  
Гатузни азгар йикъан  
Зегъемдик - гъул-гъул?...

Гъикъван жен часпардал,  
Чугваз таб-азаб?  
Халкъ пайнавай къве улыкве,  
Це кван чаз жаваб?!

\* \* \*

Са регъятвал жезва хъи  
чи риклiz,  
Часпардилай элячъна хъфейла,  
Агакъайла зи хайи хурь Киригиз,  
Элячъзамаз, сятералд вахт  
тефейла.

Гыи члав-вахт я и регъятвал  
гузвайди?  
Гыи феслиди разивилин гъисс я  
вид?  
Саврухдини аязди чин кузвайди  
тир,  
Мишекъатдин азаб гузвай къульд я,  
къульд!

Къульд - феслидиз, тимил жеда  
махлукъят  
Часпардал, чарасуз фин-хтуниз.  
Аламат гвай девран жеда -  
гъакъикъят,  
Ухшар къведай сүгъуэрар квай  
махуниз.

И вахт-члавни синағъ хъана  
Фикретаз,  
Хъуытлын циклиз рекъе хъана  
чарасуз...  
Амукуна зун и "сүгъуэрдал"  
рази яз,  
Агакъайла хайи хурурьз хабарсуз.

\* \* \*

Вири умумър зи, лезгидин,  
Мерд ксарин хъана юқва.  
Намус, гъверат хъайи михъи,  
Намердриз гъич тахъай мукъва.

Руындин гъиссер тежез секин,  
Герек къайгъу гъай жез риклiz.  
Регъятвилихъ, рехъ яз четин, -  
Жуырт авур, тежез киче.

## Меслят акван

Агъил хъанва умумурдин яш, -  
Пудкъад ийисан девир акур.  
Майил гузва - гыле яхъ лаш.  
Гъеле зун туш къульз, какур!

Агъил хъанва умумурдин яш, -  
Девир акур, писни - хъсан.  
Зи жегъил члав тир хъи "саваш", -  
Тахъун патал жувак нукъсан.

Агъил хъанва умумурдин яш,  
Карагзава фейи рекъер.  
Акурвилия тухвални каш,  
Киткизва зак ажуғъни хъвер.

Агъил хъанва умумурдин яш.  
Авуна за гъуърмет, хатур.  
Атгъунчай чин, хъиле хъанач.  
Четинвилл гуз тунач клур.

Агъил хъанва умумурдин яш,  
Девир акваз, акваз дуван...  
Жегъил при чи: "жемир чаш-баш,  
Къакъан ая умумър жуван!".

\* \* \*

Я Самурдин къерен чемен,  
Къекъвез ина, сейрдава.  
Мулд цукъвериз гуз за темен,  
Күнчі къуна зи гыле ава.

Санбар я чеб гъар камуна,  
Дуушуш жезва купа-купа.  
Ківатын патал и цукъ-сұна,  
Герек туш гъич къунис нупа.\*

Гъикъ атана абур ини?  
Яргъа ава рукавай къер.  
Чемендавай векъин чиниз  
Чукъурзва атири хъвер.

Тум чукъуриз набататрин  
Тібеттіз гар я панағь. -  
Герек къадар къайгъу чугваз,  
Вафалу яз, тежез икрагъ.

\* Нула - нубат.

\* \* \*

Ағъ, зи хиял, гъвтна риклiz,  
Фикир ийидә вұна "дад" квай  
Шалвардикай, жибин пине,  
"Жинс" лугъудай, чехи ад квай.

Ам алукъна аквазва заз,  
Эркекдални дишидални.  
Шалвар таквар, ван-сес текъвер  
Бұйркульдални бишидални.

Вуч сейли я виризаз ам,  
Парчадикай тир ших хътин.  
Яңылур хүнл къадай тіларам,  
Яхунбуруз дар-сих хътин.

Гадаяр ава Чараар-бачаң,  
Жинс-шалвардин метлең къазун,  
Вич къурумсаҳ, ахъа къурсах,  
Саңлұз үшшар тир акун.

❖ ❖ ❖ ❖ ❖

**Виктор Аллагъкъулиев**

## Фикирар

Нубат къуна, рагъ къвезд-аклиз,  
Вилерин экв тухувачни?  
Акур гъар са амал чуру,  
Кильин фикир къалувачни?

Залан хъана гатун зегъмет,  
Ажугъ - ялав элкъвевзачни?  
Аңуқъайла чинал тұльгъмет,  
Жибинда кыф къекъвевзачни?

Икъварни туш, ийисар къуна,  
Азар икъван къизмишдани?  
Экъу крап вири тұна,  
Иифе юғъ бес бамишдани?

Чарх я лугъуз алай дұнья  
Гъинихъ катин, эй мензилар?  
Чи суалар, чи азабар  
Жечни ийиз бес къезилар?

\* \* \*

Галат хъанвай чилин циф  
Ялгъуз рагал къаткизва.  
Юғъ акъатна, заз-гъайиф,  
Умумурдин гел къизла.

Секин хъанва къуншид вар,  
Рахадай кас аквазмач.  
Сефил хъанва тек тланлар,  
Гарни, белки, къуғъвазмач.

Багъдин тарап қранва,  
Къвалин шикил дегиши я.  
Кац пичинихъ алғанва,  
Ківатын сара къаз, тешвиш я.

Чи хурурьз тұл серин я,  
Мердвал амач жаванрин.  
Михъиз зи рикл сефил я,  
Яб гуз рагъул жуванриз...

\* \* \*

**Афгъанда аскервилин буржи**  
**түхвай вири стхайрин**  
**руйгъериз**

Эхъ, Ватанды секин юқуз  
Эвер ганай жаванриз.  
Алай буржи алуд лугъуз,  
Акъвазарнай майдан хүз.

Зирек, амал чидайбуру  
Кам къачунай заландиз.  
Намус михъиз худайбурун  
Къаст элкъвенай алпандиз.

Зуңре тирни, далдам тирни,  
Гурлу чалар пайзавай.  
Яракъ куунай мяյкемдаказ,  
Гъайр хъана, гъайзай.

Шумуд ківалер, вил галамаз,  
Амукънайта рухвайрихъ.  
Амма күсні усаларнан  
Чөб Ватандын архайри...

Яру хъайи гъурбат чил  
Чи жегъилрин ивидал  
Риклел хквэз, тазва къил,  
Гъай гыл физва гъузгуыдан...

\* \* \*

Мергъяматар пайдай юқуз  
Сад Аллагъди, дигана,  
Зидвилерни, жигерар куз,  
Чи къужаҳда вугана.

Экъечи ківалай, килиг варцел,  
Гыхиңтін дөвран аватла!  
Хъвер кваз акъваз жуван сивел,  
Адалатар галатла.

Къакъаж жуван перемдин хел,  
Утъу тақваз, къуразвай.  
"Къезил умумър жағъанвай" пел  
Ви мердвали гатазва...

\* \* \*

Tlanlap ханвай, вердиш варци  
Гъанва ківализ шеврияр.  
Чара atlai, курай месин  
Дилаварвал куруя я.

\* \* \*

Руфун-виллик, қавани - гыл,  
Метлебар ваз жағъанва?  
Икъван зурба баркаван кыл  
Ви хурал күз алгъанва?

Гъикъван жеда, суал къуна,  
Умумурдин дам жағъуриз?  
Түрши гафар меце тұна,  
Жув секин яз къалуриз?

\* \* \*

Алпан юқуз, къаңауз азаб,  
Дердерикай - булахар...  
Хүз жедатла санал, яраб,  
Вилиз акур ківалахар?

\* \* \*

Дустар къана, сабур къена,  
Циргъер шумуд галудна.  
Бязибуру, къайтъ туыквей,  
Зун риклел алудна.

\* \* \*

Гъикъ ганатла умумър гъвечи?  
Ваң селди мус ақтурна?  
Лепе ақыр чұлағ къванци  
Зеълье беълем къарсұна.

Вилиз тақваз, катзавай къван  
Къаншардилай алатна.  
Аттай тұлб хызы физва бирдан,  
Бедендинай къакъатна.

\* \* \*

Зи дуст

**Загылдин Мегъамедоваз**

Зи умумурдин гъар са жигъир  
Геъенш рекъиз элкъенвай.  
Квадардай гел аны жағъич,  
Живедал хыз за вегъенвай.

Гъар жуыредин къунва ери,  
Къимет чириз гъазур я.  
Риклел хызы санал вири,  
Гъай-гъай къилиз ағайр я.

Хайи къалах, тахъай къалах,  
Бине къуна, секин я.  
Жегъил члавуз гъатай дамах  
Рехи къилин серин я.

\* \* \*

Ағъ, залумдин жегъил вахтар,  
Гыкъван риклiz ширин я!  
Квезд къалурай жуван дафттар,  
Иифни, юғъ хызы, къизгъин я!

Келиз тахъай риклин царап,  
Гъарфар кважаиз, рекъева.  
Къастуналди къачур варар,  
Гила күнин гъилеви?..

**Гъаживерди Узденов**

## Къыхъ газет!

Дидедин чал чирип п

**М9** ебиатдин къа-  
нун я: вахт ви-  
лик фирмадай,  
хъайи къван  
шадвилерни хажалатар, къулайви-  
лерни зилләтәр къулухъ галамукъ-  
из, гъар са инсандин умумурдиз  
жүреба-жүре къариба агъвалатар,  
дегишвилер мад алаба хъжезва.  
Гъа икъ давам жезва умумур...

Чи икъара умумур къиле тухуз-  
вай лекъермаканви къве жегъиль  
дустунин гъаларни генгвилыхъ физ  
рекъе гъатдай бере мукъвал хъан-  
вай. 2012-йисан гатфарин члв тир.  
Къилин тагъсил къачунвай, савад-  
лу жегъиль къве лезги дуст, ма-  
сад хъсан къвалахрал акъвазун яз,  
Къулан вацу къве пайнавай Лекъ-  
ермакан вилаятдай Урсатдин са  
шегъердиз ақъатда. Шегъердин  
юкъван къчейра авай са дарамат-  
да яшамиш жедай къвални кирида  
къачуна. Къекъунар, харжияр, ин-  
жиклувилер булдалди хънатаны,  
Къенберни Гъамид къвалахрални  
акъвазна. Сифте варцара датана  
пулдалди диде-бубайри абур таъ-  
минарзай... Гъар юкъуз моби-  
лный телефондай, скайпдай абурухъ  
галаз авсиятда жезвай.

- Акъваз, акъваз! Садлагъана  
түнт жемир вун. Къанажа-дихъ  
галаз къуна, лап алатни авунва.  
Куцъякъа зун Антонахъ галаз са  
ажайиб чкадиз фенай. Вун чалахъ  
хъухъ, адан пул твадай кисе пуд-  
куд сяддин къене ацана хтаны. Шу-  
луп хъана къчеяр алцумдади, жи-  
бин патал менфят авай къугъурал  
алдахъ хун пис яни мегер?! – лагъ-  
ана, Къенберан гафар са акъван  
къетибур яз гъисаб тавур Гъамида.

- Жувани шерикив ая, азад вахтни  
чи менфятдиз жедайвал.

Гъамида, Къенберна вич къу-  
гъунрик акатуниз ийизвай акисал,  
манивал гъисаба къун тавуна,  
гъатта адазни шерик хун теклиф-  
зава. Шаир Лезги Нямета лагъай-  
вал, вичиз рехъ чин тийирдавай ма-  
сад рекъе тваз жедай туш.

...Икъкар къвез алатзава. Ингье  
са багъридинни, таниши-билишдин-  
ни къиле гъакъ тийидай хабар пайды  
хъана: чпин акъул-камал чпив  
гвай дустарикай садан чарх къу-  
лухъ элкъвенба къван. Садра-  
къведра къизмишардай къугъунрик  
акатай Гъамида Къенбераз чидай  
кас яз амач: адан рахунар, гъатта  
амаларни кваз дегиш хъана; ми-

гъилдин руьгъдик гъалаба акатза-  
вай. Багъриз вичикай хабар  
хъанвайвилайни рејъуль-киче тир.  
Абурувайни, жуъреба-жүре багъ-  
наяр жагъуриз, са шумудра пул  
ракъурун тлалбандай.

Къенбера, четинвилери акла-  
жарна, къадир чир хъун патал са  
гъвечи муддатда дуствилин раф-  
тарвилер арадай акъудун къетнан.  
Маса рехъ жагъанач. Амма рикъя  
вафалувал акъуд тийиз, ада ви-  
чин дуст чинебан дикъетдик кутун-  
вай. Ам дири хъувун чара авачир  
кар тир. Дуст, къеве гъатайла, чир  
жеда, - лугъузва мисалда. Вичин  
дердиярни къвалихар тамамару-  
нинъ галаз, казинодин къвгъунри  
ицитнавай дуст дульз рекъел хун-  
ни Къенберан мурад-макъсад хъана.  
Лекъермаканвидин ивидиз хас  
тирвал, Къенбер Гъамидан рекъе  
чанин эцигиз гъазур я.

Гъамид патал гатун икъкар ка-  
фейриндинни кеферинди, къугъун-  
риндинни цингавринди хъана. Къен-  
бераз хабар авачиз, къвалихар-  
дайни алуднава къван. Къуд алу-  
къайла, Къенбер къвалихар алай  
береда Станислава Гъамид къвалия  
акъудна. Идахъни себебар авай.

Куругъли КИЕЛЕТВИ



## Казинода ишт? хъайи лекъермаканви

(Къиса)

Гъамида саарин дуихтурвиле,  
Къенберани къайдаяр хъдай ор-  
ганра къвалихар. Пуд-куд вацран  
муддатда абурун гъалар са бубат,  
уьтери хънавай. Лугъудайвал, къва-  
чи чил къунвай. Къвал кирида ву-  
ганвайди тир Станиславахъ галаз-  
ни жегъилрин рафтвилер хъсан-  
зай. Бүйдиз, къалубдиз сад-садаз  
ухшар тиртнаны, къилихрал гъал-  
тайла, Гъамид масадан чалахъ же-  
дай, таъсирик фад акатдай жегъиль  
я. Абурун къедни 24-йисан яшда ава.

Дарвилихъ генгвальни гала лу-  
гъудайвал, четинвилер алатна, ле-  
къермаканви жегъилрин крар къуль  
жезвай. Къвалихар физ-хъвез, асай-  
ишвилелди яшамиш жезвай, ял  
ядай икъара чипз кълан къвалихар  
тамамарзай...

- Нуьтдин ял ягъунин югъ чы-  
на серфона къандач, Къенбер дуст, -  
лагъана къед-пуд югъ инлай ви-  
лик мажиб къачунвай Гъамида.  
Гъяддин югъ шегъердин такурва та-  
фей чкайриз финалди ақъудун  
къетнавай ада, - къенин сиягъат бу-  
мекердин конторадилай гатлунда,  
гъязур хъухъ, лагъана.

Гъузет тавур мажбури тегъер-  
дин теклиф япариҳ галукъай Къен-  
бер тажкувдал къалурай тегъерда  
Гъамидаң килигна. Адаз чизвай хъи,  
Гъамидаң къвалихардин юлдаш урус  
жегъиль Антон къизгъин къугъунрал  
рикъ алайди тир. Камаллу жегъил-  
диз мад са кар якъин тир: къугъун-  
рик акатай, ицитл хъайи хейлин ин-  
санар нетижада газа пашман, гъат-  
та газа душуьшра бедбахт хъана... “Казинойрал, автоматрал рикъ  
алайди Антонан тай хъайитла, ви-  
умумур ваз тукъуыл жеда”, - Къен-  
беран бенйдай пашман хъял фена.

- Абури чи къанажа-дихъ, жи-  
бинрихъ галаз са члавузни къан тий-  
идай чкайар, машгулата я! - сес  
хкажуналди рахана Къенбер. - Эгер  
зи дуст яз амукина къланзавачта,  
ихтияр види я, вач жуван къил тукъ-  
вей патахъ, - алайди вакъети жаваб-  
ралди ада ихтилат акъалттарна.

лайим, умун къилихрин жегъиль ве-  
къи хъана.

Цуру хъана Къенберан гуьгъу-  
лар. Дуствилин вафалувал квада-  
рун адан түлдиз ерли хас туш.  
Къизгъиндаказ къугъунрин азар  
акатнавай Гъамидан гележек мичи-  
ди да я экудь хун гила ада анжак  
вичелай, дуствилин мягъемвиле-  
лай аслу яз гъисабзавай. Чехи  
шегъерда адахъ рикъ кудай къед  
лагъай кас авачир. Амма Къенбера  
гүзвай ибретар кваз къазвач эхир  
касди. Гъатта адакай хъел къвез,  
цвагъарзай. Къугъунрин азар  
яцара гъат тавунмаз, са гъикъятни  
къвач кисун герек я.

- Чи дэвирдин жегъильри чин  
гъилериди чеб пучзава: террориз-  
мдин, наркоманиядин таъсирик  
акатзава. Инсанар къугъунрин къеви  
гъевесда твазвай букмекердин  
дехмеяр, автоматтар, казиноярни  
жемиятдин арада түгъүн чукъур-  
зай чкайар я, вуна герек авачир  
къугъунар бес ая, - лагъана Къен-  
бера.

- Къенбер, зун секиндиз тур, -  
саарин дуихтурдин жавабар къвер-  
давай мишекъат жезва, - зи умумур  
зи ихтиярда ава.

Керчек лагъайла, түгъметдин-  
ни наисигъатдин гафар лугъунилай  
гъейри, кенефдин къил къвханавай  
Къенберан фикирдиз маса амал-  
гъерекат гъеле атанаочир. Ваъ, га-  
фараплди-Чаларалди гүзвай къум-  
екди месэладиз къецү гун намум-  
кин! Къеве гъат тавунмаз, зиллет  
такунмаз идаз умумурдин дад чир  
жедай.

Гъа и рахунрик кваз Гъамидан  
мобильный телефонди маъмадик  
кеекяна. “Исятда къведа, Антон...  
Эхъ... Рекъе гъатнава...” лагъана,  
члемеруқдай хъел ақъатай хъиз,  
утагъдин ракъларай ақъатна Гъамид.  
Гъамидан гъалар къвердавай  
писвилыхъ катзавай. Дустунхъай  
чинеба яз, вичихъ галаз клиникада  
къвалихзай амадагривайн са  
флан къадар пул бурж къунвай же-

Къенбер къвале авайтла, ада вичин  
дуст амукун патал са гъихътин  
ятни илаж жагъурдай.

Къвал азад хъийдайла, Гъами-  
да вич къвализ рекъе гъат хъийда  
лагъана. Гъакъиътда адахъ къва-  
лиз хъфида гъал авачир. “Гъи чин  
хълаз хъфида?” лугъудай суалди  
гъакъини велвела квай рикъ надин-  
жарзай.

Къучеда лекъ атудай аяз ава.  
Ам, архасуз абдал хъиз, къекъве-  
раг хъиз, къчейра гъатнавай. Вуч-  
датла тийиз жамай. Геж хънвай-  
тлани, лезгидин къили вандай вахт  
алукъна. Жибинда кепек къвани  
амачир лекъермаканвиди къугъун-  
рин таъсирик акатнинди вичин  
къилел атай крарикай хажалат чугъ-  
зай. Вич ицитл хъайи казино хар-  
пайз элкъуьрай лугъуз, вичиз-  
вич русвагъ хъана. Мад къиль кухта-  
дак лугъуз, къинер-эгътерни къуна.  
Садлагъана чандик мекъивилин  
фул, зурзун акатна. Букмекердин  
дехмедикай “бубад къвал” хъайи  
жегъилдин рикъ, гъакъиътдани,  
къвализ хъфинин фикир сух хъхъ-  
ана. Вичин къанмазвал, сияпурвал  
себеб яз, руфун гишин яз шумудни  
са йиф гъеле къучерхъянвиледи  
акъуднавай и жегъилди.

Къенберавай адас зенг тежхез  
са шумуд югъ хъана. Хкатнава тел-  
лефон. Гъиниз фенватлани малум  
туш. Лекъермакандайни адакай гайи  
суръак хъанач. Вучиз ятни Къен-  
бераз ам шегъердай масанихъ та-  
фенвайди аян хъана. Файзум турус  
хъана: пакам къиял шегъердин атла  
къерехдик квай багъдай Гъамид  
жагъун хъувуна. Са маса чирхир-  
дин къвал ижарада къуна, дустар ана  
фарапкайт хъхъана. Икъкар алатур-  
давай Гъамидан гъаларни хъсан  
хъхъана, гъа юамишан вичин гелез  
хтана. Хер акурди хирен устар жеда.  
Хер акурди хирен устар жеда.

## Рикъелай тефидай манияр

### ЦИЙИ КТАБАР

Дагъви ШЕРИФ

Лезгистандин гъар са ху-  
рүхъ, гъар са дередихъ вич  
машгъурзавай терефар ава.  
Миргъярин хъур шаирралдин  
писателралди машгъур я. Абури  
къадим девиррилай малум я,  
чебни садни къвед ваъ. Лугъуз  
жеда, къадим девиррилай ку-  
лухъ агъалийриз хуруну къи-  
лихъ галай такабур Шалбуз,  
Базар-Дүзүз, Яру дагълари  
яратмишунрн ашкъи гузай.

Гъеле 1425-йисалай чаз Мир-  
гъяр Къемер, 1770-йисалай Сфи-  
энди, 1820-йисалай Миргъяр  
Мардали хътин арифдар шаир-  
рар малум я. Ингье вуч лугъуз-  
ватла алим ва писатель Гъаким  
Къурбана абурукой: “Къемер,  
Сфи-энди ва Мардали са ху-  
рый акътнавай пуд зари, пуд де-  
вирдин векилар, чин фикир-фа-  
гъум, хат-къынин тегъер ва тле-  
бии алақъунар авай инсанар хъа-  
на. Абурун гъузел, дерин метлеб  
авай, дүлгүзүн чларай, мани-  
райни шииррэй къелзавайдаз цу-  
вад, цемуъкульд за цекъуьд ла-  
гъай асирап акъзва. Абури мил-  
ли литературада лайхилу чу-  
кунва. Гъавиялай абури, шириар-  
ни манияр, чи девирда шириат-  
дин къватларини литературадин  
хрестоматийрик акатнава, мек-  
тебра, колледжра, институтра ва  
университетра чирзава”.

Советрин девирда газа  
миргъярвийри чин “шириатдин  
булахрхин чешмәяр” тир Къеме-  
ралай, Сфи-эндилийдай ва  
Мардалийдай чешне къачуна.  
Майдандиз, гъакъиътдани,  
камаллу, гъахълу ва бажарагъ-



лу зарияр - Шихнесир, Жами-  
дин, Мердали Жалилов, Арбен  
Къардаш, Зульфикъар ва ма-  
сабур экъечина.

И мукъвара Дагъустандин  
ктабрин издательстводи “Ри-  
къелай тефидай манияр” твар  
алаз Сабина АЛИЕВАДИ туль-  
курнавай ктаб чандай ақъуда.  
Ана миграгъви къадим пуд  
шаирдин бязи шииррэй гъатнава.  
Эхирдай “Къилинж Къемер” ром-  
андай чукини ганва. Гъузел  
жилдина аваз чапнавай и ктаб,  
зи фикирдади, миграгъви же-  
гъилриз алатай девирдин та-  
рихдай чирвилер гудай чешме  
ва хъсан чешнени хънава. Алай  
яямда лезги хъурера чин бу-  
байрин пак пешеяр давамарзай  
жегъилар тупларалди гъисабиз  
жеда. Им чна тарих рикъ-  
лай ракъурун, бубайрин крарал  
къимет тагъуня.

Къе жегъиль алим С.Алиев-  
ади жегъильриз Миргъяр Къеме-  
р, Сфи-эндилийдай ва  
Миргъяр Мардалийдай манияр  
рикъелай тефидайбүр тирди ну-  
батдин сеферда къалурна.

Нурудин НАСРУЛАЕВ

## Вун гъахъ туши, буба!

Сала тарцик ацукинавай  
хутлуни буба. Къугъузвязай къе-  
лериз килигъизвайтлани, чиник  
шадвал квачир абурун: дидени  
буба чеб-чипхъ галаз къалар  
хънавай веледдин вилик. Сад  
лагъай сеферда туш икъ рикъ  
тлариз гададин.

# Дегишвилер, Цийивилер къейдна

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

Ханум ШАЙДАБЕГОВА

И икъара "Дагъустан" РИА-дин залда "Ачух власть" лишандик кваз РД-дин образованинда илимдин министр **Шагъабас ШАГЬОВА** республикадин СМИ-рин ве-килтихъ галаз пресс-конференция тухвана. РИА-дин директор **Мегъамед МЕГЪАМЕДОВА** мянекат сад тир госэкзаменар гыкли кыли фенатла ва гыыхтин нетижаяр къазанмишиз алакънатла, гъада талуқарнавайди я лагъана.

- Цинин сад тир госэкзаменрал лап чехи фикир желбна. И тема йисан кыляй-кылизи вири дөрежайра - диде-бубайри, муаллимри, общественностиди, журналисти-веревирдна. Виридаз акл аквазвай хьи, чалай ЕГЭ дүздаказ, михъидаказ тухуз алакъада, - башламишна министрди. - Къенин юкъуз чи аялрин чирвилерин дөрежадал садавайни разивал ийиз жедач. Чаз чи школайрин, вузрин, ссуэрин выпускникар, педагогрин авторитет, кар алакъун гыи дөрежада аватла аквазва. Вири хилера хъсан пешекарап тахъунин месэла я икъархъ галаз алакъалу я. Школада гузтай чирвилери ва тербияди аялдин гележедин къисмет, алакъунар тайнарзана. Эгер аялдиз хъсан чирвилер гуз хъайтла, гележегда адакай алакъунар авай инсанни жеда, - къейдна министрди.

Ада гъакъни ихтигин дегишвилер вирибуруз бегенмиш туширдини къейдна. Районриз, шегъерриз фейила, диде-бубайрихъ галаз ихтилатар авурла, аялри экзаменар чин чирвилеради чипи вахкун лазим я лагъайла, бязи агъалийри наразивилерни къалурзана.

Экзаменар вахкунал къеви гузчывал вири улкведа авуна. Дегишвили выпускникризи са манивални авунач. Дегишвили анжак экзамен тухунин карда кыли фена. Къайда чурай дүшүшүшарни хъана-экзаменди телефонар тухуз, аудиториядай КИМ-ар къечел акъудиз ва ихтигин маса чалишишилар авун. Абурун вилик пад къаз алакъана, 200-далай виниз аялар экзаменрикай худна. Къайдая чурай экзаменрин тешкилатчырыз талукъ язи серенжемар къабулзана.

ЕГЭ-дин нетижайрикай лугъудайла, министрди къейдна хьи, Цинин ЕГЭ-дин баллар выпускникрин чирвилериз лайхлубур я. - 2013-йисуз Дагъустанда химиядай виридалайни виниз, алай йисуз виридалайни агъуз нетижаяр хъана. Къе диде-бубаярни, ученикарни гъавурда акъуна хьи, нетижаяр къядай аттестация алакъунради кылте фин патал, дурумлу зегъмет чуугуна, чирвилер къачуна къланда, - къейдна министрди. Алай йисуз виридалайни чехи баллар чи выпускникри урус чалай - 40,37, биологиядай юкъван балл - 38,41, обществознанидай - 38,13, виридалайни агъуз баллар тарихдайни информатикадай къачуна. Эгер юкъван баллар Россиядин нетижайрикай гекъигайтла, Дагъустандин выпускникар куулухъ галамукъанава. 2,5 агъзурдав алакъана наразивилерин арзаяр ганва, суд-дуванар гилалди давам жезва. Алай йисуз Республикада 1 агъзурни 580 выпускникдилай аттестатар къачуз алакънач.

Конференциядай министрди образованинда идараир цийи къелүнин йисас гыкли газур жезватла, юкъван пешекар образование гы гъалда аватла, гъадакай, муаллимар аттестоват ийидайдакай ва и хилен маса газа къарикайни лагъана. Кылди къачуртла, образование вилик тухунин кардиз Республикадин бюджетдай 32 миллиард манат - Республикадин вири бюджетдин пудай са пай - чара ийизва. Адакай 4 миллиард манат Республикадин образованинда илимдин министрводиз гузва, амай тақватар муници-



палитетриз пайзана. Такъатар бес къадарда чара ийизва, образованида цийивилер тунин программадин аллатай йисарин алала тақтарни агақына республикадив. Эгер вири тақъатар дүздаказ ва къенятлудаказ серф авуртла, чи образованин хиле маса гъалар хъун лазим я, - инанышвал къалурна министрди.

\* \* \*

Пресс-конференциядай Шагъабас Шагъова министрвода республикадиз образованин хилен пешекарап маса регионрай желб авунин къалахни тухузвойдай лагъана. Урус чалакай рахайтла, Дагъустандин Къили республикадиз и предметдай муаллимар желб авунин месэла гъялун патал министрство тақкимарнава.

Министрди мадни лагъана хьи, министрвода республикадин школайрин муаллимрин аттестация тухун патал еке къвалах ийизва. "Чна ахтармишунар тухвана, чаз тахминан гъар са муниципальныи тешкилатда, школада, гъар са предметдай гыхътиң делилар аватла чизва. Ибурун бинедаллаз чна къвед лагъай этапдин аттестация тухуда. Муаллимар аттестация авунин методика Рособрнадзордихъ галаз санал түккүрдә. Къвед лагъай этапдин аттестация алай йисан сентябрь-ноябрь варцара тухун пландик кутунва. И пуд вицца муаллимар аттестоватда, абурун пешекарвилерин дөрежа чир жеда. Месэладин къвед лагъай тереф-гъялтта муаллимдин пешекарвилерин дөрежа образованиндин истемишунриз жаваб тагузвойдай хъайтлани, са касни чна къалахдилай алуддач. Республикада педагогрин патахъай кытвал ава, гъавилай чун гъя авайбурухъ галаз къалахуниз мажбур я, - лагъана Ш.Шагъова. Аттестациядихъ галаз санал педагогвилерин кадрияр гъазурдай (сад лагъай сеферда вахкуз тахбайр патални) программаяр түккүрдә. Шартуналди чна абуз зайиф ва гужбуруз чара ийиди, и муаллимриз, чин пешекарвал хажакун ва чи аялрихъ галаз алакъунради къалахун патал тъвар са предметдин кылдин программаяр түккүрдә.

Муаллимрин пешекарвал хажакунай рахадайла, министрди къейдна: виликрай педагоги, хүрэй, шегъердай санисизи төфе-на, пешекарвал хажакунин ва я категория къачунин гъакъиндей документар рекье твадай. Гила акл жедан. Гила тамам маса аттестация жеда, виликан аттестациядай нетижайризни кихлигда. Эгер педагог аттестациядай акъат тавуртла, ада ам мад ва мад, пешекарвилерин бес къадардин дөрежа къалурдади вахкуда. Комиссиядик аслу тушир экспертар кутада. И къвалах ЕГЭ-дин жуъреда, амма муаллимар патал, тухуда. Чин къвалах хъсанариз къланзайбурухъ галаз чна, абуруз гыкъван гөрекятла, гъакъван къалахда. Эгер педагогдин пешекарвал лазим дөрежадинди тушиз хъайтла, ада хъсан мажиби къачуда. Вини дөрежадин категория, пешекарвал авай педагоги хъсан мажиби къачуда", - къейдна министрди.



## Гъахъ-Гъисабдин заседание

Ханум Гъажимурадова

2014-йисан 24-июлдай РД-дин Милли библиотекада Дагъустан Республикадин культурадин министрводин коллегиядигин заседанидал медениятдин хиле гъукуматдин социальныи политика къилиз акъудзавай гъал веревирдна.

Мянекат Республикадин культура вилик финик чехи пай кутунин карда тафаватлу жезвай деятелрив наградаляр вахкунилай башламишна.

Культурадин министрводин планово-экономический отделдин начальник Жамиля Нурагымедовади "РФ-дин Президентдин 2012-йисан 7-майдин 597-нумрадин Указтамамарунин гъакъиндай" доклада "Дагъустан Республикадин культурадин хиле гъукуматдин социальный политика къилиз акъудунин серенжемрикай" лагъана. Ада къейдна хьи, Россиядин Федерациядин Гъукуматдин 2012-йисан 28-декабрдин 2606-р-нумрадин буйргүдин бинедаллаз министрводи "Культурадин хилен важиблувал хаждай социальный дегишвилерин" мянекатрин План ("Дорожная карта") түккүрдә. Ана культурадин идараирин работницин зөгмөтдиз гузай гъакъидин дөрежа агъалийриз ийизвай къулугъурин къадардилай ва еридилай аспу

» Мянекат Республикадин культура вилик финик чехи пай кутунин карда тафаватлу жезвай деятелрив наградаляр вахкунилай башламишна

тирдин къейднава. Россиядин Минкультурадин методикадин меслятирин бинедаллаз, гъакъини РД-дин культурадин идараирин работницин юкъван мажиб хажакунин мураддалди РД-дин Гъукуматдин 2014-йисан 6-майдин 126-р-нумрадин буйргүдин бинедаллаз мянекатрин План ("Дорожная карта") дегишвилер күхтунва.

Министрводи идахъ галаз къадай нормативно-правовой база тешкилунин къвалах тухвана. Гъакъни министрводи РФ-дин Президентдин 2012-йисан 597-нумрадин "Государстводин социальный политика къилиз акъудунин серенжемрин гъакъиндай" Указтамамарун патал Республикадин муниципальныи тешкилатриз, культурадин управленийрин органында подведомственный идараириз методикадин малуматтин реекъяр күмекар гана. Муниципальныи тешкилаттар патал мянекатрин План ("Дорожная карта") муниципальныи проект түккүрдә. Вири пай кутунин карда тафаватлу жезвай деятелрив наградаляр вахкунилай башламишна.

Статистикадин гъахъ-Гъисабдин къалурзавайвал, муниципальныи са тешкилатдани культурадин идараирин работницин юкъван мажиб региондин юкъван мажибдив агакъазавач. Им чакадин самоуправленийдин органы бес къадар тақъатар чара тавун ва абуз юкъван мажиб "Дорожный картада" къейднавай метлебдин реекъярив агакъарун патал лазим серенжемар къабул тавун я. Ингье а районар: Ахчегъ, Бабаюрт, Казбек, Къайтагъ, Къизляр, Къули, Лак, Сулейман-Стальский, Табасаран, Цумада, Цунти, Чарода, Шамил. РД-дин культурадин министр Зарема Бутаевади и районин руководителрив къейднавай кими-вилер тади гъалда арадай акъудун меслэнтна.

Заседанидал Республикадин библиотекайрин къвалахдикай, анра ватанпересвилер, экология хъунин, экстремизмдиз ва терроризмдиз акси яз тухзвай мянекатрикайни гөгөншдиз ла-гъана.

# Жува жувакай Заз абуру вири инсаниятни къанарна

Атем ИСЛАМОВ

Зун, ИСЛАМОВ Атем Ислам хва, Дагъустандин къакъан дагълара авай Ахъцегър райондин Хинерин хуре кесиб хизанда 1930-йисуз дидедиз хъана. Зи анжах 4-ийис тамам хъайила, буба рагметдиз фена. Далудихъ галай буба галатай зунни гъвччи стха дидеди, хурърун девлетлу ксарис жуъребажуъре къалахар тамамариз, хвена чехи авуна.

Зи 11-ийис тамам хъайила, Ватандин Чехи даве башламиш хъана. Гылы-къваче звер авай вири итимар Ватан душмандикай хүз фронтдиз рекье гътнана. Хуре анжах яшлубур, дишгельпиря ва аялар амукъна. Даве давам хъайи вад ийисан къене чи хурърун жемятдив патай - къерхдай гыч са журъедин күмекни агаънч. Жемятди вичини анжах фронт патал зегъмет чуугазвай.

Колхоздин бригадайрикай садак экечиная, зени зегъмет чуугазв хъана. Чна, руфуна тух жедалди фу авачир жаванри, цанар цана, малкъарадиз векъер къватна на жуъребажуъре маса къалахарни тамамарна. Садра фикирдиз гъваш, а чавуз яцар квай түрьездэлди цан цун жавандиз гыкъван четин къалах тирта. Ятланы чна хурърун альлияр недай ризкыдалди таъминарна. Гъавиляй дяведин четин ийисара чи хуре са хизанни гишила амукънач. За къенин юкъузни а кардал рикливай дамахазва хыи, чи жаванрин назик гылелеради хурърун вийриз фу къазанмишна. Гъа са вахтунда за мектебдани чирвилер къацуул хъана. А ийисара зун "Ватандин Чехи дяведин ийисара гъакъисагъвилин зегъметдай" медалдиз лайхху хъана.



Колхозда зегъметдин ийкъарай пайнавай сүрсөт дидедизни гъвччи стхадиз туна, зун чирвилер къацуул Ахъцегърин райцентрадал алай юкъван школадиз гъахъна. Авайвал лагъайтла, инани лап четин шартла-ра келзаяв бязи аялар, узумурдин агъур шартлариз дурум гуз тахъана, келун гадарна, чин хайи хуръериз хъфенай.

Чаз мектебда тарсар гузайбур асул гысабдай чехи урус халкъдин векилар тир. Анжах мектебдин директорвиле чи лезги Гъажижкули Букарович Букаров муаллимди къалахазавай. Зи рикле къенин жувакай сифте тарсар гайи урус муаллимар тир Иван Ефимович, Александра Семеновна, Сергей Иванович (абурукай сифте къведа урус чалай ва литературадай, эхиримхика тарихдин тарсар гузай), экъу гъетер хълиз, къенин юкъузни зи рикле ама. Мектебда келзаявайла, пек-партал авачиз гыкъван юхсул гъалда авайтани, зи чалишишилдер акур Александра Семеновнади зун вичи тарсар гузай чехи классиз туҳудай. Аңра зав, сес хажна, Пушкинан, Пермитонован ширил келиз тадай, зун чехи классирин аялриз чешне яз къалурдай. Эхъ, гъа и муаллимдин телкифадли, Ахъцегъя къюкъван школа акъалтларайла, зун Махачкъалада пединститутдин, а чавуз лугъудайвал, литературадин факультетдик экечиная. Хурърун етим аял тир а чавуз заз шеъверда, я пата-къерхда таниш са касни авачир. Тарихдай сифте экзамен вахкун патал за билет къачуна, гъасытда жаваб гуз гъазур я лагъайла, муаллим бегъем мягътлер хъанай. За билетдин вири суалризни жаваб гана, артухлама ада вугай суалризни. Гъа икльек из патай авай гъурмет мадни эбеди хъана, урус халкъдин векилри заз санлай вири инсаниятни къанарна.

Институтда виниз тир стипендия къячуул келнә, анаг агалкъунралди күтэгъайла, зун хайи райондин урус чаланни литературадин муаллимвиле рахкүрна. Анын зун хайи хурърун школадин завучвиле тайнарна.

А ийисара чи хуръузни Урсат-дихъай муаллимар яз жегын рушар рекъе туна. Брянскдай атанвай рушариз райцентрадивай 40 километрдин яргъа авай чи хуръуз къаярайни дерейрай хаж хъун гзаф четин тир. Чна абуруз зи хайи хуръуз атун патал и четин рекъерай гыл къуна күмек гузай. Хуръени чна абуруз хайи вахар, рушар хъиз къабулна. Ингъе абуруй са бязибурун тъварарни: Шура Александровна, Нина Яковлевна, Зинаида Федоровна, Нина Павловна. Абуру са шумуд ийисуз гъакъисагъвилелди дагъдин хуре аялриз урус халкъдин чал ва күлтүра чирна. Ял ядай, гъакълазад ийкъара чун дагълариз, ялахриз сиягъатдиз фидай. Абуруз чи дагълар гзаф бегенмиш хъанвай. Муаллимвиле вахт күтэгъя хъана, чинин ватандиз хъфеллани, чи арада чар-цлар, алакъаяр амукъна. Урус халкъдиз зи патай авай гъурмет мадни эбеди хъана, урус халкъдин векилри заз санлай вири инсаниятни къанарна.

## Аялрин гад

# Абуру гъикъ ял язава?

Шагъабудин ШАБАТОВ

И суал чна Сулейман-Стальский РУО-дин начальник **Жабраил АСЛНОВА** гана.

- Алатай ийисара, - сүйгъетдив эгечиная ам, - чи школьники чадал гатун канкулприн вахтунда райондин юкъван пуд школада тешкилнавай гатун лагерра ял язавайди тир. Гила а лагерар ачухад мумкинвал амач, гылк лагъайтла республикадай пулдин таъватар ахъянач.

Цинин ийисуз чи ва ЦСЗН-дин күмекдадли "Авадан", "Къаякент" лагерра къве десте аялри ял яда. Са десте хтанва, гила къвед лагъай десте рекъе твада. Дестейрин къадарни 20-25 аял я. Гъелбетда, лагерра аялрал къевелай гъучивалзана, истемишунар екебур я. Нисинин фу тъурла, абуру ксурзана. Ахътина шартларив вердиш тушир аялар вахт күтэгъя хедалди къалахариз хъвзезай душушшарни кими туш. Абуруз чеб чинихъярда хъана къанзана, тербиячирри са душушш - бала татун патал вилик пад къазва.

Цинин ийисуз са къадар себебар аваз аялриз ял ягъунин къалахар

вини дережада аваз тешкилиз алакънач. Асул гысабдай, чна ял ягъун 1-9 классра келзаяв аялриз тешкилзаявади я. Къведай ийисуз и къалахадиз къетен фикир гун чи фикирдик ква. Ийисар сифтедилай пулунин таъватрин къайгъудик жеда, спонсорори желбда.

Гъелбетда, гъар са диде-бубадиз велед вичин вилик, гъучивилек хъун асант яз аквазва, гъакъл хъуннин герек я. Гъавиляй, вилик ийисара хъиз, райондин сергъятда, мумкинвал авай школайрин бинейрал гатун вахтунда аялри ял ядай, са хийирлу кардал машъул жедай лагерар тешкилнайтла, хъсан кар жедай.

\* \* \*

Мегъарамдхурун районадминистрациядин пресс-къуллугъди хабар гузайвал, алай ийисар гатуз аялрин сагъламвал хъсанардай лагерра 120-далай виниз аялри ял яда. Районда кардик квай жегильгин в туризмдин къарин рекъялтиларин ве зи турбадан къарин сагъламвал хъсанарда. Шад жедай кар ам я хъи, алуқъязав августдин ваца 15 аял сифте ял ягъиз Крымдиз къиле тухун я. Къейдин авун лазим я хъи, и месела района вожиблубу-

рукай ва хцибурукай сад хъана. И карни сифте нубатда адахъ галаз алакъалу я хъи, чкайрал аялрин сагъламвал хъдай лагерар ахъянач. Анжах райондин Приморский хуре аялри ял ядай лагерь ачхуналди, и четин месэла са къадар дережада тъял хъана. "Приморский" тъвар алай лагерда Республикин хейлин чкайрай аялар къбулиз им пуд ийис.

Алай ийисуз лагъайтла, "Магарамкентский район" муниципальны тешкилтадин администрациядин 2014-ийисан 24 апрелдиз къабулнавай 126-нумрадин къарардин бинедаллаз тайин тир серенжемар къабулнава.

Гъа икльек алай вахтунда 50 аялди "Приморский" лагерда сад лагъай сменада ял язава. Идалай алаба 6 аял Дербент районда кардик квай "Южный" лагердиз ракъурнава. Къед лагъай сменада 45 аялди ял яда. Гъакъл 10 аялди Нальчик шеърда кардик квай "Грушевая роща" санаторийда чин сагъламвал хъсанарда. Шад жедай кар ам я хъи, алуқъязав августдин ваца 15 аял сифте ял ягъиз Крымдиз ракъурда.

# Хурърун муаллим - чалан алим

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

2014-ийисан 17-июндиз ДГПУ-дин диссертацияр хъдай Советдин заседанидал **ИСЛАМОВ Рейман Атемовича** "Рутул чалан Пучарини Хинерин нугъат: фонетика, морфология, лексика" темадай филологиядин илимрин кандидатвиле диссертация агалкъунралди хвена. Адан илимдин къалахадин руководитель-филологиядин илимрин доктор, ДГПУ-дин профессор Алисултанов Алисултан Султанмурадович ва официальный оппонент филологиядин илимрин доктор, ДГМА-дин профессор И.И.Эфендиевни филологиядин илимрин кандидат, ДГПУ-дин доцент С.Д.Маллаева я. Рейман Исламован илимдин къалахадигъал галаз ДГПУ-дин библиотекада ва я РФ-дин образованидин илимдин сайтдай ([www.vak.ed.gov.ru](http://www.vak.ed.gov.ru)) таниш жедай мумкинвал ава. Илимдин рекъе и агалкъун Рейман Атемовича чна риккын сидкъидай мубаракзва!

## КУРЬРУ КЪЕЙД.

**Р.А.ИСЛАМОВ** 1964-ийисуз Ахъцегъердин Хинерин хуре урус чаланни литературадин муаллимдин чехи хизанди дидедиз хъана. 1981-ийисуз "вадралди" хурърун мектеб ақылтларна, ам ДГПИ-да биологидинни химиядин факультетдик экечиная. 1986-ийисуз жесъил пешекар Волгоградский областдин Фролов райондин Образцово хурърун мукладиз рекъе твазва. 1987-1989-ийисара Советтин Армиядин жергайра ватанпересвилин буржиси татмамарна хтай жесъил хайи хурърун мектебда химиядинни биологиядин муаллимвиле къалахад акъвазава. 2007-2010-ийисара ада ана директорвиле къалахад акъвазава. 2011-ийисалай хизанди галаз Махачкъаладиз куҷ хъана (кайванидихъ галаз абуру б велед тербияламишава), ДГПУ-да илимдин къалахадал машъгуль.



Хурърун мектебда яргъял ийисара чуగур гъакъисагъасыгъа зегъметдай адаа гыкуматди РД-дин лайхху муаллимвиле, РФ-дин умуми образованидин гыурумтдин работниковиле тъварар ва ма-са наградая гана. Хуре Рейман Атемовичан ученикар Дагъустандинн Россиядин дережайрин олимпиадайрин иштиракчияр хъана. Директорвал авур пуд ийисан къене адалай Хинерин хурърун тариҳда сифте яз чимивиле махсус къурулуп дүзмишуналди, хъуытъуын береда классра чимивал хүн таъминариз, хусуси зегъметдин таъватрихъ пианино маса къачуна эзигиз, мектебда компьютеррин 2 лагъай класс кардик кутаз алакъяна. "Икъван гагъда пианино гыч вилеризни такур чи хурърун аялриз гила мектебда адахъ ауцукъяд, ам ягъиз чирдай мумкинвал хъунал за дамахазва", - лугъузва муаллимди. Къейдиниз лайхху виридалайни тажубдин къалахад - дагълар хуре химиядинни биологиядин тарсар гузай муаллимдилай, садлагъана миљи чалан илимдал машъул хъана, илимдин дережа къазаннишиз алакъун я. Якъин, и карда адаа филолог бубадин таъсирикакатуни ва төбии бажаръдин къастунал къевивиле къилихри күмекна.

## Хъсан теклиф

# ЕГЭ-дин къурбандар

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

ЕГЭ-дикай ийизвай къеван раҳунарни кхынан бес тахъун тажуб жедай кар туш. Иллаки къелунин ийисан эхирра ЕГЭ обществодин дикъетдин юкъва жезва. Алай ийисуз и важиблу имтигъянрин нетижай гъеле раиж тавунмаз, чи улкведа инсанар "гъейран" авур вакъиар къиле фена.

Къелунин ийисан нетижадин къимет "2" атункоди математикадай ЕГЭ-диз ахъай тавур Свердловский областдин 11-класс ақылтларай жесъилди вичи-вич күрсарна. Урус чалай ЕГЭ писдаказ вахкай Волгоградский областдин выпускникди, къимет вич жедатла гузыетни тавуна, вичи-вичин чандиз къаст авуна. Мектебра келзаявай ученики ЕГЭ себеб яз чинин чандиз къаст ийиз кълан хъунин алахъунар авунвай дульшувшар Урсатда хейлин хъанвайдакай улкведин дережадин СМИ-ри тестикъарзава.

"Ихътин чуру дульшувшар ийисалай-суз артух жезвалда. Гележегъда гъалар гъильтибинур жедатла, гъадан патахъай аяндарри вич лугъузватла?

"Имтигъян вахкуз тахъайтла, къелуник экечиз жедач", - лугъуз датлана тестикъарзи хъайила, умуд амлай аялри вич хъуураид?! Вахкуз хъанч хъи, вун баҳтун чин тағузвайдай я!

Пешекарри къейдзаявайвал, чуру гъалар арадал гъизвай лепе асант тегъерда акъвазариз жеда: ийисан къене ЕГЭ са шумудра вахкүдай мумкинвал хүн гекъя. Икъхайтла, сифте сеферда къалабулух акатай ва я са вич ятланы риклелай аллатай аялриз мад сеферда къевай экъечидай илаж хъжеда.



## Чи умуни агалкъун

**24-июлдиз, мусурманар патал пакди тир Сив хунын суварин вилик, Дагъустандин Кыл Рамазан Абдулатипов мусурман диндин тешкилаттин векилрихъ, алимрихъ галаз гурушмиш хъана.**

РД-дин Кылин ва Гъукуматдин Администрациядин пресс-куллугъдин ва информациядин управлениди хабар гузайвал, республикадин руководителди Сив хунын суварим неинки вахтуналди түүн-хъундик къерех жезвай, гъакл гъар са инсандин фикирар ва ниятар къени жезвай, мусурманрин уммметдин рульдин гъалар мадни пайгардик акатзайвай вахт тирди къейдна. “Чи вилик акъвазнавай гзаф месэлэяр сифте нубатда рульдин тайинсувилихъ, пайгарсувилихъ галаз алакъалу я. Чна ийизвайди са кар я вихти шартлара чи республика дурумлудаказ вилик финин рекъел акудун патал обществоди, властди ва диндин деятелти къуватар сад авун гerek я. Республикадин агъалияр рульдинни ахлақьдин жильтай савадлу авунин барадай тухванвай къалахдай за квэс сагърай лугъузва. Дагъустандин муфтиятди ва диндин хейлин деятелти обществоди меслятвал къазаншиунин барадай гыкъван зурба роль къугъазватла, гъар са за улкведен Президентдик галаз гурушмиш хайилани къейдна”, - малумарна Р.Абдулатипова.

Р.Абдулатипован гафаралди, власть мадни ачхуди хъун, властни общество, обществоди инсан сад-садават къацат тавун патал республикада талукъ тир къалах тухузва. “Чна вилик акъвазнавай месэлэяр вирида къуватар желб авуналди гъялун гerek я. Дагъустандин общество чна санал къиле тухузвай гъерекаттин гъавурда акъазва. Зи фикирдалди, ахлақьдин къанунал, мусурманрин умммет авай гъалдал, инсанрин хатасувилил гъалтала, республика къе маса дережадиз хжак хъанва. Им чи умуни агалкъун я”.

Дагъустандин Кыли мадни малумарайлал, “2014-2016-йисара республикада диндин организацийн галаз санал къалахун ва абураз государстводи къумек гун” тъвар ганвай государстводин программа түккүрнава. Къейд авун лазим я хъи, а программа къилиз акъудунин сергъятра аваз инсанпересвилин, масадбур эхи авунин принципар мъякемарунин мурадларди диндин тешкилатти къиле тухузвай серенжемриз, чинин къалах акъалтазавай несил ватанпересвилин ва гражданвилил жавабдарвал аннамишунин рульдлалз тербияламишунихъ рекье тунвай диндин чирвилер гудай идараириз къумек гузва. Гъаж тешкилдай члавузни аквадай хътин къумек гузва.

“Чун диндин организацийи обществодин ва государстводин уммуздар активдаказ иштиракун патал экъечизава, - къейдна Рамазан Абдулатипова. - За жуван къалахда республикадин шейхери гузай меслятрап амалзава, вучиз лагъайтла абур камаллу ксаря, абурухъ гъам диндин рекъяй, гъам светский рекъяй лап дерин чирвилер ава. Са камаллу касди лагъайвал, власть галачиз дин пуч жеда, дин галачиз властдивай лагъайтла, кар бажармишиз алакъ хъийидач”.

Гуруш къиле фидай члавуз рахай Дагъустандин муфтий, шейх Агъамад-гъажи Абдулаева Дагъустандин алимири ва мусурманрин Духовный управлениди тухузвай къалахдик субъетна. Кылди къачуртла, ам дагъустанвириз рульдинни ахлақьдин тербия гунин ва абур савадлу авунин жильтай гъихъти къалах тухузватла, гъадал акъвазна. Ада шариатда къени ва нағыакъан кратин арада тайинарнавай сергъяй лап мукъудивди аннамишунай Рамазан Абдулатиповаз саърай лагъана. “Күн светский инсан я, исламда мударат ва мудахана квэс лугъузватла, квэс лап хъсандин чизва. Мударат ва я селигъалувал - им исламдин этикадин истемишун я, мудахана ва я дасмалчывал авун - им исламда къадагъа авунвай кар я. Абурун арада тафаватлувиликай, къени ва нағыакъан кратин сергъятидик күнне лагъана. Им и барадай светский инсандик лап къериз-царуз жезвай хътин чирвал я”.

Учебный заведенийрикай ражадай члавуз, Дагъустандин муфтииди рикъел хайвал, исламдин юкъван ва къилин дөрежадин учебный заведенияр тешкилдай члавуз республикадин вири агъалийрин интересар вилив хүн гerek я. “Чаз исламдин рекъяй ерилу чирвилер къачун патал республикадин агъалияр Дагъустандин сергъятилай къерехда авай чайриз фин тавун, идаз къаншар я, чиниз диндин дигар чириз маса чайрай къевдайвал конкуренциядин хура акъвазиз жедай учебный заведенияр гerek я”, - иннинишвал къалурна Агъамад-гъажи Абдулаева.

Рамазан Абдулатипова диндин чирвилер къачун патал исламдин университет тешкилунин фикирдин тереф хвена ва гзаф къадар учебный заведенияр тешкилдай чкадал илимдин къуватар ва муаллимар санал агуудун ва Дагъустандин жуъреба-жуъре территориальный зонайра вичин филиалар кардик жедай институт тешкилун теклифна.

“Ислам - им диндин келимаяр гъакл хурайлай чирун вай, тайин культура ва лап дерин дувулар авай илим я. Чи адётдин культура рульдин умуми ивиржал: гъакъикъатдал, къенивилет, гүзэлвилет, къанивилет, инсандин лайихувилет бинеламиш жезва”, - къейдна республикадин руководителди.

Дербентдин Жуъмя мискиндик имам Исамудин Сайдова шеъзердин динэгълийрин арада фикиррин чаравилер гъакъикъатдала, авчиридакай, вири месэлэяр, гъатта лап хицибурни саналди гъялзавайдакай лагъана.

Махачкъала шеъзердин Жуъмя мискиндик имам Мугъаммадрасул Сайдуева исламдин банкиндин дигар чирунин ва кардик кутунин рекъяй республикадин Кылин патал гвай Экономический советди тухузвай къалахдай РД-дин Кылиз саърай лагъана.

“Жуъмя мискиндик жемят активвал къалурзай жегъилрикай, бизнесменрикай ибарат я. Абуру исламдин экономика къиле тухун чи уммуздар гъакъикъи шартларихъ галаз къадай гъалдиз гъуниз лап еке итиж ийизва, вучиз лагъайтла финансирин маса къурулушар, банкар агъалийрин ихтибардай аватзава. И тема неинки Дагъустан, гъакл санлай СКФО патални гзаф важиблуди, хци-

ди тирди күнне аннамишун - им шад жедай кар я”, - лагъана ада.

Жуъмя мискиндик имамди Дагъустанда гъвечи бизнес вилик тухун, кылди къачуртла, финансирин къвалер тешкилун чарасуз тирди къейдна. “Дагъустанда исламдин банк тешкилунин мумкинилил агъалийрини итиж ийизва. Хейлин агъалийриз чин пулдин тақытар маса банкара эцигиз кичлэзва. Вичин нубатдай яз, исламди и рекъяй шейэрхъ ва пулдихъ галаз алакъалу рафтарвилерин дүзгүн, общество патал къулай ва менфялту рекъер теклифэза”, - лагъана М.Саадуева.

Жуъмя мискиндик имамди мискиндик патарив гвай территориияда машинар акъвазардай чайр бес тахун мискиндик къевзай динэгълийрин лап кыл тарзайвай меслайрикай сад тирди къейдна. “Жуъмя юкъуз капл ийидай члавуз хейлин динэгълийриз чин машинар акъвазардай чайр жагъизвач”, - лагъана ада.

Вичин нубатдай яз Дагъустан Республикадин Кыли къейд авурвал, къведай ийисуз Имам Шамилан проспект цийикла туукур хъувун патал 500 миллион манатдин тақытар чара ийидай сад тирди къейдна. Ийисуз машинар акъвазардай чайр изалетталу меслалы гъялун патал серенжемар къабулиз жеда.

Дагъустан Республикадин намусудин азадвилин, диндин организацийн галаз санал къалахун рекъяй Комитетдин председатель Сулейман Мегъамедова чин ведомстводин къалахдик къурелди субъетна. Ада Комитетдини ДУМД-ди санал къалахун гегъенш жезвайди къейдна.

РД-дин Кыл Рамазан Абдулатипова ДУМД-дихъ вичиз хас къетленвилер авайдакай лагъана. “Дагъустандин мусурманрин Духовный управлениди вичиз талукъ тушир кратик къаришиши тахъана идара ийизва, им лагъайтла идара авунин лап хъультул жуъре я. Чна маса динрин векилрихъ галаз дүзгүн алакъяр хъунин барадай еке тежриба къатына. Ибүрни чи адёттар я”.

РД-дин Гъукуматдин Председателдин заместитель Рамазан Жафарова вичин рахунра Дагъустанда кардик квай медресайрин къалахдик субъетна. Ада, кылди къачуртла, лагъайвал, алай вахтунда республикада чирвилер гудай ахътин 39 идара кардик ква. Абурукай анжак 8-дахъ талукъ тир лицензия ава. “Алатай ийисуз абурун квадар 105-дев агаънвайди тир. Чна медресайрин къалах ахтармишдай маҳсус десте тешкилна, руководителрихъ галаз субъеттарна ва нетижада идараирискай са къадарбур агалунин къарап къабулна. Ахътин ахтармишунар тухун давам жеда”.

Рамазан Абдулатипова медресаяр талукъ тир лицензийралди таъминардай саналди тир маҳсус десте тешкилун тапшурмишна.

Гуруш къиле фидай члавуз муниципальный тешкилаттин патав координационный советин къалах тешкилуниз талукъ месэлайри веревирдна, РД-дин Кылин гафаралди, абуру мискиндик имамрин гъильин карда гъевесламишдай ва ам маса гуз къумекдай рекъерикай сад я”.

Баттал Батталова ярмарка мусурманрин Рамазан вацран пак суварихъ галаз алакъалу авунвайдакай лагъана.

## Суварин ярмарка

Жасмина САИДОВА

Алатай киш юкъуз, мусурманрин пак Сив хунын суварин вилик Махачкъалада РД-дин хурун майишатдин ва сүрсөтдин министрводи тешкилнавай ярмарка кыле фена. 26-27-юндиз чиң гъасилзай сүрсөт республикадин меркездиз Дагъустандин жуъреба-жуъре шеъеррайни районрай, гъар жергедай яз Махачкъаладай, Избербашдай, Дербент, Хасавюрт, Къайтагъ, Буйнакский, Къизляр, Казбек, Докъузпара ва маса районрай тир фермерри гъана.



Суварин вилик шеъердин вири базарра продукттин къиметар, адёт хъанвайвал, хаж хъанвай вахтунда суварин суфраяр ачуун патал саки вири сүрсөт са къадар ужуз къиметрай маса гузай и ярмарка махачкъалавияр патал, дүгъриданни, сакъват хъана. Иней муштерийриз дагъдин як, вирт, балугъяр, какаяр, емишар, майвайяр, консервияр ва гзаф маса шейэр абуру гъасилзайбурувай гъилляй-гъилиз маса къачудай мумкинвал хъана.

Ярмаркадин сад лагъай юкъуз мяреят кыле физвай тегъер ахтармишун патал иниз РД-дин Гъукуматдин Председателдин заместитель Шарип ШАРИПОВ ва РД-дин хурун майишатдин ва сүрсөтдин министр Баттал БАТТАЛОВ атана.

“И майдандал балугъчивилин комплексдин продукция хъуни чун шадарзава, гъикл лагъайтла, Дагъустандин Кыл Рамазан Абдулатипова и хилэз къетен фикир гузва. Чаз аквазва, балугъчивилин хел республикада алай вахтунда гъерекат кваз вилик физ эччина, - къейдна Шарип Шарипова. - Къетлендаказ заз инал гъялкын “Азамат” КФХ-дин экспозициядикайни лугъуз къланзана. Абуру республикадин вириорсиядин выставкайра-ярмаркайра активидаказ иштиракзана. Къули райондин “Кулинский” СПК-дихъ, Гергебил райондин “Дарада-Мурада” ЗАО-дихъ, Казбек райондин “Красный Октябрь” СПК-дихъ, Избербашдин “Евроконд” карханадик хъсан продукция ава”. Ада гъисабазавайвал, ихтиян ярмаркайра тешкилун хурун майишатдин продукция гъасилзун карда гъевесламишдай ва ам маса гуз къумекдай рекъерикай сад я”.

Баттал Батталова ярмарка мусурманрин Рамазан вацран пак суварихъ галаз алакъалу авунвайдакай лагъана.

Министрди фермеррихъ ва муштерийрихъ галаз ихтилатарна. Шеъерэгълийри ихтиян мяреятар вири суварин вилик кыле тухванайтла хъсан тирдакай лагъана.

Абдула Гъажиев:

# “Сагъламвилин къайгъуда вахтундамаз жен!”

**Алаудин Гъамидов**

Тежрибалу пешекардин и эвер гун гъаклан гафар туш. Жуван сагъламвилин къайгъуда сифте нубатда жув ва вахтундамаз хъун лазим я. Къвед лагъайди, сагъламвал - им аптекдай къачуз жедай зат! туш. И кар патал сагълам умъур кечирмишна къланда. Сир туш, ичкди, planprusdin гумади, наркотики инсандин беден харалызыза, риккелни алачир азарар арадал гъизва. Бес чи здравоохранение гъиниз килигизава, чахъ больницаяр, поликлиникяра, дуктурар авачни? - лугъун мумкин я газет келзайбурсу. Эхъ, авазва чахъ сагъламдардай жүрбеба-жүрье идарай, гъанра къвалахзаявай тежрибалу пешекарарни. Амма абурун къилив чун кар кардай фейила физва эхир. Икъ тахъун патал вуч авун лазим я?

“Сагълам Россия” программадин сергъятра аваз чи ульквела сагъламвилин центраяр - 502 - Чехибур, 193-ни аялар патал ачухнава. Чинни инсанлиз пулсуз къуллугъязава. Гъа жергедай яз чи Республика дани винидихъ лагъанвай хътин центраяр (5-чехибур патал, пудни аялриз) кардик ква. Вучиз ятлан и центрайрикай, абурун къвалахдикай ва я авай чкайрикай агъалийриз бегъем хабар авач. Гъа са вахтунда хусуси центрайра гъамиша учирар ава. Анра ийизвай къуллугъарни лап бағыз ақвазава (и муквара гъахтинга са центрада зи бедендин са органдин УЗИ авуна, 1300 манат къачуна. Авт-къейд).

И икъара зун Махачкъала да кардик квай са сагъламвилин центрадин къилин дуктур **Абдула Набиевич Гъажиев** галаз гъурушмиш хъана. Ада заз вич къиле ақвазавай центрадин къвалахдикай, агъалийр патал ийизвай къуллугърикай маракълу сүгъбет авуна.

▪ **Абдула Набиевич, вун дуктурвилин яргъал рекъера хъанва. Дұз лагъ, вуна гъич садра къванин и пеше хягъянуни гъайиф чүгуначни?**

- Дұз лагъитла, захъ лап аял чавалай журналист хъунин мұрад авай. Са вахтара “Дагъустандин комсомолец” газетдин жаван корреспонденттири. Печатдин суварин са юкъуз комсомолдин обкомди гайи Гъуреметдин грамомта за гилани хуъзма. Зи дах дуктур тушири, за хягъяны пешедин (журналиствилин) тівар къурла, ада заз лагъана: “Дуктурдивай журналиствал ийиз жеда, амма журналистдивай дуктурвал ийиз жеда”. Гъакъыктанни гъахтингди я. Къе зун Дагъустандин журналистрин член я. Республика дин жүрбеба-жүрье газетриз, журналын къинарни ийизва.

**КҮРҮҮ КЪЕЙД.**

**А.Н.Гъажиев 1950-йисуз дидедиз хъана. 1973-йисуз Дағустандын государственный медицинский институт ақылдарна. Чечено-Ингушский АССР-да травматологи, 1976-1977-йисаса Махачкъала тади күмекдин дуктурвиле къвалахна. 1977-1979-йисаса Казань шегъердин госмединститутдин ординатурада пешекарвал къачуна. 1988-йисалди гъа институтда травматологиядин ва ортопедиядин кафедрада асистентвиле къвалахна. Ватандын хтайды да Махачкъала традиционногипишил везифаляр къилиз акъудна. 1999-йисуз Абдула Набиевич Дағустан Республика дин Собранидин депутатвиле хъяна. Ахпа социальный политикадын реңкъяй Комитетдин председателдин заместитель яз хъана. 2003-йисан январдилай 2012-йисан январдалди адакай Дағустан Республика дин здравоохраненидин министрдин заместитель хъана. 2012-йисалай Республика дин сагъламвилин са центрадин регъбер я.**

**Дағустан Республика дин лайиху дуктурдихъ түкківей хизан, б велед ава. Ам гъакъилимдин 30 къвалахрин, 4 цийи теклифрин сагъиб, къилин категориядин дуктур я.**

» Чи центради “Сагълам Россия” тівар алай федеральный программадин сергъятра аваз къвалахзаявай. Сагълам яшайиш тухуниз къе государстводи къетіен фикир гузва. Сир туш, инсан сагъар хъийидалди, адаптациян вилик пад къун регъят я. Вичин вахтара профилактика дин медицинадивай яргъа хъуниди Россияда реңкъизвайбурун, инвалидрик къадар хейлин артух жез башламишна

Гъакъин зун “Дагъустандын медицина” газетдин редколлегиядин членни я. Инал зун дуктурвилин пеше хягъянуна пашман туш.

▪ **Ви фикирдалди, дуктур гъихтиндиг хъун герек я?**

- Чи пеше акъалттай намуслу, инсандин дердиникай хабар къадар пеше я. Дуктурдин хиве инсандин гъакъиндан еке жавабдарвал гъатзана. Гъаниз килигина, ам лугъайдал, гъамиша вини къваче авайди хъун лазим я.

▪ **Гила күй центрадин тарихдикай, лазимликийкай ва ам квел машгүл жезватла лагъанайтла къланзаявай.**

- Чи сагъламвилин центр (ГБУ РД “Республиканский центр здравоохранения”) 2012-йисан январдилай кардик квай идара я. Чи центради “Сагълам Россия” тівар алай федеральный программадин сергъятра аваз къвалахзаявай. Сагълам яшайиш тухуниз къе государство-ди къетіен фикир гузва. Сир туш, инсан сагъар хъийидалди, адаптациян вилик пад къун регъят я. Вичин вахтара профилактика дин медицинадивай яргъа хъуниди Россияда реңкъизвайбурун, инвалидрик къадар хейлин артух жез башламишна

медицинадивай яргъа хъуниди Россияда рекъизвайбурун, инвалидрик къадар хейлин артух жез башламишна. Бязи азаррикай каркардай фейила чир жез хъана. Вичин чандын къайгъуда вахтунда жезвайбурун къадар лап тимил я. Гзафбур, азар къуватда гъатайла, ахпа “ахварай аватзана”, амма геж жезва. Гъавиляй исятыда къилинди профилактика, вахтунда азардин вилик пад къун я. Чи центради и вя маса азардин (къилид къачуртла, садахъай масадаҳ галукъайд, шекердин, рикинни дамаррин, ракдин, жигеррин... азарар) хаталувал, яни ам галукъунин лишанар дұздал ақъудаза. Виликамаз хабар хъайлана, адаптациян вилик пад къязни регъят жеда. Герек жуван сагъламвилин къайгъуда вахтундамаз жен!

▪ **Эхирки, күй центради гъи къайгъада къвалахзаявай, агъалийр гъакъи къабулзаявай?**

- Чи центради яшар 18 ва адаптациян вини хъанвай, паспорт ва страховай медполис гүй агъалийривай (прописка авунвай,

яшамиш жезвай чқадилай аслу тушиз) къвез жеда...

▪ **Гыи жуъредин ахтармишунар къиле тухузва?**

- Сифте нубатда къакъанвал, заланвал, ивидин давление ал-цумзава. Ахпа ивидин анализар (холестерин, глукоза... гъикъан кватла чирун патал) къачузва. Рикклин къвалах ахтармишава. Ка-тарактадин, глаукомадин хаталувал авани-авачни чирун патал вилер ахтармишава. Стоматолог сарарин гъалдиз килигизава, алас хъайитла, къванер, пас элязава. Умуми практикан дуктурди-терапевтди, ортопедди консультацияр, эхирдайни сагълам яшайишдин картаярни гузва.

▪ **Гыихтин азарар сагъарзаявав?**

- Чун сагъламарунин месэлайрал машгүл жезвайди туш. За винидихъ лагъайвал, чна и вя я маса азарди къиль хажаватла, гъихтин хаталувал аватла чирзава ва агъалияр абурун хаталувилин гъавурда таваза. Азардин эхиримжи тайинвални чна эцигзавач.

▪ **Агъалийривай пул къа-чузвани? Көз финансар гынай къвездә?**

- Чна агъалийривай са кепекни пул къачузвайди туш. Финанс-салди чун ФОМС-ди (Фонд обязательного медицинского страхования) таъминарзава. Агъалийривай чи центрада яиса са сеферда атана чин сагъламвал ахтар-

**“АЙБОЛИТ”**  
Чир хъун хъсан я

Гъазурайди - НурдинРАШИДОВ

## Рябина чранва...

• **Күк жедайла, чүхлумпілар хътин жегъре рангунин емишар (рябина) ва абурукай гъазурнавай препаратар ишлемишун меслят къалурзава, вучиз лагъайтла абуру ивидик жезвай холестерин ва чулав лекъина яънлуяр тимиларзава.**

• **Рябинади дамарра ивидин давление агъузарзава. Гъавиляй гипертоникрэз къа чүхлумпілар хътин емишрин шире хъун (иллаки зулунни хъутын вахтунда) менфятуя. Хуырекдин са түрунавайди икъя 3-4 сеферда түүн недалди меслят къалурзава. Ва я агъадихъ галай төзөрдә хууднавай шире: кульп авунвай 40 грамм емишрал 1 истикан газавай яд илична, 4 сядта тада. Ахпа къузна, жуван хушуниз къани къван шекер вегъена, икъя 2 сеферда са истикандин къатла авайди хъвада.**

• **Парталрикди (дишегълийрин вацран къилер) гъал төзөрсуз хъанваз гемоглобин хажун патал рябинадин таза ва я къурай емишрин шире менфятуя. Ихтин вахтунда хуырекдин 2 түруна авай емишрал 0,5 литр ғар яд иличда. Рекъидалди тұна, икъян вахтунда цин ериндади хъвада.**

• **Кпуплар квайла ва полиартритик азарлу хъайила, дуркүнра ва я түккүльдин куркурда жезвай къванер ғұрурун патал рябинадин таза емишрин шире хъун меслят къалурзава (1 килограмм емишрикай хууднавай шире 600 грамм шекер вегъена ғрада).**

• **Рябинадин емишри иринлашын хъун, руфуник ял ақатун явашарда, яцу ратуна газар арадал атун ақвазарда.**

Россияда кпуплар рябинадин емишар вегъена тунвай эрекъдалди сагъарзай.

Түккүльдин куркурдин стажем хъайила, түккүль акъудунин тақыт яз, түүн недалди зур сят амаз чайдын 1 түруна авай шире хъун лазим я.

• **Къен къур дүшшүшшара рябина гүнвай къаришма ва я гъа емишар квай эрекъ ишлемишда. Къен къун яргъал вахтара давам жезваз (хронически) хъайитла, шире күмек гуда. Са чехи шүштедиз емишрал шекердин пасусы къвада. 3-4 гъафтедилай шире күзда, емишар шүткүнда. Гъар зур литр ширедиз хуырекдин 1 түруна авай спирт яда. Гъар экъунахъ фузат недалди 2-3 түруна (хуырекдин) авайди хъвада.**

• **Къен фидайла ва дизентирийдик азарлу хъайила, рябинадин таза ва я къурай емишар неда (түүн недалди зур сят амаз икъя 2-3 сеферда истиканда авай ширедин къуд паюникай са пай) хъвада.**

• **Рябинадин шире бубасил квайдазни менфятуя. Пуд-къуд гъафтеда икъя пуд сеферда шекер ва я вирт кваз гъазурнавай таза шире (истикандин 1/4-1/2 паюна авай) хъун меслят къалурзава.**

• **Иштаяг ачух хъун патал емишрин эрекъдал дүзмишнавай (1:10) къаришма ишлемишун (икъя пуд сеферда чайдын са түруна авайди) хъсан яз гъисабзава.**

# Рекъера гъалар хъсанариз алахъда

Дагъви ШЕРИФ

Алатай гъафтеда "Черновик" газетдин редакциядин маҳсус залда республикадин ГИБДД-дин рөгъберар журналистирих галаз гуруншимиш хъана. И мянрекатдин сергъятра аваз МВД-дин ГИБДД-дин Дагъустан Республикада авай управленидин начальник, полициядин полковник **Валерий ГРОМОВА** вичи рөгъбервал гузай къурулушди 2014-йисан ругуд вацра авунвай къвалхадин нетижаяр къуна, йисан эхирдалди гъялун лазим тир месэләяр рајжна ва журналистрин сувалпиз жавабар гана. Элкъвеј столдин тегъерда кылле фейи и гуруншада Дагъустанда авай ГИБДД-дин анализдин, планламишунин ва пропагандадин отделдин начальник **Тарлан ГЕРЕИХАНОВА**, ахтармишунин ва профилактикадин отделдин начальник **Мегъамед ШАПИЕВА**, пропагандадин дестедин рөгъбер **Исамегъамед СУЛТАНОВА**, гузчывал тухунин отделдин начальницин заместитель **Руслан ГЪАЖИБАГОМЕДОВА** иштирака.

Валерий Громова хабар гайвал, ци 1-иулалди Дагъустанда 551 ДТП хъана, нетижада 200 кас къена ва 685-даз гъар жүре хасаратвилер хъана. Абурун арадай 15 аял къена ва 68-дал хирер хъана.

Адан гафарај, аварийрин къадар, виликан йисарив гекъигайла, тімил хъанватлани, абурун нетижада жезвай хатаяр заланбур я.

Вичин рахунра ада яхдиз физвай ағъалийрини къайдаяр чурзавайдакай, абуру себеб язни аварияр жезвайдакай сұйгьетбетна.

- Цинин ругуд вацра яхдиз физвай 164 кас машиник ақатнава, 42 къена ва 136-дал хирер хъана. 30 кас къайдаяр чурнавайбур тир. Яхдиз физвайбурун тахсир яз газа ДТП-яр Махачкъала шегъерда ва федеральныи дережадин шегърейра жезва. Гъа са вахтунда чна "Пешеход" хътин жуъреба-жүре серенжемарни тешкилзана, - давамарна ада.

Республикада авай ГИБДД-дин къурулушдин векилри къейд авурулал, алай вахтунда чи республикадин гъам федеральныи, гъам республикадин ва муниципальныи рекъер дөвирдин истемишиунрив къазвак. Федеральныи шегърейрин хаталу чайра рекъин гъяркувал къуд метрдив агајк тийизвай дуьшушар ава. Райцент-

райрани шегъерра рекъер гъяркуу ийидай мумкинал авач ва гъа са вахтунда улакърин къадар ийкъандавай-къуз артух жезва. Махачкъала шегъердикай рахайта, ина гъалар мадни пис я.

Республикадин къилин госавтоинспектор ийизвай жермейрални акъвазна. Гъайиф хъи, чи адетдинди тушир республикада жермейр гун тийизвайбур пара ава. И кардихъ себебарни санбар авачиз туш. Адетдинди тушир республикада Россияядин амай чайра хътин къайдаяр садлагъана тун лап четин кар я.

- Ингье гила яваш-явшадиз Махачкъала шегъердин чехи рекъерин къуынтерал видеорегистраторар эцигзава. Республикадин вири улакъар чи базада ава. Къайдаяр чурай улакъдин шикил и маҳсус аппаратри язава ва почтунай исесидин къвализ ракъурзава. Ихътин дуьшушра жермейр гуныкай садавайни кыл къақыздыз жедач. Ина я хала-хатурдикай, я мукъва-къипишикай хийр жедач, вучиз лаътайтла чаз аварияр тімил хъана къланзана, амма гъа маҳсус аппаратар эцигнавай ва абурул гъузчывал тухузтай, республикадин гъукаматдих галаз икърар күтүннавай карханадиз жермейрин къадар артух хъана къланзана.

Валерий Громова къейдайвал, алай вахтунда Махачкъаладин рекъерин 15 чекадал ихътин камерајар эцигнава. Вичин рахунра ада Татарстанни Дагъустан гекъигзавай. Ана авай къайдайрикай сұйгьетбетзай, амма вичи лаътайвал, вири краа абурухъ хътин мумкинвилер чахъ ава.

Гуруншдин эхирдай Валерий Громова ачуҳ сұйгьетдин тегъерда журналистрин сувалпиз жавабар гана. Газаф сувалар водителвилин праваја къаҷудайла жезвай учирриз, ГИБДД-дин къуллугъчыри рекъерал чеб тухузтай тегъердиз, эцигнавай видеорегистраторриз талукъбур тир.

В.Громова лаътайвал, ГИБДД-дин къуллугъчырихъ виридахъ хурудал алкүрдай знакар ава. И знакирихъни-чинпн нумрајар. Абурув гвай маҳсус улакърин къвалал "горячий линия-дин" нумрајарни ала. А нумрадай зенгна, садсадан гъавурда ғыт тавур, къал-макъал хайи дуьшушрикай хабар це. Са тімил вахтунилай чекадал пешекар къведа ва кыл ақыуда.

Мянрекатдин эхирдай республикада авай ГИБДД-дин рөгъберди къейдайвал, ағыалийрин күмекни галаз рекъера авай гъалар хъсанариз алахъна къланда.



## Дүствилин алакъаяр

Дагъустан Республикадин Конституциядин 20 йис къейдунин сергъятра аваз РД-дин зегъметдин ва яшайишдин жигъетдай вилик финин министрводин къуллугъчыри ял ядай "Лез-зет" базада яшамиш жезвай украинвириз концерт гана.

Мянрекатдал хизанриз ва аялриз яшайишдин күмекар гузай Централдин директор **Гъажи МЕГЪАМЕДОВА** къват хъанвайбуруз Дағъустандикай ва дағъвирикай сұйгьетбетна, мугъманрин рикъер секинардай келимаяр лаъгана.

- Украинадай тир чи юлдашрихъ къуй еке сабур хурай. Күй чилел ивияр экъичунар, дяведенин төрекатар ақвазрай. Күй чи мугъманар тир къван вахтунда көвайчи күмекдихъ

агъаз жеда. Министрводин патайни алакъай вири күмекар гуда.

Украинадай катнавайбурух элкъвена чими келимаяр РД-дин зегъметдин ва яшайишдин жигъетдай вилик тухунин министрводин отделдин начальник Маккамегъамед Жамаевани лаъгана.

Мугъманрин вилик концертдин нумрајар газа Каспийск шегъерда авай республикадин гимназия-интернатдин манийринин къуылерин "Салам", Каспийскдин аялрин Яратмишунрин къвалин "Дагъларин аялар" ва газа ансамблар экъечина.

Украинвириз дағъвирин зарб къуылер лап бегенмиш хъана ва чебни "Лезгинкадик" экъечина.



Министерство образования и науки  
Российской Федерации

## Социально-педагогический институт

объявляет прием абитуриентов на 2014-2015 учебный год  
Бессрочная лицензия №000956 от 22.03.2011 г.

Государственная аккредитация №000491 от 03.06.2010 г.

### СПЕЦИАЛЬНОСТИ В ИНСТИТУТЕ:

- ▼ Русский язык и литература
- ▼ Начальное образование
- ▼ Дошкольное образование
- ▼ Физическая культура
- ▼ Биология и география
- ▼ Информатика
- ▼ Родной язык и родная литература, русский язык
- ▼ История и обществознание
- ▼ Обществознание и право
- ▼ Изобразительное искусство
- ▼ Математика и физика
- ▼ Бухгалтерский учет, анализ и аудит
- ▼ Налоги и налогообложение
- ▼ Зарубежное регионоведение
- ▼ Прикладная математика и информатика
- ▼ Таможенное дело
- ▼ Социальная работа
- ▼ Психология и социальная педагогика
- ▼ Дошкольная дефектология

### СПЕЦИАЛЬНОСТИ В КОЛЛЕДЖЕ:

- ▼ Экономика и бухгалтерский учет (по отраслям)
- ▼ Право и организация социального обеспечения
- ▼ Преподавание в начальных классах
- ▼ Социальная работа
- ▼ Компьютерные системы и комплексы
- ▼ Дошкольное образование
- ▼ Физическая культура

Обучение в колледже осуществляется на базе 9-11 классов.

Выпускники 9 класса могут обучаться в колледже заочно, одновременно продолжая обучение в 10 и 11 классах.

Форма обучения-очная, заочная, дистанционная.

Срок обучения: очная 4-5 лет, заочная-5-6 лет.

Практикуется ускоренное обучение по индивидуальному плану.

Выдается диплом государственного образца.

Сироты и многодетные семьи имеют льготы по оплате за обучение.

Нуждающимся предоставляется общежитие.

Отличникам выдается стипендия.

### НЕОБХОДИМЫЕ ДОКУМЕНТЫ

Документ, удостоверяющий личность.

Документ об образовании.

Свидетельство ЕГЭ. 8 фотографий 3x4.

Медицинская справка формы № 086-у

Ждем Вас по адресу:

г.Дербент, ул.Х.Тагиева, 33 "з" (в сторону карьера),  
проезд маршрутами 4; 2.

Тел: (240) 4-02-69; 8-928-218-79-89; 8-906-447-17-80

E-mail: spi-vuz@mail.ru, сайт: www.spi-vuz.ru

### Наши представители:

пос. Белиджи, тел: 8-938-200-78-94;

г. Махачкала, тел: 8 989-470-40-02;

г. Кизилюрт, тел: 8-929-868-53-54; 8-928-582-40-04

г. Избербаш, тел: 8-906-481-90-86

г. Даг. Огни, тел: 8-960-414-16-58; 8-928-552-98-57

### ДОБРО ПОЖАЛОВАТЬ!



# Эрзиман мурадихъ инанмишвал



Н.Н.МЕГЬАМЕДРАСУЛОВА,  
Гъепцегърин СОШ-дин урус  
Чиалан ва литературадин  
муаллим

Вахтар хъана аялри хуярера, къве  
пата квартаки къванер ва я порт-  
фелар эцигна, футболдин варар  
тулкульдай. Гадаяр, вахти ри-  
келай фена, күф хжатнавай квачин  
къапарни, къацанавай пек-пар-  
тални такваз, тупунихъ калтугдай.  
Гила гъалар дегиш хъянва. Ик, Мегъармадхурун алай девирдин  
школьникрин ихтиярда "Леки"  
спорткомплексдин запасдин майдан ава.

Райондин "Бажарагълу аялар" центрада АГЪАМИРЗОЕВ Рафик Агъамироевича галаз гъурьш кыле фена. Ам "ЛЕКИ" футболдин клубдин президент, "Мегъармадхуру" МП-дин кыл, Россиядин писатель А. Костюнинан тъкаядин ирит, "Леки" спорткомплексдин иеси я. Гатун рухсатрин вахт тиртлани, аялри адахъ галаз гурушуща школадин формая агулкнавай. Ам чи школадиз клубдин администратор Абдулаев Тимур Артуровичахъ галаз атанвай.

Рафик Агъамироевича аялри сифте сив хънин сувар тебрикна ва хизанра шадвилер, куш крат хъана къланзавайди лагъана. Ахпа ада клуб тешкилунин тариҳдикай ихтилатна.

Гъевчии чавалай адан риқл футболдал алай. Бубади ада зазадиз къуршахар къунал, самбодал ва каратэдал машгъул хъунайкай лагъанай. Мегъармадхуре футболдал къугъвадай спортдин майдан тахъуниз килигна, Рафик мукъвал-мукъвал вичин дустарни галаз къунши хуярериз фидай. Хъянавай къватларик кваз ада футболдай райондин аялжакуна иштиракдай.

Къугъунрал гъурьчывал авур адаа газф командаяр, рикивай абур гъазурнал машгъул кас авачиртлани, хъсандиз къугъвазвайди акуна. Гъа и чавуз адан фикирда стадион эцигун ва футболдин команда тешкилун гътна.

90-йисарин эхирра ада райондин администрациядивай стадион эцигун патал чилин участок чара авун тлабна. Адаа инсанар гъа-вурда аялан тийидай къариб касдиз хъиз килигиз хъана. И вахтунда Мегъармадхуре, марфадилай гъурьнин экъечизавай къарникузар

хъиз, къилдин касарин дараматар, коттеджар, кафеяра ва межлисрин залар пайдя жезвай. Ингье аякъатна майдандиз инсанар патал са вучятлани эцигиз къланзавайди.

Администрациядин гъа чаван къил А.И.Гъажиева (рагмет хъувичиз) адахъ яб акална ва касдин тлабун къилизи акъудна. Хуярун агъалийри яргъал ийсара гъйванар хъзвай участок Рафик Агъамироеваз стадион эцигун патал 49 ийсан муддатда чара авуна. Участокни тарифдинди тушир, адан са пай мулькудалай 2-3 метрдин агъада авай. Машинралди хейлин накъв гъуниз мажбур хъана. Ик, стадион эцигуниз, тукъурунлиз газф ийсар аякъатна. Эхирни 2007-ийисан сентябрдиз "Леки" стадион шадвилин гъалара ачухна.

Гъа са вахтунда Рафик Агъамироевич футбольдин клуб патал къугъвадайбурни къватлунал машгъул хъана. Ада неинки райондай, гъакни Дорбентдай, Махачкаладайнин спортсмениз клубдиз атун теклифна. Къилин тренервиле пешекар футбилист Кемран Нурагъмедов тайинарна.

Рафик Агъамироева сад лагъай сеферда вичин команда Дагъустандин чемпионатдиз тухвайла, "Анжидин" машгъур футболист Александр Марковова адаа лагъанай: "Рафик, сифте ийсуз са команда дилайни гъалибвал къланзавайди алахъайди туш, гъакл хъайла, жува-жуваз газф тади гумир". Амма "Леки" Дагъустандин къвенкъевичилиз аякъатна ва гъа ийсуз ЮФОдин чемпионатдани иштиракна.

Алай вахтунда "Леки" ФК пуд сеферда Дагъустандин чемпион я. Адан лап хъсан спортсменар газф пул газф маса командаира къугъвазва. Нетижалу гъужумзавайбуруй сад тир Тофик Къадимов "Дагдизелдиз" фена, и мукъвара адаа Калининграддин "Балтика" ФК-диз теклифна. Са шумуд спортсмен Азербайжандин ФК-диз фена. Гъакл ятлани, "Леки" команда агалкъунралди гъувьетриз экъечизава. Гътта Мегъармадхуруз атай Ганадай тир негрийрини, "Леки" клубда къугъваз къланз, иниз къведай виза гъзлемешава. Клубдин администратор Тимур Артуровича футбольный команда Дагъустандилай къеце - Краснодарда, Ставрополда гъик къабулзаватла ихтилатна.

Лезгийрин диаспоради абур чехи гъурьметралди, багъа мугъманар

хъиз къабулна ва рекъени хтуна. Ада гадайриз сагълам умъмур тухуниз, футболдин клуббар тешкилуниз, районприн гъувьетра иштиракназ эвер гана. И карда алакъдай вири къумекар гудайдини къейдна.

-Хъсан футбилистдиз гъихътин ерияр хъун лазим я?

-Хъсан футбилистдиз неинки гужлу мускулар, четинвилериз таб гудай беден, гъакни гъахътин гужлу, эхи ийдай, хъел текъведай къилихар ва мажбури яз зегъмет кълан хъун, - жаваб гана Рафик Агъамироевича.

-Хуярун къил хъун четин яни, тахъайтла, клубдин президент ва я хизандин къил? - ихтиян сувал гана 7 "а" классдин ученица Эльдарова Лианади.

-Хизандин къил хъун четин я, - жаваб гана ада. Рафик Агъамироевича пуд велед ава. Адан гафаралди, чехи хва "Лекидин" футбилист я, гъвечида юристилин чирвилер къачузва, руша школада къелзала. Анжак умудлу дала хъайлла, къалахал, спортда агалкъунар къланзавайди жеда. Эхирдай ада аялриз "Лекидин" логотипар алаа ядигарар багъишина. "Эгер гъар са касди вич алахъайди ик вичелай алакъдай къалахар ийиз хъайтла, чи чил гъикъван гъурчег жедай!" - ихтиян гафаралди къутягъзава Александр Костюнина Рафик Агъамироевакай вичин гъякай.

2010-ийисуз Дагъустан Республикин Гъукуматди къумек гуналди Александр Викторович Дагъустандин 42 районда къекъвена. Газф ийсара къалахна, "Дагъустан" ктаб (къекъуриин дневник) алаа ийсуз аялтларна.

Гъепцегърин хуяр къве рекъин хивел "Территория Леки - Мегъармадхуру" къиенвай рекламадин чехи къул ала. Гадаяр адал алай чемпионрин суретриз гъевеседалди килигъзва, газфбуруз абурун жергейриз акъатиз кълан жезва. Абуру умудлу я хъни, эрзиман мурадар къилиз аякъатда. Виллик эцигнавай мураддихъ агаакъун патал сабурлувиленди чалишишилар ийиз хъайтла. Бахт ацуканавайди гъзлемешава аякъазда, ада гъамиша физвайдав агаакъарда.

Августдиз футбольдай Дагъустандин чемпионат башламишда. Чаз "Леки" командаидихъ анжак гъалкъунар хъана къланзава.

## Къвенкъевичивал хъзва

Махачъаладин "Анжидин" футболдин милли лигадин турнирдин таблицада сифте чка хуын давамарзава. И йикъара Дагъустандин командаидихъ галаз "Анжи Аренада" къуд лагъай турдин серъятра аваз къугъвай Астрахандин "Волгар" 2:0 гъисабдалди кумкуйна. Къвед лагъай паюна жермедин чқадилай махачъалавийрин полузащитник Илья Максимова "Волгардин" варариз туп яна. Къугъунрин асуул вахт куягъя жедалди са шумуд декъикъа амаз мугъманри 11 метрдин мензилдай туп ядай ихтияр къланзавайди, амма "Волгардин" спортсмен Олег Алейника ягъай туп варарин къилелай фена. Алава вахтунда "Анжидин" полузащитник Амаду Мутариди Дагъустандин командаидин гъисаб артухаруналди гуруш акъалтна.

И къугъунрилай гъгульназ 10 очко аваз "Анжидин" чемпионатда къвенкъевичивал чка хуын давамарзава. "Анжидин" футболистри вад лагъай турдин акъажунар 3-августдиз Оренбургдин "Газовик" командаидихъ галаз тухуда.



## Европадин чемпионатдиз...

Краснодарский крайдин тренеррин советди ва къезил атлетикадин Вириорсиядин федерациядин президиумди 12-17-августдиз Цюрихда къиле тухудай Европадин чемпионатда иштиракдай Россиядин хъянатай къватлал тестикъарна. Адак 92 кас акатна - 45 итим ва 47 дишегълы. Абурун жергеда Краснодарский крайдин ругуд векил ава. Ставропольский крайдай къенкъевичивал патал къуд спортсменди чин алакъунар къалурда.

Россиядин хъянатай командаидик Кеферпатан Осетиядай Валерий Кокоев, Екатерина Галицкая, Ростовский областдай Ирина Тарасова ва Кабардино-Балкарския Республикадин патай Марина Кучина кутунва.

## Парашибут газ хъадарна

СКФО.РУ-ди хабар газивал, Назранда парашютный спортивный международный гъувьетар къиле фена.

Ингушетиядин къил Юнус-бег Евкурован вад ийис яш хъанай гадади и гъувьетрин вахтунда сифте яз парашют газ хъадарна, - хабар газва республикадин руководителдин пресс-къултурунди. Итара парашютдин спортдай дуңъядин тамам чемпиондихъ галаз санал къалурин хъадарунра иштиракна. Абуру 1500 метрдин къакъандай хъадарна. Гужлу гъиссер жаван иштиракидилай гъейри мад 83 ийис хъанвай къезил атлет Висан-Гирей Барханоевани ахтармишун къетна. Ада 2000 метрдай хъадарна.



\* \* \*

Парашибут спортивдин тайнарнавай чқадал дуым-дууз чилел эвичунай международный аякъажунра Сербиядай, Германиядай, Белоруссиядай, Черногориядай, Россиядай тир 30 спортсменди иштиракна. Турнирдин эхирдай гъалиб хъайбуруз медалар, кубокар ва пулдин пишкешар гана.

Чин гъазурайди - Ханум ШАЙДАБЕГОВА.

Квездидани?

# Тариҳда гъатнавай тіварап ва вакъияр



Гъазурайди - Казим КАЗИМОВ

Александри Македонский вуж я? Ада Дербентдин къеледин бинеяр эцигайди я лугун дұнъз гафар яни?



Александри Великий (Шаркь пата адаz Искандер Зулькарнайн лугузва) чи асиррал къедалди 356-323-йисара дегъ заманайрин Грециядін гъукумдар, машгүр полководец яз хъана. Ам македонви пачыл Филиппан хва, грекрин машгүр арифдар Аристотелан ученик тир.

Александра дәведин искустводин сифте чирвилер вичин бубадивай къачуна. Чи асиррал къедалди 336-йисуз буба Филипп кечиши хайила, Александра Грециядін шеғъерар ва государствояр вичиз мұттығъарна. Ахпа ада сифте а девирада виридалайни къуватлу ва вичин винел гъалиб тежедайди яз тисабздавай Персиядап (чи йикварин Иран) гъужумна. Персия мұттығъардан гүнгүнлиз вичин империя түккүйрна. 327-йисуз а империядін сергъяттар, Грецияділай башламишна, Индиядив агақна гөгъенш хъана.

Индиядін сергъяттив агақайла, яргъал мензилар атұнуңды, چадин ағылайри чакчада аксивал къалурунды Александран аскерар беъз къуватсуз гъалдиз атана. Нетижада хейлин магърумвилерилай гүнгүнлиз вичин хура икъван چавалди са къуватдивайни ақвазаз тахъай полководеці къулухуди چугуна.

Элкъвена къулухуди хквдей рекье Вавилондив ахгақайла, Александр къиздирмадик азарлу хъана. Кечимиш хайи полководецдин мейит Египетда адан тіваруних янавай Александрия шеъдердиз ханауна, дөвирдин лап зурба игит хызы, еке гүнгүметдивди фарақынта. Кечимиш жедайла, адан анжас 33-йис тамам хъанвай. Са бязи ривајтра тестикъарзавайвал, Александра вич гъалиб хайи вири улыквейрай лап надир ктабар къватлар хъанай ва адахъ девлетту библиотекан авай. Гыйиф хыи, арабрин халифири а библиотека үлкен яна кана. Эхиримжи нефесдал алајла, Александра веси авуна лугъуда: мәгъфеда аваз эхиримжи сефердиз тухудайла, кафандыкай худна, са гъил къециларна тур. Идалды машгүр полковедецдиз гүя лугъуз къанавай: "Килиг, инсанар, за саки вири дұнъя заз мұттығъарна, анжас дұнъядилай зун гыл ичи яз физва..."

Къадим Дербент шеъдердин къеледин цларин бине Александр Македонскийді эцигүн тъакындаидын ингэе алым Александр Күдрявцева гъыхытн баянар гузватла.

"Фольклордин, гъакл халықдин арада чакланвай бязи ривајтара Дербентдин къеледин цлар Александр Македонскийді эцигайди къалураватлани, и кар тестикъарзавай тариҳдин делилар малум туш. Дербентдин къеледин цлар, Македонский садрани и патара тахъуних галаz алақызу яз, ада эцигайди шаклувилик кутадай кар я".

## Дұнъядиз машгүр Китайдын цал

Чи эрадал къедалди 111 лагъай виш 111-йисуз Китайдын вичел Циньская империя тівар алай лукъивилин государство арадал атана. Адан гъукумдарри чин къаюмвилек вири улыкве кутуна. Цинь пачагълугъудин гъукумдар тариҳда Цинь Ши хуан тівар алаz малум я. Адакай цийли империядін сад лагъай император хъана.

Императордин дөвирда Китайдын кеферпатаң сергъятра улыкве къеcepataң душман-рикай хүн патал еке метлеб авай зурба цлар эцигиз башламишна. Сифте нубатда улыкве тараş-талаң ийизвай, мал-къара, инсанар чуныхиз тухузвай гүннрін тайфайрикай хвена къланзай. 200 үйс гъадалай вилик вахтарын эцигиз башламиш цлар күнчери тайфайрикай хъзвачир. Гавиляй дұнъяды сифте яз Китайдын яргъал 111-йисуз километрайрин мензилда къадим цлар хажунин, улыкве мәгъкем къеледиз элкъурунин къвалахар давамарна. Нетижада эцигна күттэя хъайи къеледин цларин яргъивал 5000 километрдиз барабар хъана. Цларин къакынвал 5-8 метр, гъяркүүваль 5 метрдилай артух я. Цлан винелай 4 атлудив, сада сада манийвал тавуна, физ-хквезд жедай.

Цлал ара-ара сарар хыз хис хъанвай башняяр, гүзчывал тухудай махсус къалер, къаравулвал тухудай чакярии эцигнавай. Чапхунчийри гъужум авур дұнъушыра башняира къаравулвал چүгизвайбуру юкъуз гум акъудуналди, ийифен вахтунда үлкен экъуналди сада сада хабар (сигнал) гудай. Къаник жергеяр төбии къванерикай эцигна, винел пад керичкирайни киреждин къаришмадалди лигимарнавай цларин хейлин чакяри чи ийкъарани сағыдиз ама.

Гъелбетда, и журедин зурба имарат - Китайдын Чехи цал - арадал гъун патал инсанрин еке къуватар герек атана. А къуватарни есирилек къуна лукъивилиз элкъурунавай аскерар, императордин указдалы мажбурнавай лежберар тир. Абурун къадар санлай 2 миллиондив агақздавай. Атъур зеңметди гъелекнавай эцигунардайбүр къеили, цлан бинедив кучудазвай.



Асира Китайдын улыкве чапхунчийрикай хвейи цлакай гъатта IV-XVI асириян менфят къачузмай. Чи ийкъара анал ремонт хъувуин къвалахар къиле тухузва.

## Вагъшияр вужар я?

Вагъши-вандал. Гыкъван савуҳдаказ галукъзувачи и журедин сесер япарихъ: Европадин са улыкведа пехи душмандай къиткынара, сурара фарақътнавубурни аникай худдазава... Чи ийкъара Украинаадин, чилел мектебар, аялрин бахчаяр, дұхтурханаяр харалайриз элкъурунавай. Ай аман! Хайи республикадан "вандализмдин" ван-сес, чукъул хызы, рикъиз сух жезва. Дұнъядиз чкъланвайди



им вучтин завал я?! Вужар тир а вандалар? Абурун гъерекатар ингъе къенин юкъузни давамарзава.

Вандалар аллатай асира Римдин империядін рагъакыдай пата яшамиш хъайи Германиядін тайфайр тир. Юлий Цезара Рейн вацалай инихъ рагъакычдай патахъай Дунайдын кеферпата акуна яшамиш жезвай вири тайфайриз Германиядін тайфайр лу-гъузавай.

Чи эрадал къедалди 111-11 асира Германиядін тайфайр пуд чқадал пай хъана.

Амма чи эрадин IV-V виш 111-йисуз, халкъар санай-масанисиз күч жезвай ажайиб дөвирда, германвийри Римдин империядін саки вири рагъакыдай пад къуна. Тайфайр индир арада гъакыкъатдан халис чапхунчивилин ақынтар къилене фена. Германиян вандалприн тайфади, Испаниядилай гаттунна, Кеферпата Африкани къачуна ва ина, Карфагендикай меркез авуна, къилдин пачагълугъ тешкилна. Чи эрадин 455-йисуз вандалприн Рим шеънерни къуна, ана авай къван памятникар, гүзел чакяр барбатна.

Ингъе лъинай, гыкъе арадал атанвайди ятла къенин юкъузни чи беденриз ва рикълериз зурз акъудазвай "вандализм" гаф. XXI асиридин вандализмдикай чун Сад Аллагъди виши хүрт!

## Чай хъваз пара вахтар я жал?

Европадиз чай сифте Голландиядін савдагарри 1610-йисуз яргъал тир Ява острвдай гъана. Адет хъанвайвал, савдагарри чи гъанвай цийи метягъдин булдиз тарифар ийиз хъана. Чай, Аллагъди халкънавай наимет яз, ийкъа, гыч тахъайтла, 40 чашка хъун теклифзавай абуру.

Гъакыкъатда лагъайтла, чай гъакын са векъ, набатат туш. Ам чайдын тарцел жезвай пешер я. А тарар ламу, тропикрин гъава авай чакада битмиш жезва. Чай битмишарун патал виридалайни машгүр чакяр Индия ва Цейлон яз гысабзава. Къе чайдын пешер Китайды, Грузияда, Кеферпата Кавказдани битмиш жезвайди якъин я.

Малум тирвал, чайдын тарараптайди (куларилай) пешер къватлун са ақылан регъят кар туш. Гъакыкъатдан, лугъудайвал, атиру, виниз тир еридин чай хъун патал хъутиулы, таза пешер къватлун чарасуз я. Гзаф ваҳтара и къвалахар дишеғълийри назик гъилери та-мамарзава. Гила лагъайтла, дишеғълийри

зегъмет къезиларун патал чайдын куларилай пешер къватлай техника-машинар кардик күтунва.

Къватлай пешер къилди-къилди сортариз пайзава, абуру къурурзава. Ахпа чай вичин еридиш гъун патал лазим маса шейэрни какадарзава. Гзаф дұнъушыра адап рангни деги-шарзава. Герек чай хъвазвай касди и кар еке ашқыдивди, беденди менфят жедайвал ийин.

Алай вахтунда, "чай" я лугъуз, журеба-жуъре цукъверин, набататрин пешерин, апельсинрин, лимондин ва маса журедин "чайри" авун муд хъанва. Гъелбетда, и ва я маса дұнъушыда журедин чаярикай беденди менфятни ава жеди. Амма абуру, гъат-та вич акылан гурычегиз аквадай къизилгүлдин чайдини, халис чай садрани эвездач.

## Регъятвилер мадни жеда!

Чакай гъар садаz ашкара почтадихъ га-лаз алақызу чурынчар гыкъван жезва! Ракъурай чар хъуй, посылка хъуй, са хабар - я агақда, я агақда, яни мадни гүзлемеш тавур са гылхитин ятлани татутайвили күреки тларда. Виринари крат инсанриз ре-гъет, къулай хъуй лугъуз ийизва эхир. Гынава бес а эрзиман къулайвал!

Инал чи ихтилат эхиримжи 111-йисуз, инсанрин умумырдиз умудлу даях хъиз гъахнавай электронный почтадикай, адакай дүз менфят къачунай.

Алай дөвирди журеба-жуъре информа-ция жезмай къван фад, ери аваз агақтарун истемиширова. И жиғьетдай электронный почтади чи ийкъара беъз инкъилабдин роль къүгъзвазла лугъуз жеда. Массовый информа-циядін тақъатар, яратмишунрин рекъе авай авторар патал, гъакл дустарин, яргъара яша-



миш жезвай мукъва-къилийри арада ала-къаяр хъун патал ва икі мад электронный почтадикай күмекчи ва умудлу даях къанва.

Эх, электронный почтади виликамаз компьютердиз ракъурнавай гы журедин информация хъайтлани тайнарнавай адресдиз агақтарзава. ЭВМ-ди (электронно-вычислительная машина) телефондай раҳадай къван са курур вахтунда беъз са ктабда къуенвай гафар къабулни ийида, тайин адресдив агақтарни. И кар махсус программадин бинедалаз текст жезмай къван "тапталмышна", гъарфар сад-садалай кулыу ийиз барчимарна күле физва.

Мадни са къулайвал: къабулзайвай текст компьютердин экрандилай күелиз, ам чапни ийиз жеда. Электронный почтадин къетлен-вилийри сад мадни ам я хъи, адак кутунай гъар са компьютердихъ вичин хусуси электронный адрес ава. Гавиляй гузтай информа-циядикай чара мұштеририявай менфят къачуз жеда.

Къалин къуплав ацуқына, гележегда чи умумырда мадни артух къулайвилир хъун гъар са ватандашдин мурад я.



